

For advertisement and donations contact
DEVINDER TOOR 416-902-9372
HARBANS SINGH 416-817-7142
 Email: ppapmg@gmail.com
Om Parkash Sharma
647-891-8500
 Email : omjagraon@yahoo.com
Pro-People Arts Project Media Group
“Sarokaran Di Awaz” Newspaper
 29 Mapleview Ave Brampton
 Ontario
 Canada L6R 1M2
 Email: ppapmg@gmail.com
 Website: www.ppapmg.com

Voice of Social Concerns

ਰਜਿਸਟ੍ਰੇਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 210836300

ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼

ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਆਰਟਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਮੀਡੀਆ ਗਰੁੱਪ
 16 ਜੂਨ 2013 ਤੋਂ 15 ਜੁਲਾਈ 2013

Pro-People Arts Project Media Group
SAROKARAN DIAWAZ
 29 MAPLEVIEW AVE
 BRAMPTON ONTARIO
 CANADA L6R 1M2
 E-Mail : ppapmg@gmail.com
 www.ppapmg.com
 ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਦਾ ਛਪੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸੰਪਾਦਕੀ

ਸਾਡੀ ਦਿਲੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰੀਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢਾਲੀਏ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਮਹਿਕ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਖੁਦ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕੋਨੇ 'ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਜਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਧਰਤ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਸੀਮ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੀਨੇ ਉਤੇ ਜਰਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਤਾਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਦ ਹੀ ਆ ਸਕੀ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ ਕਿ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਇਨਸਾਨ ਸਾਡੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਬਣਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੇਂਦਰਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨੇਰਾ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮਸ਼ਾਲ ਜਗਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਕਦੇ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੇ ਸਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲੰਡਨ ਤੱਕ ਅਤੇ ਅਗਾਂਹ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈ ਸੀ ਉਸ ਮਸ਼ਾਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼' ਆਪਣਾ, ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਮੁਤਾਬਕ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੰਬੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

- ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ

ਮੈਂ ਜਦੋਂ ਲਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਹੋਵਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਰਤੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ

ਪੋਰਟਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਕੈਲਗਰੀ ਵੱਲੋਂ ਸੈਮੀਨਾਰ

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰ-ਲੰਡਨ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ

ਵਿਲੱਖਣ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੇਲਾ-2013

Sherjang Singh Rana
 416.910.9000

SUPER VISA INSURANCE

Punjab PUNJAB INSURANCE INC.

- Life Insurance • Mortgage Insurance
- Critical Illness Insurance • Disability Insurance
- RESP, RRSP

www.punjabinsurance.ca

Ravinder Singh Basra
 416.845.6232

ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਟਰਾਂਟੋ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਨਤਕ ਇਕੱਠ

ਉੱਕਾਰਪ੍ਰੀਤ
ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਟਰਾਂਟੋ ਵਲੋਂ 26 ਮਈ 2013 ਨੂੰ ਸਾਊਥ ਫਲੈਚਰ ਸਪੋਰਟਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੇ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਜਨਤਕ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਜਨਤਕ ਸਮਾਗਮ ਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਏਨੀ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਸੀ ਕਿ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਪੋਰਟਸ ਕੰਪਲੈਕਸ ਹਾਲ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹੇ। ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਮੰਡਲ ਚ ਸੁਸ਼ੋਬਤ ਸਨ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਭਦੋੜ, ਸ:ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਇਕਬਾਲ ਸੁੰਬਲ। ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਬਜ਼ੁਰਗ ਲੋਕ ਕਵੀ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਾਖਲ ਵਲੋਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਬਾਰੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਉਪਰੰਤ ਉੱਘੇ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡਾ. ਸਲਮਨ ਨਾਜ਼ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤ ਉੱਲਾ ਭੋਪਾਲੀ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਅਪਣੇ ਸੰਬੋਧਨ ਚ ਜਿੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਘੇ ਗਦਰੀ ਆਗੂ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਜਨਾਬ ਬਰਕਤ ਉੱਲਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਹਿਮ ਪੱਖ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤੇ ਓਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਰਕਤ ਉੱਲਾ ਦੀ ਗ਼ਦਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਅਜੋਕੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ

ਬੇਹੱਦ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਜਨਮ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਸਦੀ ਲੋਅ ਚ ਤੁਰਨ ਦੇ ਅਮਲ ਨੂੰ ਅਹਿਮ ਦੱਸਿਆ। ਉੱਘੇ ਲੋਕ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਭਦੋੜ, ਸੁਖਦੇਵ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੇ ਬੇਟੇ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ, ਗ਼ਜ਼ਲ ਅਤੇ ਤਰਾਨੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰੀ ਸੋਚ-ਫਿਕਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਅਜੋਕੀ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਗਿਰਾਵਟ ਨੂੰ ਅਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਈ ਅਹਿਮ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਲੋਂ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਨੌਜਵਾਨ ਗਾਇਕ ਸ਼ੁੱਭਦੀਪ ਬਰਾੜ ਨੇ ਗੀਤ: ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਈਂ ਮਿਲੀਆਂ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ, ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ ਜਾਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਸਤੋਂ, ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉੱਘੇ ਗਾਇਕ ਸ੍ਰੀ ਇਕਬਾਲ ਬਰਾੜ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੀ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਚ ਅਪਣੇ ਲੋਕ-ਪੱਖੀ ਕਾਰਜ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਤੁਰਨ ਦਾ ਅਹਿਦ ਸੀ। ਮਾਸਟਰ ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੀ ਨਜ਼ਮ ਬਾਪੂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਬਾਂਦਰ ਰਵਾਇਤੀ ਲੋਕ ਮਾਰੂ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕਰੜੀ ਅਲੋਚਨਾ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਸ਼ਰੋਮਣੀ

ਕਵੀਸ਼ਰ ਕਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਰਸ ਹੁਰਾਂ ਵਲੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰ ਜੋੜੀ ਇਕਬਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ ਅਤੇ ਰਫ਼ਪਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਗੁੰਜ ਚੋਂ ਕਵਿਤਾ, ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਓ ਰੱਖਣਾ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ, ਕਿਤੇ ਦਿਲਾਂ ਚੋਂ ਨਾ ਭੁਲਾ ਜਾਣਾ, ਗਾ ਕੇ ਸਮੁੱਚਾ ਮਾਹੌਲ ਗ਼ਦਰੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਝੁੰਮਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਜੁਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ, ਇਕਬਾਲ ਸੁੰਬਲ ਅਤੇ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਗ਼ਦਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਂਝ

ਪਾਈ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚਲੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਹੋਣ ਜਾ ਰਹੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਚ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਨ-ਮਨ-ਧਨ ਨਾਲ ਹਿੱਸਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਸਭ ਸਰੋਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਚ ਭਰਵੀਂ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸਦੇ ਜੁਆਬ ਚ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਪਣੇ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸਦੀ ਪੁਰਜ਼ੋਰ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਸ਼ਾਮੀ 4 ਤੋਂ 7

ਵਜੇ ਤੀਕ ਚੱਲੇ ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਗ਼ਦਰੀ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਟੇਜ ਸੰਚਾਲਨਾ ਬਲਦੇਵ ਰਹਿਪਾ ਅਤੇ ਉੱਕਾਰਪ੍ਰੀਤ ਵਲੋਂ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਭਾਈ ਗਈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਗ਼ਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮ 29 ਜੂਨ ਤੋਂ 1 ਜੁਲਾਈ ਤੀਕ ਲਗਾਤਾਰ ਚੱਲਣਗੇ ਜਿਸ ਚ 29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਮਾਰਚ ਅਤੇ ਰੈਲੀ, 30 ਜੂਨ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਮੇਲਾ, 1 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ, ਗ਼ਦਰੀ ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋਣਗੇ।

JGN KITCHENS

Special
20% off

Bathroom & Kitchen Design.
Traditional, Transitional & Contemporary.
Solid Wood Entry Doors
Wide Variety of Wood, Thermofoil & Laminates.

Tel: 905-828-8009 3600A Laird Road, Unit-2-4
www.jgnkitchens.com Mississauga, ON, L5L 6A6
 Email: info@jgnkitchens.com

ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਕੜੀ ਵਿੱਚ ਨਾਟਕ ਆਯੋਜਨ

ਲੋਕ ਕਲਾ ਮੰਚ, ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ ਦੇ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਾਟਕ

ਗਾਥਾ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ

ਦਿਨ : 30 ਜੂਨ, 2013
 ਸਥਾਨ : 173 Talbot Ave, Winnipeg
 ਸਮਾਂ : 1.00 pm

ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ

ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ 204-488-6960	ਜਗਮੋਹਣ ਚੁੱਭੜੀਕੇ 204-421-1523	ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ 204-997-2563
------------------------------------	---------------------------------	---------------------------------

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਭਾ, ਵਿਨੀਪੈਗ

Kulwant Singh Pannu
 Sales Representative
416.276.1566
 k.pannu@hotmail.com

Century 21 Green Realty Inc., Brokerage

Bus: 905.565.9565
 Fax: 905.565.9522
 24 Hour Pager Service
 151 Superior Blvd. Unit 19-21
 Mississauga ON L5T 1L2

Buy Green, Build Green...Save Environment!!!

Each office is independently owned and operated. Trademarks of AIRMILES International Trading B.V. used under license by Loyalty Management Group Canada Inc. and Century 21 Canada Ltd. Partnership

ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਪ੍ਰਸਿਧਿਕਤਾ

1914-15 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ

ਤਲਾਸ਼ਦਿਆਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਬਾਬਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਬਿਲਗਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਸਾਥੀ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਸੁਭਾਗਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਭਕਨਾ, ਅਤੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ, ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਤੱਕਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ, ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵਨ-ਗਾਥਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ 1947 'ਚ ਮੁਲਕ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦਿਕ ਵੰਡ ਨਾਲ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਖੱਲਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਭਕਨਾ ਨਾਲ, ਵਾਹ-ਵਾਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਨਾਇਕ: 1914-15 ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਭੁੱਲੀ ਵਿਸਰੀ ਗਾਥਾ ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਹੀ ਰਚਨਾ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਈ। 1945 'ਚ ਛਪੀ ਇਹ ਲਿਖਤ ਸ਼ਾਇਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਜ਼ਬਾਨ 'ਚ ਐਸੀ ਪਹਿਲੀ ਲਿਖਤ ਸੀ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਹੋਰ ਵੱਡੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਜ਼ਬਾਨਾਂ 'ਚ ਉਲਥਾਈ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਇਸ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਆਉਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ - ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਅੱਜ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਸੱਚੇ ਅਰਥ ਮੁੜ-ਬਹਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਭਾਰੂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਖੋਟ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਯਾਦਗਾਰੀ ਭਵਨ ਅੰਦਰ ਮੇਰੇ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਉਸ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਚੰਗੇਰ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੂਰਮਗਤੀ, ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ ਦੀ ਕਵਾਲਿਟੀ ਅਤੇ ਝੜੀ, ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਆਲਮੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਮਲ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅੰਦਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਮੜਿੱਕ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਫਿਰਕਿਆਂ ਦੇ ਜਬ੍ਹੇਦਾਰ ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਮੱਤੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗੈਲਰੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹਨ - ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲਾਂ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਹੱਸਦਿਆਂ ਫਾਂਸੀ ਚੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬੁਰਦ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਯਾਤੀ ਦੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਵਰ੍ਹੇ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੀਆਂ ਜੇਲ੍ਹਾਂ

'ਚ ਲੰਮੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਕੱਟਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਰ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਨੂੜਕੇ ਅਤੇ ਹੱਥਕੜੀਆਂ ਤੇ ਪੈਰੀਂ ਬੋੜੀਆਂ 'ਚ ਜਕੜਕੇ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ 'ਚ ਬੰਦ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਅੱਗੇ ਈਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹੂ-ਲੁਹਾਣ ਹੋਕੇ ਵੀ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰ ਲਿਆ ਪਰ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ। ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਸਿਦਕੀ ਅਤੇ ਅਡੋਲ ਸੂਰਮੇ ਫਿਰ ਲੜਾਈ 'ਚ ਕੁੱਦ ਪਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1947 ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ, ਮੁੜ ਜੇਲ੍ਹਾਂ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿਕੇ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ - ਅਤੇ ਅੰਤ 'ਚ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਾਗਡੋਰ ਹੁਣ ਨਵੇਂ, ਭਾਰਤੀ ਹੁਕਮਰਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਜਾਰੀ ਰਹੀ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਖ਼ਵਾਬ ਕੀ ਸੀ, ਭਾਰਤੀ ਅਵਾਮ ਦੇ ਕਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਕਿੰਨੇ ਕੱਦਾਵਰ ਸਨ। ਸੌਂਝੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੌਣਿਆਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੱਦ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਉੱਚਾ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਉਹ ਖੱਬੇ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗ ਰਹੀ ਇਹ ਮਿੱਟੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਹਾਰ-ਹੰਭ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚੋਂ ਹੁਣ ਅਜਿਹੇ ਦਿਲ-ਗੁਰਦੇ ਵਾਲੇ ਇਨਸਾਨ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਜਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਇਸ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲੀਹ 'ਤੇ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਵਾਇਤ ਚੇਤੇ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਰਵਾਇਤ ਦੇ ਲਾਇਕ ਬਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਇਸ ਪੜਾਅ 'ਚ ਮੈਨੂੰ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੱਦਣਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੀ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ

ਦਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਝ ਆਮ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਅਤੇ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਸਿਆਸੀ ਨੁਕਤਾ ਹੀ ਛੋਹਾਂਗਾ ਜੋ, ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਉਸ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਲਈ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਅਧੂਰੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਸੈਸ਼ਨ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦਾ 'ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਿਚੋਣ ਕੱਢਣ' ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਉਦੋਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ 'ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਣ' ਪ੍ਰਤੀ ਬਾਹਲਾ ਸਰੋਕਾਰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੁਝ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਲਹਿਰ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹਾਰ ਦਾ ਅੰਤਮ ਨਿਤਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕੀ ਇਹ ਤਾਂ ਤੈਅ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਹਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ - ਇਸ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਉੱਪਰ ਪੜਚੋਲੀਆ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਝਾਤ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ 'ਅੰਤਮ ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਣਾ' ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਬਕਾਂ, ਇਸਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈਣ ਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੌਰ ਕਰੀਏ, 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਦੇਣ' ਨੂੰ ਮਾਨਤਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ 'ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਉੱਚੀ ਸੁਰ 'ਚ ਮਸ਼ਕਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜੋ ਤਕਰੀਬਨ ਹੋਣੀਆਂ ਹੀ ਸਨ। ਅਟੱਲ ਇਸ ਕਰਕੇ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ ਅੰਦੋਲਨ' ਦੀ 50ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮੌਕੇ, ਇਹ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਇਸ (ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ) ਅੰਦੋਲਨ ਨੇ ਕਰਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਹੋੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਹਿੱਸਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ

ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਤੋਂ ਲੈਕੇ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਤੱਕ ਅੰਦਰ ਹਰ ਥਾਂ ਆਪਣੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਲੱਭਣ ਲਈ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਿੱਥ ਘੜਨ 'ਚ ਜੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਅੰਦੋਲਨ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ। ਇਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਲਹਿਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸੱਟ ਮਾਰੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਸਣੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਕਾਰਗਰ ਰੂਪ 'ਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਚੱਲੀ 'ਭਾਰਤ ਛੱਡੋ' ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬਾਦ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੂਰਵ ਸੰਧਿਆ ਦੇ ਮੌਕੇ ਵਾਪਰੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਘਟਨਾ-ਵਿਕਾਸਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਲੰਮੇ ਦਾਅ ਤੋਂ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ 'ਚ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ ਨੂੰ ਨਕਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਅੱਜ, 45 ਸਾਲ ਬਾਦ, ਇਹ ਨਾ ਦੇਖੀਏ ਕਿ 1947 'ਚ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਜੋ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖੀਏ, ਯਾਨੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਖ਼ਤਾ ਪਲਟ ਜੋ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 1947 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਈ, ਇਹ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ਖ਼ਾਤਰ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੜਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਲੇ ਆਉਣੀ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦਿਲਚਸਪ ਇਕ ਮੁੱਦਾ ਹੋਰ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ 'ਚ ਆਮ ਹੀ ਉਠਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਥੇ ਇਸਦਾ ਚਲੰਤ ਜ਼ਿਕਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਕਸਰ ਹੀ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਯਤਨ ਬਾਰੇ 'ਵਿਦਵਾਨ' ਜਾਂ 'ਵਿਗਿਆਨਕ' ਰਵੱਈਏ ਵਾਲੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ 'ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ' ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਇਤਿਹਾਸਕ ਹਾਲਤ ਉੱਪਰ ਪਕੜ ਮਜ਼ਬੂਤ' ਨਹੀਂ ਸੀ, ਹਾਲਾਤ 'ਪ੍ਰੱਪੱਕ ਨਹੀਂ' ਸਨ, ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਾਰਵਾਈਆਂ 'ਨਾਵਾਜ਼ਬ' ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ 'ਕਿਸਾਨੀਪੁਣਾ' ਅਤੇ ਐਸਾ 'ਨੀਮ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਰੋਮਾਂਸਵਾਦ' ਭਾਰੂ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਸਿਆਸਤ ਉੱਪਰ 'ਸੂਝ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਭਾਵਨਾਵਾਂ' ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤ' ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਲੋਸਵੇਂ ਰੂਪ 'ਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ 1914-15 ਦੀ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਨਾ

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ
ਅਨੁਵਾਦ: ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਚਿੰਤਕ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਕਤੂਬਰ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਸਵਾਲ ਅਤੇ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਵਾਚਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਤੋਂ ਉਭਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਲਗਾਤਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ ਜਦ ਤੱਕ ਪੁੰਜੀਵਾਦ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਮਾਡਲ ਸਮਾਜਵਾਦ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਥਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਦਿੱਤੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਰੀਰ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੇਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਹਿੱਤ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਅਤੇ 1914-15 ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਅਤੇ ਨਾਇਕਾਂ ਦੀ ਯਾਦ 'ਚ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਫੈਲੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ 'ਚ ਬੇਹੋ ਅਤੇ ਪਲੀਤ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਤਾਜ਼ੀ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੱਚਾ ਸੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਘਰ 'ਚ ਡੂੰਘੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਾਇਕ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਸੀ, ਉਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਨੌਜਵਾਨ ਆਗੂ ਜੋ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ; ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਸੱਚੀਓਂ ਹੀ ਮਾਡਲ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ। ਬਾਦ 'ਚ, 1939 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲਾਹੌਰ 'ਚ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਇਕਾਂ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੂਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ

ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੋਨਿਆਂ 'ਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਹੋਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਗਾਂਹ ਵਧਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਤਾਂ ਵਿਦਵਾਨ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹਾਂ। ਲਿਹਾਜ਼ਾ ਮੈਂ ਮੰਨਕੇ ਚੱਲਾਂਗਾ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅਜਿਹੀ ‘ਆਲੋਚਨਾ’ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਅਜਿਹਾ ਵਤੀਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵਸੀਹ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਫੌਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਪੱਖੋਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੀਆਂ। ਅਤੇ ਅੱਜ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ‘ਚ ਇਸ ਵਤੀਰੇ ਦੇ ਵਧਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ‘ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਟ’ ਨੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਲਈ ਔਕੜਾਂ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਮ ਜਹੀ ਵਿਸਤਾਰੀ ਟਿੱਪਣੀ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁੱਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਲੇਖਾਜੋਖਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਡਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ‘ਚ ਵਿਦਵਾਨ ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਜਿਸ ਮੁੱਖ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਜਾਂ ਮੁਲਕਣ ਕਰਨ ‘ਚ ਨਾਕਾਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ-ਉਹ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸੋਧ ਸਮਕਾਲੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਭਾਰੂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮਿਕਦਾਰੀ ਤੱਕੜੀ ‘ਚ ਤੋਲਣ ਦੇ ਅਭਿਆਸਵਾਦੀ ਸਰੋਕਾਰ ਵਾਲੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ‘ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮੂਰਤ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਰੁਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਜਲੌਅ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-ਖ਼ਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨੂੰਨ ਅਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਜਜ਼ਬਾ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਅਤੇ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਝ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਔਥਰਾ ਰੋਹ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣੀ, ਸੰਜੋਏ ‘ਸੁਪਨੇ’ ਦਾ ਲੋਹੜੇ ਦਾ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਅਤੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਜੋਸ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਸਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਦਰਮਿਆਨ ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਕਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੀਮਤ ਤੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਖ਼ਾਤਰ ਤਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਖੋਜੀ ਇਹ ਮਾਮੂਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ‘ਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਸਿਆਣੇ’, ‘ਸੂਝਵਾਨ’ ਅਤੇ ‘ਹਿਸਾਬੀ-ਕਿਤਾਬੀ’ ਬੰਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ, ਹਕੀਕਤ ‘ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਪਰ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ‘ਟਰੋਮ’ ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਸੱਚਾ ਮਨੁੱਖੀ ਅਤੇ ਜਿਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ, ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਯਥਾਰਥਵਾਦ ਹੈ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਯਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ‘ਚ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੀਤੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਮ ਹੀ ‘ਵਿਆਖਿਆ’ ਅਤੇ ‘ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ’ ਕਰਕੇ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨਾਲ ‘ਨਿਚੋੜ ਕੱਢਕੇ’, ਇਸ ਘਾਲਣਾ ਭਰੀ ਖੋਜ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਕੰਗਾਲੀ ਅਤੇ ਖ਼ਿਆਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਘਾਟਾ ਪੂਰਦਿਆਂ ਵੱਧ ਸੋਧ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਖੋਜ ਜੋ ਸਾਡੀ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ‘ਚ ਵਿਦਵਾਨਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੁਝ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ‘ਸਾਬਕਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜ਼ਮੀਰ’ ਦੇ ਮਾਲਕ, ਜੋ ਸਦਾ ਖੁਦ ਨੂੰ ਵਾਜਬ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਤਾਕ ‘ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ

ਦੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ‘ਕਾਮਯਾਬ’ ਲਹਿਰਾਂ ਦੀ ਵਡੇਰੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਦੀ ‘ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ’ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਦਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਹਿੰਤ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੀ ਔਚ ਡੀ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ‘ਚ ਢਾਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਧਰ ਦੇ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਲੋੜੀਂਦੀ ਜ਼ਾਮਨੀ, ਪੰਡਤਾਊ ਢੋਈ ਅਤੇ ਵਾਜਬੀਅਤ ਹਾਸਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਾਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਬਾਰੇ ਅਜੋਕੀ ਖੋਜ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਗੱਡੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਖ਼ਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ!

ਇਕ ਹੋਰ ਨੁਕਤਾ ਇੱਥੇ ਜੁੜੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਲਈ ਕੁਝਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੰਤਾਂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਸਰੋਕਾਰ ‘ਚੋਂ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ‘ਲੜਾਕੂ’ ਜਜ਼ਬਾ ਨਜ਼ਰੀ ਪੈਂਦਾ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਏਂਗਲਜ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ: ‘ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰਕਸ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ..... ਉਸ ਦਾ ਅਸਲਾ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਿਸ ਜੋਸ਼, ਸਿਰੜ ਅਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕੀਤੀ ਉਸ ਦਾ ਸਾਨੀ ਕੋਈ ਵਿਰਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ’। ਮਾਰਕਸ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ‘ਚ ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਇਨਕਲਾਬ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਇਹ ਜੁਝਾਰੂ ਵਚਨਬੱਧਤਾ, ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਜੁੜਿਆ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਜਜ਼ਬਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ - ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜੋ ਕੁਲ ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ, ਸਿਆਸੀ ਹਾਰਾਂ, ਗੁੱਟਬੰਦਕ ਲੜਾਈਆਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਸਾਂ ‘ਤੇ ਪਾਣੀ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿੱਥੇ ਨਿੱਜੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਅਤੇ ਤੰਗੀ-ਤੁਰਸ਼ੀ, ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਲਫ਼ਜ਼ਾਂ ‘ਚ ‘ਜ਼ਲਾਲਤ, ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਦਹਿਸ਼ਤ’, ‘ਨੀਮ-ਦੁਖਿਆਰੇ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ’ ਦੇ ਰੂਪ ‘ਚ ਮਹਿਸੂਸ ਜਿਸਮਾਨੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਸਿਹਤ ਨੂੰ ਘੋਰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਧੀ ਅਤੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਕਤਾਂ ‘ਚ ਉਸ ਕੋਲ ਕਿਰਾਇਆ ਦੇਣ ਜਾਂ ਦਵਾਈ ਲੈਣ ਜਾਂ ਮ੍ਰਿਤਕ ਬੱਚੇ ਦੇ ਕੱਢਣ ਲਈ ਵੀ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਘਰ ਬੈਠੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਲ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜੁੱਤੇ ਪਾਨ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਗਹਿਣੇ ਧਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਅਤੇ ਆਲੂਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਝੁਲਕਾ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ.....। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਓਦੋਂ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਸੁਖਾਲਿਆਂ ਹੀ ਹਾਸਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ‘ਖੁਸ਼ਗਵਾਰ ਤਰਜੀਹਾਂ’ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਦਵਾਤਾ, ‘ਵਿਗਿਆਨ’ ਜਾਂ ‘ਸੂਝ’ ਜਾਂ ‘ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ’, ਕਿਸੇ ‘ਖ਼ਾਲਸ ਤਰਕ’ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਤਰਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਰਾ ਸੀ, ਜੋ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਸਿਧਾਂਤਕ ਘਾਲਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰੀ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਹੈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ, ਸਾਫ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਾਲੀ ਚੋਣ ਦਾ ਤਰਕ ਚੋਣ ਜੋ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਤੇ ਦਬਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਲੜਾਈ ‘ਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਰਾਹ ਚੁਣਿਆ ਸੀ।

ਮਾਰਕਸ ਅੱਗੇ ਉਹੀ ਚੋਣ ਸੀ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚੱਲ ਰਹੀ ਜਮਾਤੀ ਲੜਾਈ ‘ਚ ਧਿਰ ਬਣਨ ਦਾ ਸਵਾਲ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ, ‘ਨੇਮਾਂ’ ਜਾਂ ‘ਪੜਾਵਾਂ’ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ‘ਅਟੱਲ ਚੀਜ਼ਾਂ’ ਦੇ ਇਲਮ, ਜਾਂ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ‘ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈਆਂ’ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ‘ਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦਲੇਰੀ ਜੋ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ‘ਰੋਮਾਂਚਕ’ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਮਾਰਕਸ ਨੇ (ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਵਿਚ) ਜਰਮਨੀ ‘ਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ‘ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਇਨਕਲਾਬ’ ਬਾਰੇ ਇਵੇਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ੀਨਗੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ‘ਇਸ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਇਨਕਲਾਬ ਦੀ ਆਮਦ ਦੇ ਸੂਚਕ’ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ। ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ‘ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਇਨਕਲਾਬ’ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ ‘ਓਦੋਂ ਤੱਕ ਇਨਕਲਾਬ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਬਣਾਉਣ’ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲਈ ‘ਸਾਡਾ ਹਿੰਤ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕਾਰਜ’ ਰਹੇਗਾ ‘ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਲੇਤਾਰੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ’। ਮਾਰਕਸ ਜਰਮਨੀ ‘ਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਸੱਤਰ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦ ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਐਨ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੈਨਿਨ ਰੂਸ ‘ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਹਿ ਦਿਆਂ, ਸੱਤਰ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲਾਇਕ ਵਾਰਿਸਾਂ ਹੱਥੋਂ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਲਈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਇੱਥੇ ਮੇਰਾ ਸਰੋਕਾਰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਯੁਗ ਪਲਟਾਊ ਅਮਲ ‘ਚ, ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਜਾਂ ਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਵਾਲ ਬਤੌਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਵਚਨਬੱਧਤਾ ਅਤੇ ਵਤੀਰੇ ਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਜੜਾਂ ਲਈ ਘ੍ਰਿਣਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ ਜੋ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ, ‘ਤੇਰੇ ਮੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਨੂੰ ਅਨਾੜੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸਾਰੇ ਸਮੇਂ ‘ਚ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਖ਼ਾਮ-ਖਿਆਲੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ’; ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਮਕਾਲੀ ਬਾਰੇ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਉਹ ‘ਉਮਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਢੈਲਾ ਪੈ ਗਿਆ’, ਉਸ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਘ੍ਰਿਣਤ ਸੀ ‘ਹੈਂ ਇਹ ਕੀ, ਕੀ ਇਹ ਉਹੀ ਬੰਦਾ ਹੈ?’ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਧੀ ਲਾਓਰਾ ਕੋਲ ਮੰਨਿਆ, ‘ਲੜਨਾ ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਰਾਜ਼ ਹੈ’। ਅੰਤ ਤੱਕ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਯੋਧਿਆਂ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਰਹੀ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਨਿਨ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਦੀ ‘ਛਾਪ’ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ‘ਛੋਟੀ’ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਜਦੋਂ ‘ਸਭ ਕਾਸੇ ਦੇ ਜਾਣੀ ਜਾਣ’ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਜਾਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਧਾਰ ‘ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਕਿੰਤੂ-ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਝੜ-ਝੜ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਮਾਰਕਸ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਪੈਰਿਸ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬ ਦਾ ਜ਼ੋਖਮ ਨਾ ਲੈਣ ਲਈ ਠੀਕ ਹੀ ਕਾਇਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ

ਮਸਾਲਾਂ ਵਾਲ ਕੇ ਚਲਣਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਰਾਤ ਬਾਕੀ ਏ।

ਇਕ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸ ਨੇ ‘ਸੁਰਗ’ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੈ-ਜੈਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪੈਰਿਸ ਕਮਿਊਨ ਦੇ ਯੋਧਿਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੋਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਡੱਟ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਦੇਖੋ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਕਾਲਪਨਿਕਵਾਦ ਅਤੇ ਬਲਾਂਕੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਲਗਾਤਾਰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਰਮਨੀ ਅੰਦਰ ਆਪਣੀ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਹਕਾਰਤ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ‘ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਖਿੱਚੀਆਂ ਤਰਕਪੂਰਨ ਰੂਪ ‘ਚ ਸੰਭਵ ਅਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤਯੋਗ ਲਫ਼ਮਣੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ‘ਚ ਸਿਮਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ’। ਹੋਰ ਅੱਗੇ, ਜਦੋਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੋਕ ਰਜ਼ਾ ਵਾਲੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ - ਉਸ ਦੇ ਸਮਿਆਂ ‘ਚ ਰੂਸ ਦੀ ਸਥਾਨਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜੋ ਵਿਦਰੋਹੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਜ਼ਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਤੋਂ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਨਾਬਰ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜ਼ਹੂਰ ਸੀ - ਜੋ ਤੁਰੰਤ ਐਸੇ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ‘ਇਨਕਲਾਬੀ ਛੱਡਪਿਆਂ’ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਮਿੱਥਕੇ ਚਲਦੇ ਸਨ ਜੋ ਰੂਸ ਲਈ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ‘ਪੜਾਅ ਨੂੰ ਟੱਪਕੇ’ ਸਿੱਧਾ ਨਿਆਂਪੂਰਣ ਸਮਾਜ ‘ਚ ਪਹੁੰਚਣਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਰੂਸ ਵਿਚ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ - ਪਲੈਖਾਨੋਵ ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ - ਦਰਮਿਆਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਉੱਠਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੀੜੇ ਸਹਿਜ ਵਿਕਾਸਵਾਦੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਨੁਸਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਲਾਜ਼ਮੀ ਪੜਾਵਾਂ ‘ਚੋਂ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਰੂਸ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਅੰਦਰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰਾ ਪੜਾਅ ਮਿੱਥਕੇ ਚਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਪਾਪੂਲਿਸਟ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲੋਕ ਰਜ਼ਾ ਪੱਖੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਡੱਟਕੇ ਪੱਖ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਲੱਥ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਮਹਿਜ਼ ਸਹੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ‘ਸਪਸ਼ਟ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ, ਬਹਾਦਰੀ ਭਰਿਆ’ ਸੀ। ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ, ‘ਬਤੌਰ “ਸਿਧਾਂਤ” ਅਤੇ “ਇਲਾਜ” ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਟੈਂਡ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਦੇ ਹੱਤਿਆਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਗੋਂ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ “ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ” ਰੂਸੀ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਅਟੱਲ ਢੰਗ ਸੀ, ਜਿਸ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਵਿੱਥ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨੈਤਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰਮ ਸੀ’। ਮਾਰਕਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਆਖਿਰ ਤੱਕ ਮਾਰਕਸ ਅਤੇ ਏਂਗਲਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਲਗਾਤਾਰ ਇਹ ਕਹਿਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ “ਸਾਡੇ ਮਿੱਤਰ” ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮਾਰਕਸ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ‘ਅਕਾਊ ਮੱਤਾਂ’ ਦੀ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ

ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ‘ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਰੂਸੀ ਪ੍ਰਸੰਸ਼ਕ’ ਆਖਕੇ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ - ਇਸ ਸਿਆਸੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਵੱਲ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ‘ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ’, ‘ਅਗਾਂਹਵਧੂ’, ‘ਆਜ਼ਾਦ’ ਜਾਂ ‘ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ’ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਮਾਰਕਸੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖੱਬੇਪੱਖੀਆਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲਾਂ ਦੀ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਧਵੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਉੱਪਰ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਜਾਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋਣ ਤੱਕ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ, ਬਾਦ ‘ਚ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬ ਬਾਰੇ ਲੈਨਿਨ ਵੀ ਮਾਰਕਸ ਵਾਲੀ ‘ਬਿੜਕਣ’ ‘ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 1905-07 ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਵਲੋਂ ਉਸ ਉੱਪਰ ਪਾਪੂਲਿਜ਼ਮ, ਭਾਵ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਝੁਕਾਅ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਗਿਆ)।

ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਲਿਖਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ, ਤਿਓਦਰ ਸ਼ੈਨਿਨ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਜੋਂ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਪਹਿਲੂ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਲ ਦਿਵਾਉਂਦਿਆਂ, ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਕਥਨਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣਾ ਜਾਂ ਪਲੋਸਵੇਂ ਰੂਪ ‘ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ‘ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਮੰਤਵਾਂ...ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੱਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ’ (ਬੇਸ਼ੱਕ, ਇਹ ‘ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ’, ‘ਵਿਗਿਆਨਕ’ ਜਾਂ ‘ਠੋਸ’ ਦਾ ਉਲਟ ਅਰਥੀ ਸ਼ਬਦ ਹਨ) ਵਜੋਂ ਕਰਨਾ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਢੰਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਵਾਈ, ਜਾਂ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਤਰਕ ਦੀ ਮਜ਼ਕ ਵਜੋਂ ਜਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਫੈਕਟਰੀ ਨਿਰਮਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਜੋਂ ਸਮਝਣਾ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਰਥ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਰਵਾਈ ‘ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਕਰਨ ‘ਚ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਖੋਟ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕਤ - ਭਾਵ ‘ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਅਤ ਕਰਨ’ - ਵਿਚ ਭਰੋਸੇ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਰੂਸੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਾਪੂਲਿਸਟਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾਚਾਰਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਸਰੋਕਾਰ ਦਾ ਘੜਿਆ ਘੜਾਇਆ ਜਵਾਬ ਉਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਸਦਾਚਾਰਕ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, (ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ

ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਪ੍ਰਗਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ), ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਦਾਚਾਰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪੁਰਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ। ਅਜਿਹੀ ਸੀ ਮਾਰਕਸ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦਾ ਤੌੜਾ ਮਹਿਜ਼ ਸ਼ਰਧਾ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਬੇਰੋਕ ਨੇਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੱਕ ਸਿਮਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ ਮੈਂ ਉਸ ਅਸਲੀ ਸਿਆਸੀ ਮੁੱਦੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਵਾਲੇ ਉੱਚਕੋਟੀ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਨ। ਪੂਰੇ ਅੰਦਰੋਂ ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ, ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਬਿਹਤਰੀਨ ਮਾਅਨਿਆਂ 'ਚ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਇਹ ਮਨੁੱਖ ਵਿਦਰੋਹੀ ਸਿਆਸਤ, ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਲਟਾਉਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਏ ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਕ ਨਿਆਂਕਾਰੀ ਸਮਾਜ ਵੱਲ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਗ਼ਦਰੀ ਕਵਿਤਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ 'ਚ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਇਸ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਅਤੇ ਦਾਬੇ ਤੋਂ ਮੁਕਤ, ਸਾਰੇ ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਲਈ ਬਰਾਬਰੀ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਅਤੇ ਸਮਾਜੀ ਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਵਜੋਂ ਤਸੱਵਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਾਰਨ ਬਾਦ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ ਲੜ ਲੱਗਣਾ ਇਕ ਲਗਭਗ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਮਲ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਘਾਟਾਂ ਹੋਣ - ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ 'ਚ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਘਾਟਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ - ਗ਼ਦਰੀ ਆਪਣੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕਮਾਲ ਦੇ ਜ਼ਹੀਨ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜੀ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਹਾਲਤ ਦੇ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ - 'ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ

ਧਿਰ' ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ, ਮੇਰੀ ਮੁਰਾਦ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਹੋਵੇਗੀ ਜਿਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਸੀ ਪੀ ਐੱਮ ਅਤੇ ਸੀ ਪੀ ਆਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਤਿੰਨ ਡੂੰਘੇ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਤ ਪਹਿਲੂ ਗ਼ੌਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾ, ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਦਾਅਪੇਚਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਦਾ ਅਹਿਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਸਵਾਲ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸਪਸ਼ਟ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਮੁੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸੀ ਅਤੇ ਗ਼ਦਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਲਟਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਸ ਮਕਸਦ ਵੱਲ ਸੇਧਤ ਸੀ, ਕੁਲ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਇਸ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਮਤਹਿਤ ਸਨ। ਦੂਜਾ, ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਿਧਾਂਤਕ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਮੁਤਬਾਦਲ ਸਿਆਸਤ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਬੁਰਜੂਆ ਕੌਮਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤ, ਜਿਸ ਦੀ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਇੰਡੀਅਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕਾਂਗਰਸ ਕਰਦੀ ਸੀ ਨਾਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਖੇੜਾ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧ 'ਚ ਸੀ। ਇਹ ਚਾਹੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀਆਂ ਦਾ 'ਸੰਵਿਧਾਨਵਾਦ' ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਗਾਂਧੀ ਦੀ ਉਭਰ ਰਹੀ ਲੋਕ ਲੁਭਾਉਣੀ ਪਰ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ 'ਅਹਿੰਸਾ' ਹੋਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਪ੍ਰਤੀ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਸੱਚੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਹੋਇਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਦਰੋਹੀ ਸਿਆਸਤ ਅਸਫਲ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਹ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ; ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਅਤੇ ਸੰਦੇਬਾਜ਼ੀ ਕਰਕੇ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲੀ, ਮੁਲਕ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹਕੁੰਨ ਨਿੱਕਲੇ,

ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅਖੀਰ 'ਚ ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਜੋ ਨਤੀਜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਬੇਭਰੋਸਗੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੀਜਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਤਾਈਦ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦੋਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਾਬਲੇਗੌਰ ਆਖ਼ਰੀ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ। ਜਿਸ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਚਲਾਏ ਗਏ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ, ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਦੀਆਂ ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅਤੇ ਵਤੀਰੇ 'ਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਇਆ ਜੋ ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖ਼ਰੀ ਦਮ ਤੱਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ, ਉਹ ਵੀ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ।

ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਪਹਿਲੂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਨਦਾਰ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ੀਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹਨ। ਅੱਜ, ਇਹ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਅੰਦਰ ਗ਼ਦਰੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਬਚੇ ਹੋਏ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨਾਂ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਜੋ ਗ਼ਦਰੀ ਰਵਾਇਤ ਦੀ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸਗੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਹੀ ਪਹਿਲੂਆਂ ਪੱਖੋਂ ਤਰਸਯੋਗ ਹੈ। ਸਪਸ਼ਟ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ, ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਤਬਾਦਲ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਾਲਾ ਜੋਸ਼ ਇਹ ਸਭ ਕਿਤੇ ਪੈਂਡੇ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਏ ਜਾਪਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਇਕ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਮੁੱਦਾ ਹੈ ਕੌਮਵਾਦ, ਜੋ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੀ। ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿਆਂ, ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਜੋਸ਼ੀਲਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੌਮਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਸੋਮਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਅੰਤਰ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਸ਼ਾਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਹੋਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ ਇਕ ਗ਼ੈਰਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਤਕਰੀਬਨ ਬਿਨਾ ਸੋਚੇ ਸਮਝੇ ਅਪਣਾਇਆ ਕੌਮਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਬਚੀਖੁਚੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੋਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਧਿਰ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਸ਼ਾਤ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਪੁਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ, ਇਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ, ਇਕ ਬਦਲ ਵਜੋਂ ਇਸ ਦੇ ਭਟਕਾਅ 'ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ।

ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪੱਲੇ ਕੌਮਵਾਦ ਦਾ ਇਕ ਤਸੱਲੀਬਖ਼ਸ਼, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਸਿਧਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ - ਇਹ 'ਇਕ ਬੇਜਕੀਨੀ ਪਛਾਣ' ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਹਾਲਾਤ ਜਾਂ ਘਟਨਾ-ਵਿਕਾਸ (ਆਰਥਕ, ਸਿਆਸੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ) ਹੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਕੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਜਾਂ ਇਸ ਵਰਗੀਆਂ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਪਛਾਣਾਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਅਰਥਪੂਰਨ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਸਵੈ-ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ

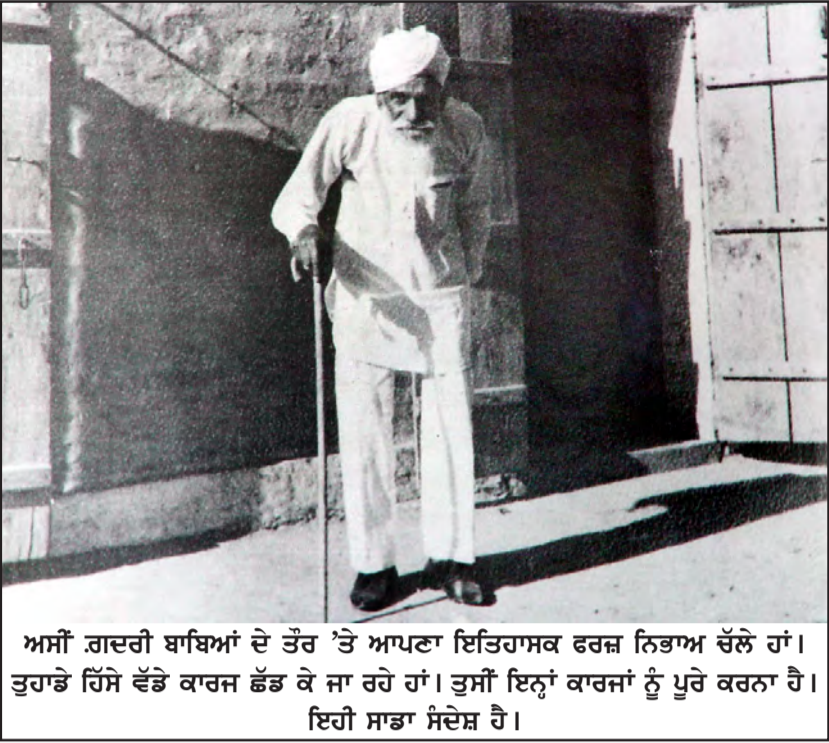
ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਮਾਜੀ ਅੰਸ਼ਾਂ 'ਚ ਬਦਲਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਸੋਂ ਅੰਦਰ ਚੌਖਾ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹੈ ਜੋ ਮੌੜਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਿਖਾਕੇ ਸਮਾਜੀ ਹਾਲਾਤ ਜਾਂ ਘਟਨਾ-ਵਿਕਾਸਾਂ 'ਤੇ ਅਸਰਅੰਦਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਪਛਾਣਾਂ ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਬਦਤਰ, ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਲਈ, ਸਾਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਅਕੱਟ ਤੱਥ ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸਭ ਤੋਂ ਤਾਕਤਵਰ ਸਮਾਜੀ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੌਮਵਾਦ ਹਾਲੇ ਵੀ, ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਅਧਾਰਤ ਖ਼ਾਸੇ, ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੀਮਤਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੀਜੀ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚੋਂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਲੰਮੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਿਟ ਰਹੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਾਲੇ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੁਲਕ 'ਚ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡਾ ਝੁਕਾਅ ਕੌਮਵਾਦ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਕਤੀਦਾਤਾ ਤਾਕਤ ਜਾਂ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵਜੋਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸਾਮਰਾਜੀ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੇ ਬੁੱਝ ਲਿਆ ਕਿ ਕੌਮਵਾਦ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਗੋਂ ਮੁਲਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਪਣੇ ਹਮਲੇ ਅਤੇ ਗ਼ਲਬੇ ਦੀ ਵਜਾਹਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਜਹੇ, ਅਸੀਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਕੌਮਵਾਦ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਿਆਸੀ-ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਕਈ ਮਾਮਲੇ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹਨ: ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਮਾਰਗਰੇਟ ਥੈਚਰ ਵਲੋਂ ਕੌਮਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਕੇ ਲੜੀ ਫਾਕਲੈਂਡ ਜੰਗ, ਜਿਸ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਲੇਬਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਐਸਾ ਸਫ਼ਾਇਆ ਹੋਇਆ ਜਿਹੌ ਜਿਹਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਜਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਰੋਨਾਲਡ ਰੀਗਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦੇ ਵਾਰ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਬਣਨ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਰਿਹਾ। ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨੇ 1984 'ਚ, ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਿੱਖ ਵਿਰੋਧੀ ਸੁਰ ਵਾਲੇ ਕੌਮਵਾਦ ਦੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਚੋਣਾਂ 'ਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਸੀ - ਹਿੰਦੂ ਰੰਗ 'ਚ ਰੰਗੇ ਭਾਰਤੀ ਕੌਮਵਾਦ ਦਾ ਇਹ ਉੱਭਰ ਰਿਹਾ ਮੰਚ ਹੁਣ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਜਥੇਬੰਦੀ ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸੁਚਾਰੂ ਰੂਪ 'ਚ ਹਥਿਆ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਸੁਣਨ 'ਚ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਯੇਲਤਸਿਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਰਗੇ ਬਦਹਵਾਸ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਵਿਰੋਧੀ ਡੂੰਘੇ ਰੂਪ 'ਚ ਬੇਚੈਨ ਅਤੇ ਬੇਕਰਾਰ ਰੂਸੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਪਰ ਗ਼ਲਬਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਜਾਂ ਗ਼ਲਬਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਰੂਸੀ ਕੌਮੀ ਸ਼ਾਵਨਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਿਆਨ ਭਟਕਾਉ ਹਥਿਆਰ ਵਜੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਤੁਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਭੁੱਲਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਨੇ ਜਰਮਨੀ, ਜਪਾਨੀ ਅਤੇ ਇਤਾਲਵੀ ਵੰਨਗੀ ਦੇ ਕੌਮਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਕੌਮ' ਦੀ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਆਮ ਹਾਲਤ 'ਚ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਦੌੜ 'ਚ ਜੁੱਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਿਆਸੀ ਸੰਕਟ ਵਾਲੇ ਹਾਲਾਤ 'ਚ ਘਿਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ,

ਕੌਮਵਾਦ ਅਕਸਰ ਹੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ਵਾਦੀ ਜਾਂ ਨਸਲਵਾਦੀ ਜਾਂ ਫਾਸ਼ੀਵਾਦੀ ਜਾਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ, ਪਿਛਾਪੜੀ ਆਪਸ਼ਾਹ ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਉਭਰਨ ਲਈ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਢੋਈ ਜਾਂ ਓਹਲਾ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇੰਞ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖੋਂ ਦੇਖਿਆਂ, ਕੌਮਵਾਦ ਖ਼ੁਦ-ਬ-ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਜਾਂ ਪਿਛਾਂਹਖਿੱਚੂ, ਧਰਮਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ, ਜਮਹੂਰੀ ਜਾਂ ਆਪਸ਼ਾਹ, ਕੋਈ ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਬਦਤਰ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਕਿਰਦਾਰ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਠੋਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਾਂ ਮੌਕਾਮੇਲ ਉੱਪਰ ਮੁਨੱਸਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਭੂਮਿਕਾ ਤੈਅ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੌਮਵਾਦ ਸੱਚੀ ਹੀ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੀ; ਇਕ ਵੱਖਰੀ, ਵੱਧ ਤਰੱਕੀਪ੍ਰਸੰਦ ਜਮਾਤੀ ਅਗਵਾਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤਹਿਤ ਇਹ ਰੈਡੀਕਲ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨੇ ਜੂੜ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ਤ ਰਾਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਹੀ ਬਿਹਤਰ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਰੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੌਮਵਾਦ ਦਾ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਞ ਬਣੇ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। 1947 ਦੇ ਹੱਲ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬੇਰਹਿਮ ਤਰਕ ਸੀ। 1947 ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਅਤੇ 1947 ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲ ਬਾਰੇ ਇਕ ਉਦਾਰ, ਲਕੀਰ ਦੀ ਫ਼ਕੀਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਪਨਾਉਣਾ ਰਵਾਇਤੀ ਵਿਦਵਾਨਤਾ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਨੁਸਾਰ, ਭਾਰਤੀ ਕੌਮ, ਜਾਂ 'ਉਸਰ ਰਹੀ ਕੌਮ', ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇੰਞ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਤਰਜ਼ੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, 1947 'ਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਫਿਰ ਆਸ ਮੁਤਾਬਿਕ ਅਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਰੂਪ 'ਚ ਮੁਲਕ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵੱਲ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਹੈ - ਇਕ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਜੋ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਚੱਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦਕਿ, ਅਸਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਮਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਰੋਧ-ਵਿਕਾਸੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਢੰਗ ਰਾਹੀਂ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਨਾਲ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, 'ਸੱਤਾ ਦਾ ਤਬਾਦਲਾ' ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਰਥਕ ਜਾਂ ਸਮਾਜੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਬਦਲਾਓ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਰ ਅਸਲ ਨਵੀਆਂ, ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਉੱਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਆਰਥਕ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਪੈਚੀਦਾ ਅਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਮਜ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਅੰਤਰ-ਵਿਰੋਧ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਕੇਂਦਰਤ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮ ਨਵੀਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੁਧਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਟੂ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਕ

ਸਮਾਰਕਦਾਨੁ:
ਜੱਦੀ ਘਰ ਸਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ
 ਅਮਰ ਸਹੀਦ ਸਰਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦਾ ਇਹ ਜੱਦੀ ਘਰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ 1998 ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਸਮਾਰਕ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਹਾਲੂ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਸਮਾਰਕ ਨੂੰ ਉਸੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁੜ ਉਸਾਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
 ਆ. ਕੁਕਮ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪੁਰਤੱਤਵ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ

ਅਸੀਂ ਗ਼ਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਅ ਚੱਲੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਹਿੱਸੇ ਵੱਡੇ ਕਾਰਜ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਸਾਡਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈ।

ਢਾਂਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ, ਜਮਾਤਾਂ, ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬਣਤਰ ਵਾਲੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਜਾਂ ਨਵਬਸਤੀਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣੇ, 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਵਿਰੁੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੀ ਹੁਣ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲੇ ਉਪਰੋਕਤ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਜੋਂ ਹੀ ਲੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਜਾਂ ਚੋਧਰ, ਆਲਮੀ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਅਰਥਚਾਰੇ ਨਾਲ ਨਵਬਸਤੀਵਾਦੀ 'ਮਿਲਾਪ' ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੀਂਆਂ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਰਹਿਮਤ ਨਾਲ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਮੌਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਦੇ 'ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਨੀਅਨ ਕਾਰਬਾਈਡ, ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ ਜਹੇ ਆਈ ਐੱਮ ਐੱਫ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਬੈਂਕ ਆਸਮਾਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਆ ਟਪਕੇ, ਇਹ ਗੇਸ਼ਾ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਮਾਰਫਤ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ)।

ਸਰਬੰਗੀ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਲਈ ਅਹਿਮੀਅਤ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿਆਂ ਕਿ ਇਸੇ ਹੀ ਸਾਲਮ ਢਾਂਚਾਗਤ ਪ੍ਰਸੰਗ 'ਚ, ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਚੰਗੇ ਜਾਂ ਮਾੜੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ, ਬਿਹਤਰ ਜਾਂ ਬਦਤਰ ਆਰਥਕ, ਸਿਆਸੀ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਨੀਤੀਆਂ ਅਪਨਾਉਣਾ ਗੇਸ਼ਾ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਲਈ ਇਹ ਵੱਡੀ ਦਾਅਪੇਚਕ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।

ਸਮਾਜੀ ਹਕੀਕਤ ਗੇਸ਼ਾ ਹੀ ਬੇਹੱਦ ਪੇਚੀਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਆਪਣੇ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਾਂ ਅਤੇ ਬਦਲਣਗਰ ਖ਼ਾਸੇ ਪੱਖੋਂ, ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦੁਆਰਾ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਮੁਕੰਮਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਘੱਟ। ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸਮਾਜੀ ਸਿਧਾਂਤ ਨੇ ਇਹ ਮੰਨਿਆ। ਇੱਥੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਲ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਮਾਰਕਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਹਾਸਲ ਸੀ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰਾਂ ਦੇ ਸਰਬੰਗੀ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ। ਉਸ ਨੇ ਸੁਝਾਇਆ ਕਿ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੁੱਚੇ ਵਜੋਂ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਸ-ਮ-ਖ਼ਾਸ, ਅੰਤਰਵਿਰੋਧਾਂ ਵਾਲੇ, ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਆਪੋ 'ਚ ਨਿਰਭਰਤਾ ਵਾਲੇ ਉਸਾਰ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਆਰਥਿਕਤਾ ('ਅਧਾਰ',

ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਠੀਕ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ 'ਆਰਥਕ ਉਸਾਰ') ਆਪਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਬੇਦਬੀ ਬਣਤਰ ਅੰਦਰ, ਸਮਾਜ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹੋਰ ਹਿੱਸੇ ਜਾਂ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾਕੁੰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸ ਦੀ ਸਿਆਸਤ, ਇਸ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗਤੀਸ਼ੀਲਤਾ ਨੂੰ। ਜਿਵੇਂ ਰੇਮੰਡ ਵਿਲੀਅਮਜ਼ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਜਹੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ: 'ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਪਦਾਰਥਕ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ (ਇਕ ਸਮਾਜ 'ਚ) ਗੇਸ਼ਾ ਅਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਹੋਰ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅਗਰਦੂਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ..... ਕਲਾਸੀਕਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵਲੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਮੌੜੇ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੁਨਿਆਦੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਹਨ'। ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਜੇ ਸਰਮਾਇਆ ਵਿਚ, ਬੁਰਜੂਆ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਢੰਗ ਦੇ ਬੁਨਿਆਦੀ 'ਗਤੀ ਦੇ ਨੇਮ' ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ 'ਸੁੱਧ' ਜਾਂ 'ਅਮੂਰਤ' ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਢੰਗ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਮਾਰਕਸ ਲਈ ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਚਿਤ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ, ਕੋਈ ਵੀ 'ਖ਼ਾਲਸ' ਜਾਂ 'ਆਮ' ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਹਕੀਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਇਕ 'ਅੰਸਤ' ਬੰਦਾ ਲੱਭਣਾ।

ਇੱਥੇ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰਾਂ ਇਕ ਪੇਚੀਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬਣੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਹਾਂਦੀਪੀ ਪਸਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਰਥਕ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਾਧਾਰਨ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ, ਲੰਮੇ ਮੁਕਾਬਲਤਨ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਵਾਲੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਅਤੇ ਬੀਤੇ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਰਹਿੰਦ-ਪੂੰਹਦ ਵਗੈਰਾ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪੇਚੀਦਾ ਬਣਤਰ ਹੈ। ਇਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜੀ ਬਣਤਰ ਦੇ ਸਰਬੰਗੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਮਾਰਕਸ ਦੀਆਂ ਦੋ ਟੁਕਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਸੁਝਾਵਾਂ ਪੱਖੋਂ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

“ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਬਾਕੀ ਰੂਪਾਂ ਉੱਪਰ ਭਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਇਸ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਮ ਚਾਨਣ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰੰਗ 'ਚ ਰੰਗ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖ਼ਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਈਥਰ (ਤਰਲ ਰਸਾਇਣ) ਹੀ ਹਰ ਵਜੂਦ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਗਰੂਤਾ ਖਿੱਚ ਨੂੰ ਤੈਅ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਜੂਦ 'ਚ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।”

ਇਕ, ਹੋਰ ਥਾਂ, ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜੋ,

“ਸਿਰਫ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਮਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਹਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਉਸੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਅਧੂਰੇਪਣ ਦੀ ਮਾਰ ਵੀ ਝੱਲਦੇ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ, ਵਿਰਸੇ 'ਚ ਮਿਲੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਵੀ ਸਾਡਾ ਦਮਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵੇਲਾ ਵਿਹਾ ਚੁੱਕੇ ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਅਟੱਲ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨਾਲ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਬੇਹਰਕਤ ਹੋਂਦ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ ਜਿਉਂਦੇ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੁਰਦਾ ਦੀ ਮਾਰ ਵੀ ਸਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।”

ਇੱਥੇ ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ 'ਚ, ਜੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ-ਫੁੱਲੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਸਰਵਉੱਚ ਬਣਕੇ ਛਾ ਗਈ ਹੈ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਪਛੇਤੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭਾਰਤੀ ਰੂਪ ਵੀ ਰਹੀ ਹੈ - ਰੋਮੇਸ਼ ਥਾਪਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ 'ਕੁਝ ਅਜੀਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਕਾਸ'। ਖ਼ਾਸ ਜਾਇਦਾਦ ਮਾਲਕ (ਲੋਟੂ) ਜਮਾਤਾਂ, ਵੱਡੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਅਤੇ ਕੁਲਕ-ਕਮ-ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਧਨੀ ਫਾਰਮਰ, ਵਾਲੀ ਇਸ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੇ ਸਨਅਤੀ ਅਤੇ ਜ਼ਰੋਈ ਖੇਤਰਾਂ 'ਚ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਮੁੱਖ ਲਾਹਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਗੱਠਜੋੜ ਵੀ ਉੱਭਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਨੀਮ-ਜਗੀਰੂ ਭੋਇ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਸੱਟੇਬਾਜ਼ ਕਾਰੋਬਾਰੀ, ਸਿਵਲ ਅਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਮਹਿਕਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਉਤਲੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਸਮੇਤ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰ, ਜਥੇਬੰਦ ਚਿੱਟ ਕਾਲਰੀਏ ਕਾਮੇ ਅਤੇ 'ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤ' ਜਿਸਨੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਗੱਠਜੋੜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅੰਦਰ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਲਾਲਾਂ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਖੁਦ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਹੀ ਤਕਰੀਬਨ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ, ਲੁੰਪਨ ਪਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮੁਨਾਫ਼ੇਦਾਰ ਸੰਘਣੀ ਪੂੰਜੀ ਵਾਲਾ ਧੰਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਮੋਟੀ ਠੁੱਲ੍ਹੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਇਹ ਸਭ ਰਲ-ਮਿਲਕੇ ਮੁਲਕ ਦਾ ਹੁਕਮਰਾਨ ਸੱਤਾ ਢਾਂਚਾ ਬਣਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ, 1947 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਰਕ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਇਗਲੈਂਡ ਅੰਦਰ ਧਨ-ਦੌਲਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਾ, ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਰਕ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਜ਼ਹਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਮੁਲਕ ਅੰਦਰ ਕਾਣੇ ਅਤੇ ਅਸਾਵੇਂ ਵਿਕਾਸ, 'ਦੋ ਕੌਮਾਂ' ਦੇ ਉੱਭਰਨ ਦੇ ਰੂਪ 'ਚ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਆਮ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਤੱਥ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ ਕੇ ਐਨ ਰਾਜ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਇੱਥੇ ਭਾਰਤੀ 'ਜੋੜੀ-ਕੌਮ' ਹੈ, ਸੁਕਮੋਏ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਇਹ 'ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਕ ਦਵੈਤ' ਜੋ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ 'ਵਿਅੰਗਮਈ' ਹੈ, ਵੀ ਕੇ ਆਰ ਵੀ ਰਾਓ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੀ 'ਇਹ ਦਵੈਤ' ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ 'ਵਿਸਫੋਟਕ' ਬਣ ਜਾਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਹੈ, ਰਜਨੀ ਕੋਠਾਰੀ, ਵੀ ਪੀ ਸਿੰਘ, ਆਰ ਕੇ ਹੋਗੜੇ ਵਗੈਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਥੇ 'ਦੋ ਭਾਰਤ' ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਪਿਛੜੇ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਇਕ ਖ਼ਾਸ 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਸਤੀਵਾਦ' ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨੇ ਇਸ

ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਲਾਲ ਅਤੇ ਲੁੰਪਨ ਕਿਰਦਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਜੰਮੀ ਹੀ ਬੁੱਢੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਕਦੇ ਜਵਾਨੀ ਨਹੀਂ ਤੱਕੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਜਵਾਨੀ ਵਾਲੀ ਇਕ ਵੀ ਖ਼ੂਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਬੁਢਾਪੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅੰਗੁਣਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਪਛੇਤੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੁਲ ਲੋਟੂ ਅਤੇ ਜਾਬਰ ਭੈੜ, ਨੀਮ-ਜਗੀਰਦਾਰੀ, ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਣਾਇਆ ਪਬਲਿਕ ਸੈਕਟਰ ਅਤੇ ਘੁੰਮੰਢੀ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਨਿੱਤ ਘਿਓ-ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤਕੜਾਈ ਬਖ਼ਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਂਤਰ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਜੋਂ ਵਧ-ਫੁਲ ਰਿਹਾ ਸਰਵਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਕਾਲਾ ਧਨ, ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਧਨ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਪੱਖਪਾਤਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ, ਪੁਲਸੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਨਿੱਕਸ਼ੁੱਕ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ, ਧਰਮ-ਨਿਰਪੱਖ ਜਾਂ ਫਿਰਕੂ ਮਾਫ਼ੀਆ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠਲੀ ਸਮਾਂਤਰ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਟਿਕਾਉ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਜ ਮੁਲਕ ਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਹਿੱਸਿਆਂ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਵਿਚ ਰਸਮੀ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮਾਂਤਰ ਇਸ ਵਜੂਦ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਵਾਜਬੀਅਤ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਜਿਹੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋਮ ਕਿਰਦਾਰ ਬਾਰੇ ਕਾਰਲ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਠੀਕ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ: 'ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਕੋਈ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਦੋਮ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਠੀਕ ਹੋਣ 'ਚ ਵੱਧ ਮੁਸ਼ਕਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਮੂਲ ਮਰਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਜਿਸਮ ਦਾ ਵੱਧ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।’...

ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਮੰਡੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵੱਲ ਤਾਜ਼ਾ ਮੋੜਾ ਕੱਟਣ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸਿਰਫ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਧਾੜਵੀ ਅਤੇ ਦਲਾਲ ਲੁੰਪਨ ਕਿਰਦਾਰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਵੀ ਖੁੱਲ੍ਹੇਆਮ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇਗਾ। ਉੱਚੀਆਂ ਆਰਥਕ ਵਾਧਾ ਦਰਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਇਕੋਰਾਂ ਬਰਾਜ਼ੀਲੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਨੇ ਵਾਸ਼ਿੰਗਟਨ 'ਚ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਜੇ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਇਹ ਦਰਾਂ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਓਦੋਂ ਹਾਲਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ 'ਆਰਥਿਕਤਾ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਤਾਂ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਰਗੁਜ਼ਾਰੀ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ'। ਹਾਵਰਡ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰੋਬਰਟ ਰੇਖ ਦਾ ਫਿਕਰਾ, 'ਕਾਮਯਾਬ ਦਾ ਅੱਡ ਹੋਣਾ' ਮੰਡੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਜੋਂ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਤਰਕ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੀ 'ਕੌਮੀ ਆਰਥਿਕਤਾ' ਦੇ 'ਕਾਮਯਾਬ' ਵਰਗ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੇ ਆਰ ਵੀ ਰਾਓ 'ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਇਕ ਨਿੱਕਾ ਹਿੱਸਾ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਨੂੰ 'ਮਲਾਈਦਾਰ ਪਰਤ' ਜਾਂ 'ਸੁੱਖ-ਸਹੂਲਤਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਗ' ('privilegentsia') ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਨੇ ਹੋਰ ਬਾਈ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਜਗਤ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੋੜੀਦਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਬਾਕੀ ਵਤਨ ਵਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਤੋੜ-ਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਤਕਰੀਬਨ ਜਣਾ-ਖਣਾ, ਬਜ਼ਾਰੂ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਨਿਹਾਦ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਤੱਕ, ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅਤੇ ਸੱਜੇਪੱਖੀ ਵੀ, ਸਭ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਮਨੋਕਲਪਿਤ 'ਕੌਮੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ' 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ 'ਚ ਜੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮਨੋਕਲਪਿਤ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ

ਨੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਬਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਕੌਮੀ ਅਖੰਡਤਾ' ਬਾਰੇ ਡੂੰਘੀ ਚਿੰਤਾ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰ ਦਿਖਾਕੇ, ਨਿੱਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ੂਬ ਦੁਹਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਰ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਇਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਰੂਪ ਦੀਆਂ ਅਲਾਮਤਾਂ ਚਿੰਬੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਇਖ਼ਲਾਕ, ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਹਰ ਚੀਜ਼, ਹਰ ਥਾਂ ਉੱਪਰ ਇਸ ਦੀ ਛਾਪ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਇੱਥੇ ਅਸਲ 'ਚ ਕੋਈ 'ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ' ਹੈ, ਉਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਫਿਰਕੂ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਰੰਗ 'ਚ ਰੰਗੀ, ਇਕ ਜਾਬਰ ਹਮ-ਨਸਲੀ ਰੂਪ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਬਣਾ ਰਹੇ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੁੰਪਨ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਕਾਸ, ਇਕ ਨੀਚ ਧੰਦੇ ਦੀ ਛਾਪ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਅਫ਼ਸੋਸਨਾਕ ਤੱਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਾਣੇ ਅਤੇ ਅਸਾਵੇਂ ਵਿਕਾਸ, ਆਪਣੀਆਂ 'ਦੋ ਕੌਮਾਂ', 'ਅੰਦਰੂਨੀ ਬਸਤੀਵਾਦ' ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਢੰਗਾਂ ਕਰਕੇ ਟੋਟੇ-ਟੋਟੇ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਮਜ਼ਬੂਤ ਰੁਚੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਮਾਤ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਧਰਮ, ਬੋਲੀ, ਇਲਾਕਾ, ਨਸਲੀ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਜਾਂ ਕੌਮੀਅਤ ਵਗੈਰਾ 'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕੁਲ ਪਾਟੋਧਾੜ ਅਤੇ ਪਾਟਕਾਂ ਦੇ ਤਿੱਖੇ ਅਤੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣ ਦੀ ਮੂਲ ਵਜ੍ਹਾ ਇੱਥੇ ਪਈ ਹੈ।

ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਬੁਰਜੂਆਜ਼ੀ ਆਰਥਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਬੇਪ੍ਰਤੀਤੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਨੇ ਯਕੀਨਨ ਹੀ 'ਕੌਮੀ ਹਾਲਤ ਦੀਆਂ ਆਰਥਕ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਖ਼ਤਾਰ' (ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਏਂਗਲਜ਼ ਦੇ ਕਹੇ ਸ਼ਬਦ) ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ, ਲੂਈ ਬੋਨਾਪਾਰਟ ਤਹਿਤ ਫਰਾਂਸ ਦੇ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਬਿਸਮਾਰਕ ਅਧੀਨ ਜਰਮਨੀ ਦੇ ਰਾਜ, ਜਾਂ ਰੂਸ ਦੇ ਜਾਰਸ਼ਾਹੀ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ। ਜਿਵੇਂ ਵੀ ਕੇ ਆਰ ਵੀ ਰਾਓ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ 'ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ' ਨੂੰ ਰੈਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਕੌਮਵਾਦੀ ਉਮੀਦਾਂ ਅਤੇ ਉਦਾਰ ਆਸਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੇ 'ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਆਸਤ' ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਵਜੋਂ, ਜਾਂ ਵਾਜਬੀਅਤ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕੀਤਾ ਵੀ ਗਿਆ, ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਢਾਂਚਾਗਤ ਰੂਪ 'ਚ ਵਜੂਦ ਸਮੇਏ ਧਾੜਵੀ ਤਰਕ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਮਾਤਰਾ 'ਚ ਠੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਦਰ ਅਸਲ, ਜਿਵੇਂ ਰਾਜੀਵ ਰਾਧੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਫੰਡਾਂ ਦਾ, ਸਿਰਫ 15 ਫੀ ਸਦੀ ਹੀ 'ਰਿਸਕੇ' ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ 'ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ' ਅਤੇ 'ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਸਰਮਾਇਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ' ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤੋਂ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ 'ਖੁੱਲ੍ਹੀ' ਮੰਡੀ ਵਾਲੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵੱਲ ਮੋੜਾ ਕੱਟ ਲਏ ਜਾਣ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕੇ ਜਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਨਿਗੂਣੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤਿਲਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ

ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਨਿਆਂ ਵਾਲੇ ਆਰਥਕ ਵਾਧੇ' ਦਾ ਢਾਂਚਾ ਹੀ ਸਨ। ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬਾਉਣ ਤੇ ਕੁਚਲਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਗਾ ਕਿ ਰਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ 'ਇਕ ਸੰਦ' ਜਾਂ 'ਇਕ ਅੰਗ' ਵਜੋਂ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ - ਇਸ ਨਾਲ ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਜ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਕੋ ਹੀ ਪਹਿਲੂ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਅਹਿਮ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਨੂੰ ਜਮਾਤੀ ਗਲਬੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤਕਰੀਬਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ, ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗ਼ੈਰ-ਦੁਸ਼ਮਣਾਨਾ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟਕਰਾਅ ਵਾਲੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗੱਠਜੋੜ ਜਾਂ ਬਹੁ-ਪਾਰਟੀ ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਢਾਂਚੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਜ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਤੇ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਲੇਟਵੇਂ ਰੁਖ਼ ਖਿਥਰੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਤਫ਼ਾਕ ਨਾਲ ਜੋ ਖ਼ੁਦ ਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ 'ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ' ਦਾ ਸੰਭਵ 'ਅਖਾੜਾ' ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਅੰਸ਼ਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ 'ਸੰਦ' ਜਾਂ 'ਅੰਗ' ਦੇ ਆਲੰਕਾਰ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਗੁੰਮਰਾਹਕੁਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਲੂਈ ਬੋਨਾਪਾਰਟ, ਜਾਂ ਬਿਸਮਾਰਕ ਜਾਂ ਜਾਰਜ਼ ਹੀ ਰਾਜ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸਮਝਣ 'ਚ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਤੇ ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹਾਸਲ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਦੀ ਸਾਪੇਖਕ ਖ਼ੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੀ ਅਹਿਮ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਦਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ, ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ, ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਰਾਜ ਕਦੇ ਵੀ ਜਮਾਤਾਂ 'ਚ ਵੰਡੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਉਸ ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਕ ਢਾਂਚੇ ਤੋਂ ਖ਼ੁਦਮੁਖਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਦੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢਾਂਚੇ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ, ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਜਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਜਮਾਤ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਜਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਝਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਬਾਰੇ ਸਹੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਜਮਾਤੀ ਲੋੜ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖੋ - ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ, ਜਿਵੇਂ ਗ੍ਰਾਮਸ਼ੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ 'ਅਮਲੀ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਸਮੂਹ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਕਾਇਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਗਰਮ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈਣ 'ਚ ਸਫ਼ਲ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਇਹ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ'। ਅਸਲ ਵਿਚ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਇਹ ਜਮਾਤੀ ਰਾਜ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀ 'ਕੌਮੀ

ਆਰਥਿਕਤਾ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦਾ 'ਕੌਮੀ ਰਾਜ' ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਾਜ, ਹੱਲ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

'ਬੁਨਿਆਦੀ' ਸਰਗਰਮੀ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ 'ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜੀ ਲਹਿਰਾਂ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਮੇਤ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਸੱਚੀ ਰੈਡੀਕਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ, ਭਾਰਤੀ ਰਾਜ ਦੇ ਇਸ ਜਮਾਤੀ ਸੁਭਾਅ ਅਤੇ ਤਾਕਤ ਦੀ ਇਸ ਕਠੋਰ ਸਚਾਈ ਨੂੰ ਭਲੀਭਾਂਤ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ। ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਦਖ਼ਲ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੈਡੀਕਲਵਾਦ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਨਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਖਹਿੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣ ਲੱਗਿਆ। ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ, ਰਾਜ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੱਤਾ, ਲੁੱਟੇ-ਪੁੱਟਿਆਂ ਅਤੇ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲਿਆਂ ਦੇ 'ਸਿਆਸੀ ਬੋਲਬਾਲੇ' ਜਾਂ 'ਰਾਜ ਸੱਤਾ' ਦਾ ਸਵਾਲ, ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਬਿਹਤਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਪੁਰਾ ਹੈ।

ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ, ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਖਿੜਕਣਾਂ ਜਾਂ ਉਲੰਘਣਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸਾਡੇ ਇੱਥੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਆਸਤ ਮੌਜੂਦ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀਆਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੀਮਤਾਈਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਵੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਨਿਤਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਹੂ ਵੀਟਵੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਲੋੜ ਹੈ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਇਸ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਆਪਸ਼ਾਹ ਰਾਜਸੀ ਤਰਕ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਠੱਲ ਪਾਉਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ਾਇਦੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਚਾਹੇ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਵੀ ਨਿਗੂਣੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਉਹ ਜਿੰਨਾ ਬਿਹਤਰੀਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ - ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੋਂ, ਅਕਸਰ ਹੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਘਾਤਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ, ਜਿਵੇਂ ਬੈਜਟ ਨੇ ਜ਼ਾਹਰਾ ਤਸੱਲੀ ਨਾਲ, ਇਕ ਪਹਿਲੇ, ਵੱਧ ਈਮਾਨਦਾਰ ਦੌਰ 'ਚ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ: 'ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਸੱਤਾ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਹਾਂ ਭਰਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਦਕਿ ਹਕੀਕਤ 'ਚ ਇਸ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੋੜੀ ਤੋਂ ਝੋੜੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ'। ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇੰਝ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਸਰਦਾਰ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਤਕਰੀਬਨ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ, ਗੁਨਾਰ ਮਿਰਡਲ ਵਰਗੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਵਿਦਵਾਨ, ਜੋ ਨਹਿਰੂ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਦੋਸਤ ਸੀ, ਨੇ 'ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਵਜੋਂ ਭੂਮਿਕਾ', 'ਹਾਕਮਾਂ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦਰਮਿਆਨ ਖਾਈ' ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਵਤੀਰੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ 'ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਿਆਸੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੇ ਬਦੇਸ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਦੇਸੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਗਰੁੱਪ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ'। ਇਹ

ਨੁਕਤਾ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿ 'ਭਾਰਤ ਉੱਪਰ ਉੱਤਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਚੁਣਵੇਂ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਰਾਜ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸੀ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਰੁਤਬੇ ਨੂੰ ਮਹਿਫੂਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ' ਅਤੇ ਕਿ 'ਮੋਕਲੇ ਅਰਥਾਂ 'ਚ ਸੱਤਾ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਤਲੀ ਜਮਾਤ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦਰਮਿਆਨ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ', ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਕਿ 'ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਕੜ ਬਣਾਕੇ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਸੱਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਸਕਣ'। 1973 'ਚ, ਵੀ ਕੇ ਆਰ ਵੀ ਰਾਓ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ 'ਦਰਮਿਆਨੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦਾ ਉੱਤਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿਆਸੀ ਗੱਠਜੋੜ, ਜੋ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਸਿਰਫ਼ ਜਨਤਕ ਹਮਾਇਤ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਤਾ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਤੁਲਾਂ (levers) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਰੋਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ'; ਅਤੇ ਪੰਦਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬਾਦ ਉਸ ਨੇ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ 'ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਵਾਂਝੇ ਹਿੱਸੇ' ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, 'ਪਾਰਲੀਮੈਨੀ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਈ'।

ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਸੱਤਾ ਦੀ 'ਹਕੀਕਤ' ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਥਾਈ ਵੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਰਹੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਪਾਲਤੂ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ', ਇਹ ਐਸ ਵਕਤ ਮੇਰਾ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣਾ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ 'ਵਰਤਾਰਾ', ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਸੱਤਾ ਦਰਮਿਆਨ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖਾਈ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ, ਸਮਕਾਲੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰ ਜਮਹੂਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ 'ਚ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਸਰਵਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਨਤ ਹੈ, ਦਰ ਅਸਲ ਬੁਰਜੂਆ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ 'ਚ ਇਸ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ 'ਜਮਹੂਰੀਅਤ' ਵਜੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਦੇ ਪੁਲ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾਕੇ ਇਹ ਦਲੀਲ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ - ਫੇਰ ਤਾਂ ਕੁਲ ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਕਲਾ ਹੀ ਅਤਿਕਥਨੀ ਹੈ - ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਇਕੋ ਇਕ ਖੋਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਸ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸਿਆਣਪ ਇਹ ਹੈ : ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਰੱਖੋ! ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਰਸਤੂ ਨਾਲ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਆਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਧ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਅਤੇ ਅਕਲਮੰਦੀ ਨਾਲ, ਐਨਾ ਕੁਝ ਖੋਜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਇੰਝ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸੰਗਕ ਨੁਕਤਾ ਉਠਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਲੋਕ ਅਸਫ਼ਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਰ ਥਾਂ ਹਾਕਮ ਉੱਘੜਵੇਂ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਨੂੰ 'ਆਪਣੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ' ਇਸਤੇਮਾਲ ਕਰਨ 'ਚ ਸਫ਼ਲ ਰਹੇ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੰਖੇਪ 'ਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵਾਪਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਹੈ: ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਗਲਬੇ ਨੂੰ ਬੇਜੋੜ

ਰੂਪ 'ਚ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਿਆਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੌਸ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ 'ਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਦੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਦੂਜਾ ਇਹ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅਟੱਲ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਐਸਾ ਸੰਦ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਅਤੇ ਆਪਹੁਦਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਰਾਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਿੱਤਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਦੀ ਇਹ ਦੂਰੀ ਵਰਤੋਂ ਭਾਰਤ ਦੀ 'ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਆਸਤ' ਦਾ ਪੁਰਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਨਹਿਰੂ ਦੌਰ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸੁਨਹਿਰੀ ਦੌਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਿਚ ਇਸ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ, ਭਾਰੂ ਰੂਪ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਕਰੀਬਨ 'ਅਣਵੰਡੇ ਹਿੰਦੂਵ ਪਰਿਵਾਰ', ਵਲੋਂ ਵਿਹਾਰਕ 'ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ', ਆਪਣੇ ਤਾਕਤ ਦੇ 'ਤਵਾਜ਼ਨ' ਅਤੇ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਹੀ ਸਮੁੱਚੇ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ। ਪਰ ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਅੱਧ ਦੇ ਆਰਥਕ ਸੰਕਟ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਅਤੇ ਓਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰਥਕ ਹਾਲਤ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਦਬਾਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, 'ਪਰਿਵਾਰ' ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ 'ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ' ਜਾਂ 'ਤਵਾਜ਼ਨ' ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਲਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਅਤੇ ਦੌਲਤ ਲਈ ਨਿਹਾਇਤ ਨੀਚ, ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ 'ਚ ਜੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਸੱਚੀਮੁੱਚੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਢੰਗਾਂ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਖੇਡ ਦੇ ਹਰ ਅਸੂਲ ਦੀਆਂ ਪੱਜੀਆਂ ਉਡਾ ਰਹੇ ਬੇਹੂਦਾ ਅਤੇ ਕਮ-ਅਕਲ ਹੁਕਮਰਾਨ ਭੈੜੀਆਂ ਤਰਜ਼ੀਹਾਂ ਚੁਣਕੇ ਅਤੇ ਬਦਤਰ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਚਲਕੇ, ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੀ ਬੇਕਾਬੂ ਮਸਲੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧਕੇ ਇਕ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਪੈਦਾ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਹੋਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰੇਕ ਝੱਟ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਜ਼ਾਦ ਤਰਕ ਅਤੇ ਪਾਸਾਰ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਕਮਰਾਨ ਇਸ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਭਰਮਾਰ 'ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ' (ਮਲਰੋਕਸ ਦਾ ਕਥਨ) 'ਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਵਾਜਬੀਅਤ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਹੇਠੋਂ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਗੰਭੀਰ ਖ਼ਤਰੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ।

ਜੇ ਭਾਰਤ ਦੀ 'ਕੌਮੀ ਆਰਥਿਕਤਾ' ਵਿਸਫੋਟਕ ਸੰਭਾਵਨਾ ਵਾਲੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਮੁੱਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ

ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਵਲੋਂ ਅਪਣਾਈ ਸਿਆਸਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਮਸਲੇ, ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜ਼ਖ਼ਮ ਅਤੇ ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਸਦੀਆਂ ਬਣਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹਕੁਨ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਾਲੀ ਇਹ ਸਿਆਸਤ ਅੱਜ ਭਾਰਤ ਦੀ ਉਸ 'ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖ਼ਤਰਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਹਾਕਮ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਐਨਾ ਹੋ-ਹੱਲਾ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਬਾਰੇ ਇਕ ਵਿਚਾਰ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਘਟਨਾ-ਵਿਕਾਸਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਹੋਰ ਵੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਅੱਜ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ। ਮੈਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ:

ਅੱਜਕੱਲ੍ਹ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਫੈਸ਼ਨ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ 'ਬਣ ਰਹੀ ਕੌਮ' ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਭਾਰਤ 'ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੌਮ' ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਹਾਲਤ ਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਅੱਜ ਕੌਮਵਾਦ ਜਾਂ ਕੌਮਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖ-ਨਕਸ਼ਾ - ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਹਾਇਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ 'ਕੌਮੀ ਆਰਥਿਕਤਾ' ਜਾਂ 'ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ', 'ਕੌਮੀ ਉਸਾਰੀ' ਜਾਂ 'ਰਾਜ ਉਸਾਰੀ', 'ਕੌਮੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ', 'ਕੌਮੀ ਅਖੰਡਤਾ' ਜਾਂ ਕੌਮ ਦੀ 'ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਵਗੈਰਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਿਲਸਿਲੇ ਤਹਿਤ - ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕਿਰਦਾਰ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੇ ਖ਼ਾਸ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਂਦ 'ਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੌਮਵਾਦ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਵਾਦ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕੁਤਾਹੀ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਜਾਂ ਢੱਚਰਾਂ ਡਾਹੁਣ ਦਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਰਥਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਗਲਬੇ ਦਾ ਪੱਖ ਪੂਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਇਸ ਨੂੰ ਵਾਜਬੀਅਤ ਬਖ਼ਸ਼ਣ ਵਾਲੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਸੀਂ (ਲੋਕ) ਅਤੇ ਉਹ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਅਤੇ ਦਬਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਦਰਮਿਆਨ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਉੱਦਲਾ ਕਰਕੇ, ਕੌਮਵਾਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹਮਾਇਤ ਜੁਟਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਰੇਆਮ ਝੂਠ ਬੋਲਣ 'ਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਜ਼ਰਾ ਉਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਦੇਖੋ ਜੋ ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ 'ਤੇ ਆਲਮੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਮੂਹਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਸਮੇਂ ਪੂਰਾ ਇਕਸੁਰ ਹੋਕੇ ਸਾਂਝੇ ਕੌਮੀ ਰਾਗ ਵਾਂਗ ਅਲਾਪਿਆ ਗਿਆ: 'ਮੁਲਕ ਦਾ ਵਸੀਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਖ਼ਰਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ'। ਸਾਡੇ ਖਾਸੀ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬਾਕੀਆਂ ਕੋਲ 'ਵੱਧ ਖ਼ਰਚਣ' ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਕੌਮਵਾਦੀ ਝੂਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਓਹਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੇ ਝੁੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਨੂੰ

ਗਿਆਨੀ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਿਸਟ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਬਿਲਗਾ ਗਦਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਰਮਜਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ।

ਵਿੱਤੋਂ ਵੱਧ ਖਰਚ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ 'ਖੁੱਲ੍ਹੀ' ਮੰਡੀ ਜ਼ਰੀਏ ਅਜਿਹਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੁਰੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਤੀਨੀ ਅਮਰੀਕੀ ਲੋਕ 'ਕੌਮ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਜ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਆਪਣੀ ਸੰਕਟਗ੍ਰਸਤ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਜਮਾਤੀ ਰਾਜ ਦੀ ਹਮਾਇਤ 'ਚ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਕੌਮਵਾਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਗਲਾਉਣ ਲਈ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਕਟ ਜਿੰਨਾ ਗਹਿਰਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਬੇਚੈਨੀ ਜਿੰਨੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਗੜਬੜ ਅਤੇ ਬਦਇਤਜ਼ਾਮੀ ਜਿੰਨੀ ਵੱਧ ਫੈਲਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸਾਖ ਜਿੰਨੀ ਵੱਧ ਖੁਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੌਮਵਾਦ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਹੋਕਰਿਆਂ ਦੀ ਸੁਰ ਵੀ ਓਨੀ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਇਹ ਘਸੇਪਿਟੇ ਹੋਕੇ ਨੰਗੇ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕੌਮਵਾਦ ਦਾ ਤਪ-ਤੇਜ਼ ਘਟਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਨੀਰਸ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਟਰੋਲ ਹੇਠਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਰਾਹੀਂ, ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿਚ ਸੰਪਾਦਕੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਸੜਕਾਂ ਕੰਢੇ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਦੇ ਬੋਰਡਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵਿਜ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਉੱਪਰ ਵਤਨ ਦੇ ਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਰਾਹੀਂ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਘਾਲਣਾ ਵਾਲੇ ਸਿਧਾਂਤੀਕਰਨ ਰਾਹੀਂ ਅਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੂਮ ਧੜੱਕੇ, ਉਤਸਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਜਾਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਵੱਧ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।... ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਦੇਖਕੇ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਉਹ ਕਥਨ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ 'ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬੇ ਦੀ ਅਫ਼ੀਮ' ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਸਮਿਆਂ 'ਚ ਲਾਹੇਵੰਦਾ ਸਮਝਦੀਆਂ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਇਕ ਸਿੱਧਾਂਤ ਅਤੇ ਬੇਸਮਝ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੈਰਇਤਿਹਾਸਕ ਕੌਮਵਾਦ ਨੂੰ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਥਾਂ ਕੌਮਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਮਲ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ, ਭਾਵ ਖ਼ਰੇ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦਾ ਹਰਜ਼ਾ ਕਰਨ 'ਚ ਚੌਖਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਸਿਰਫ 1947 ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਹਾਲਤ ਦੇ ਬਾਰੀਕੀ 'ਚ ਜਮਾਤੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ - ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਵੀ ਇਸ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੀ ਗਈ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਦਲੀਲ ਦੇ ਸਕਦਾ

ਹਾਂ - ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੀ ਗੁਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਿੱਟਾ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਮੁਤਬਾਦਲ ਸਿਆਸਤ ਉਭਾਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਹਿਣ 'ਚ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਵਾਲੀ ਜਮਾਤ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਤਾਹੀਆਂ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਟਲ ਸਿੱਟਾ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਦੇ ਸਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਜਾਣ 'ਚ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜੋਸ਼ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ 'ਚ ਦਰ ਅਸਲ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੌਮਵਾਦ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਉਸ 'ਆਜ਼ਾਦ ਸਿਆਸੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ' ਤੋਂ ਵਾਂਝੀ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਹੱਥੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਉੱਪਰ ਮਾਰਕਸ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਲੈਨਿਨ ਨੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਲਈ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ। ਭਾਰੂ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕੌਮਵਾਦ ਦੀ ਹੋੜ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਉਹੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ 'ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ', 'ਕੌਮੀ ਅਖੰਡਤਾ', 'ਮੁੱਖਧਾਰਾ', 'ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਦੇ ਉਹੀ ਨਾਹਰੇ ਲਾਉਣ, ਅਤੇ 'ਅਸਥਿਰਤਾ' ਦੇ ਉਹੀ ਹਉਏ ਦਿਖਾਉਣ ਵਗੇਰਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਵਾਰ ਵਾਰ 'ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਨ' ਜਾਂ 'ਅਫ਼ਸੋਸ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰਨ', ਹਾਕਮ ਜਮਾਤ ਦੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਸਿਆਸੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਸਰਗਰਮ, ਪਿਛਲੱਗ ਪਾਲਾਬੰਦੀ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ, ਸੱਤਾਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖ਼ੁਦ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸੂਝਵਾਨ' ਅਤੇ 'ਸੁਘੜ' ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਦੇਣ 'ਚ ਉਲਝਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ, 'ਹੱਲ' ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮਰਾਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨਜ਼ਰਅੰਦਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਵੇਂ ਮਸਲੇ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਲਝਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੁਰਜੂਆ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਿਆਸਤ ਦਰਮਿਆਨ ਨਿਖੇੜੇ ਨੂੰ ਇੱਥੇ 'ਕੌਮਵਾਦ' ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਲਾ ਪਾਏ ਜਾਣ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸਮਾਂਤਰ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਰੁਚੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਲਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸੁਧਾਰਵਾਦ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਮਲ - ਹਰ ਥਾਂ ਤਿੱਖੀ ਲੜਾਜ਼ੀ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮਹਿਜ਼ ਸੰਸਦ ਅੰਦਰ ਗੱਤਕੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਬੰਦ, ਰੈਲੀਆਂ, ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕਰਨ - ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਕ ਦੀ ਵੱਧ ਤਰਕਪੂਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਤੱਕ ਸੁੰਗੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਖ਼ੁਦ ਇਸੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ

ਹਿੱਤ 'ਚ। ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਖੱਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ 'ਚ, ਕੁਲ 'ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ' ਜਾਂ 'ਸਾਂਝੇ ਮੁਹਾਜ਼' ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੀ ਬਦਲਵੀਂ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਮੰਗ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਉੱਪਰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਭਿਆਸਵਾਦੀ, ਮੌਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਮਲ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਠਹਿਰਾਉਣ ਜਾਂ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਲਈ 'ਸੰਕੀਰਣਤਾਵਾਦ', 'ਮਾਅਰਕੇਬਾਜ਼ੀ', ਜਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ 'ਸਿਆਸੀ ਗੈਰਪ੍ਰਯੋਗਤਾ' ਦਾ ਹੋਰਲਾ ਮਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਖ਼ੁਦ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਰੀਝਾਂ ਦੇ ਜ਼ਮੀਮੇ ਵਜੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਹੈ। ਸਧਾਰਨ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ, ਇੱਥੇ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਸਮਾਜਵਾਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਾਲਪਨਿਕ ਮਾਮਲਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਸਮਝ ਅਨੁਸਾਰ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਤਰਕਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ 'ਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਵਧੀਆ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਖ਼ਾਸੇ 'ਚ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਹੈ। (ਸਬੱਬ ਨਾਲ, ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਵਿੱਖੀ ਤਰੱਕੀ ਦਾ ਏਜੰਡਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।) ਇੱਥੇ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਤਰਕਹੀਣਤਾ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਿਆਸਤ ਲਈ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕੌਮਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ ਜੋ ਇਸ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਕਲ ਵਾਲੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੀ ਤਰਕਹੀਣਤਾ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ, ਅਨਿਆਂ ਅਤੇ ਕਰੂਰਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟਿੱਕਣ ਲਈ ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਦਾ ਠੱਸ ਰੂਪ 'ਚ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇੱਛਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਲੋੜੀਂਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ 'ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰਜ਼ੇ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਕੇ' ਹੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸੇਧ ਵਾਲੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀਆਂ ਚਾਲਕ ਸਮਾਜੀ ਤਾਕਤਾਂ ਬਣ ਸਕੇਗਾ। ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ, ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟਿਕਾਉ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਮੁਹੱਈਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਸਮਾਜਵਾਦ ਨੂੰ ਲੱਗਭੱਗ ਐਸੀ 'ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਤੱਕ ਸੁੰਗੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਦੇ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੇ ਕਈ ਨੇਕ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ, 'ਦੋ ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਸਵਾਰ ਸਮਾਜਵਾਦੀਆਂ' ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੋਵੀਅਤ ਦਾ ਪਤਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕੁਝ ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਖੋਹੇ ਖੋਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੇ 'ਸੁਪਨਿਆਂ' ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਲੱਭਣ ਅਤੇ 'ਭਰਨ' 'ਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਜਵੀਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ ਭਰੋਸਾ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟਾ ਰਹੇ ਹਨ: 'ਬਿਨਾਸ਼ਕ, ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਵਜੋਂ ਸਮਾਜਵਾਦ ਅਮਿੱਟ ਹੈ'।

ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਸਮਝਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ, ਜਾਂ

ਜੇ ਵੱਧ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਅਮਲ ਵਾਲੇ ਸਮਾਜ ਲਈ, ਸੰਘਰਸ਼ ਸਹੀ ਮਾਰਕਸੀ ਮਾਇਨਿਆਂ 'ਚ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਮਲ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੌੜੀਆਂ ਆਰਥਕਵਾਦੀ ਜਾਂ ਘਟਾਓਵਾਦੀ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਰਹੇਜ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੌਮਵਾਦ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਹਿਮ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਵਾਹਵਾ ਦਾਅਵੇਚਕ ਲਚਕ ਦਰਕਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਜੋਂ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ 'ਕੌਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਕੌਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ' ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈ ਦੇਣ, ਜਾਂ 'ਕੌਮ' ਦੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਤੋਂ 'ਬੰਦਖਲਾਸੀ ਕਰਾਉਣ' ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੱਤ 'ਚ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੈ; ਇਹ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਕੌਮੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਣ ਦਾ ਕੌਮੀ ਕਾਰਜ, ਹਾਲੇ ਵੀ ਜਮਾਤੀ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਇਸ ਕਾਰਜ 'ਚ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦਾ ਹਿੱਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੌਕਾਮੇਲ ਉੱਪਰ ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਦਮੀ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਅਹਿਮ ਸਾਜ਼ਗਾਰ ਹਾਲਤ ਹੈ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ, ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਲਈ ਮੌਜੂਦਾ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸੋਮੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਵੀ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤੇ ਜਮਾਤੀ ਕਾਰਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ, ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਾ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਅਖੰਡਤਾ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਨਾ ਤਰੱਕੀ। ਅਤੇ ਇਸ ਘੋਲ ਨੂੰ 'ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੀ ਅਫ਼ੀਮ' ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਵਚਨਬਧਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਅਜੋਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦ ਖੱਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਧੁਸ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਖੱਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰਲਾ ਸੜਾਂਦ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਆਰਥਕ, ਸਮਾਜੀ ਅਤੇ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਸੰਕਟ ਜਿਸਨੇ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਟਕਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਕਟ ਅਜਿਹੇ ਸਿਆਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਕਦੇ ਕਿੰਨੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਮਾਡੀਆ ਵਾਂਗ ਨਿਘਰਿਆ ਇਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਤਲਾਸ਼ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦੀ ਵੋਟ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਭਰਮਾਉ ਚਾਲ ਦੀਆਂ ਉਸਾਰੂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤਕਰੀਬਨ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਨੇ ਸਿਰਫ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਖੜੋਤ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਡੂੰਘੇ ਸੰਕਟਾਂ 'ਚ ਸੁੱਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਕੀਮਤ ਵੱਧ ਚੁੱਭਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਘੱਟੋਘੱਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਹਨ; ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਾਸ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਹਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਗ਼ਰੀਬੀ, ਭੁੱਖਮਰੀ ਤੇ ਬੀਮਾਰੀ, ਬੇਰੋਜ਼ਗਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਤਾ ਆਦਿ ਦੇ ਵੱਧ

ਬੁਨਿਆਦੀ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਜਨਕ ਮੁੱਦਿਆਂ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਹਟਾਉਣ 'ਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਜਾਬਰ ਸਾਜ਼ੋ-ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਹੋਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਮੁਲਕ ਦੀ 'ਏਕਤਾ ਅਤੇ ਅਖੰਡਤਾ' ਲਈ ਡਰ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਖਿਲਵਾੜ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਿਹਤਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਭੁਚਲਾਉਣ ਲਈ ਬਹਾਨੇ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮਰਾਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦੇ ਰੱਖਕੇ ਭਰਪੂਰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹਨ। ਦਰ ਅਸਲ, ਜਦੋਂ ਮਸਲੇ ਦੇ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਮਕਸਦ ਹੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਹੱਲ ਕਿਉਂ ਲੱਭਿਆ ਜਾਵੇ?.....

ਭੁਗਤਣਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਰਹਿਮ-ਕਰਮ 'ਤੇ ਜਿਉਂਦੇ ਹਨ - ਉਹ ਪੀੜਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸਲ ਮੁੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੁਕਾਉਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਨਿਹੱਥੇ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਾਹੀਣ ਲੋਕ ਨਿੱਤ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਫੱਕਦੇ ਅਤੇ ਗੁਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਹੀ, ਜੇ ਇੱਥੇ ਕਦੇ ਹੋਵੇ, ਇਕਹਿਰਾ ਵਜੂਦ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਮ ਹੀ ਇਹ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਕਾਬਲੇਬਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਟਕਰਾਵੇਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਹਾਰਕ ਅਰਥ-ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੱਖੋਂ ਫਿਰ ਵੀ, ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕਜੁੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਚੋਣਵਾਦੀ ਸਿਆਸੀਕਰਨ ਅਤੇ ਸੰਚਾਰ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੁਆਰਾ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਆਮ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਕਮਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਦੇ ਅਤੇ ਚਲਾਕੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਵਾਹ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸੰਤੋਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹਕੀਕੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਦੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਗੰਧਲਚੌਦੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵਿਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਾਟਕ ਪਾਊ ਅਤੇ ਤਬਾਹਕੁਨ ਘਟਨਾ-ਵਿਕਾਸਾਂ 'ਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਹੀ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਨ ਦੇ ਕਾਬਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗ਼ਲਤ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜਦੇ ਹਨ - ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਵਾਲੀਆ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਦਾ ਇਹੀ ਮਤਲਬ ਹੈ। ਇਨਕਲਾਬੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਲੋਕ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਿਛਲਖ਼ੁਰੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਮਸਲਿਆਂ ਦਾ ਹੱਲ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇਗਾ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਦਰ ਅਸਲ ਇਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਅਖਾੜਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਵਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਖੜੋਤ ਨੂੰ ਤੋੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਦਲਵੀਂ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਵਧਾਰਾ-ਪਸਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਦੁਖਾਂਤ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ।

ਜਮਾਤੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਕੌਮਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ, ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਮੂਹਰੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ, ਬਦਲਵੀਂ ਸਿਆਸਤ ਵਿਕਸਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹੋਰ

ਕਾਰਨ ਵੀ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬੇਹੱਲ, ਤਕਰੀਬਨ ਬੇਕਾਬੂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਮੌਜੂਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮੌਕਾਮੇਲ ਉੱਪਰ ਅਜਿਹੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰੀ ਆਮ ਅਸੂਲ ਵਜੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰਨ ਦੀਆਂ ਛੋਟਾਂ ਹਨ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਗ਼ੈਰਸੰਸਦੀ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮਤਹਿਤ ਰੱਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਅਮੀਰ ਅਤੇ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਭਰਮਾਰ ਨੂੰ ਇਸ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਾਂਧੀ ਦੇ 'ਉਸਾਰੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ' ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਰੂਪਾਂਤਰ ਕਹਾਂਗਾ - ਐਸੀ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਾਜ 'ਚ ਗ਼ਲਬੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਤਾਕਤ ਸਿਰਫ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਰਗਰਮੀ, ਜਥੇਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਚੇਤਨਾ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸਤ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਭਿੱਸਟ ਕਰਦੀ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ, ਜਿਵੇਂ ਲਾਸਕੀ ਕਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਉੱਪਰ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ 'ਸੱਭਿਅਕ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ' ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਹਿਮ ਹੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ, ਕਿ ਜਦੋਂ 'ਸਭ ਤੋਂ ਸਿਰਕੱਢ', 'ਸੰਸਦੀ ਦਿਆਨਤਦਾਰੀ' ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ, ਲੋਕ ਜਾਂ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ 'ਗਹਿਣੇ', ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ 'ਸੂਝਵਾਨ ਸਿਆਸਤਦਾਨ' ਲੱਭਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ-ਸਨਮਾਨ ਦੇਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨਾਂ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਨੂੰ ਇਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਗੂਆਂ 'ਚੋਂ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਆਗੂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਨਾਮ-ਸਨਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਬਾਗ਼ੋਬਾਗ਼ ਹਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ 'ਪਾਰਟੀ' ਤੋਂ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕ ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ! ਜਦੋਂ ਬੁਰਜ਼ੂਆਜ਼ੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਪੂਜਨੀਕ ਸਮਝਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਖਲੋਕੇ ਖੁਦ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਉੱਪਰ ਝਾਤ ਮਾਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੀ ਖੜੋਤ ਜਾਂ ਪਹਿਲਕਦਮੀ ਦੀ ਘਾਟ 'ਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਕਾਰਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਛੂਹਾਂਗਾ....

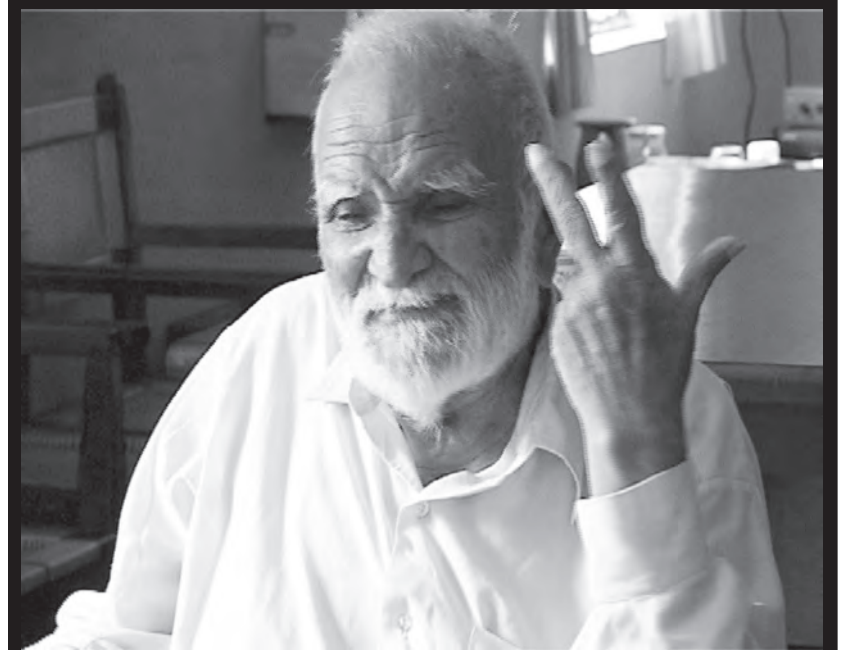
ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਰਨ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹਾਂਗਾ ਜੋ ਇਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੌਮਵਾਦ ਦੇ ਸਵਾਲ ਬਾਰੇ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮੁਹਰੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ 'ਚ ਪੂਰਕ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਭਾਰੂ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸੋਚਣ ਵੰਗ ਅੱਗੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਵਲੋਂ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ 'ਸੋਚਣ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਢੰਗ' ਕਿਹਾ ਸੀ। ਡੂਹਰਿਗ ਮੱਤ-ਖੰਡਨ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ, ਏਂਗਲਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਸੋਚਣ ਦਾ (ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ) ਢੰਗ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਉਚਿਤ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਮ ਸੂਝ ਵਾਲਾ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਹੈ'। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਹ 'ਇਕਪਾਸੜ, ਸੀਮਤ, ਅਮੂਰਤ' ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ 'ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਕਰਕੇ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ

ਵਿਸ਼ਾਲ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧ ਨਾਲੋਂ ਤੋੜਕੇ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਤੀ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਠਹਿਰਾਓ 'ਚ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਜਿਦ ਰੂਪ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ 'ਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ'। 'ਇਕੱਲੀਆਂ ਇਕੱਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਦ 'ਚ ਆਉਣ ਅਤੇ ਖ਼ਤਮ ਹੋਣ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠਹਿਰਾਓ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਦੇਖਦਿਆਂ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਤੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦਾ'। ਸੋਚਣ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਇਸ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਅਟੱਲ ਰੂਪ 'ਚ ਸਿਆਸੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ, ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਅੱਗੇ ਗੋਡੇ ਟੇਕਣ 'ਚ ਨਿਕਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਤਾਲੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਉੱਪਰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਗ਼ਲਬੇ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਵਲੋਂ ਮੁੱਢਲੇ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਚਲੇ ਭਰੇ ਵਿਰੋਧ ਅਤੇ ਫਿਰ ਗੋਡੇ ਟੇਕ ਦੇਣ ਤੇ ਮਹਾਨ ਤੇਲੰਗਾਨਾ ਘੋਲ ਨੂੰ ਕੁਚਲੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਦੌਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ। ਇਹ ਬੌਧਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਮਾਪਦੰਡ ਤੈਅ ਕਰਦਿਆਂ, ਹੋਰ ਉੱਪਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੁੱਦੇ ਅਤੇ ਪਸੰਦਾਂ, ਧਾਰਨਾਵਾਂ, ਬੋਲੀ ਦੇ ਕੋਡ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਰੂਪ ਬੋਧਕੇ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਨੂੰ ਕਾਰਗਰ ਰੂਪ 'ਚ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਥਿਆਉਣ 'ਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਾਮਯਾਬ ਰਹੀ ਹੈ - ਇਸ ਅਮਲ 'ਚ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦਲਵੀਂ ਰੈਡੀਕਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਂਦੀ, ਹਾਸ਼ੀਏ 'ਤੇ ਧੱਕਦੀ, ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਇਆ ਕੁਚਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਬਦਲਵੀਂ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਹੱਦ ਸਿਰਫ਼ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਕੰਨੀ 'ਤੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਖੱਬੇ ਉੱਥੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਭਾਵ ਵਿਰੋਧ-ਵਿਕਾਸੀ ਢੰਗ ਦਾ ਦਮ ਭਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ 'ਸੋਚ ਦੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਢੰਗ' ਦਾ ਗ਼ਲਬਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹਥਿਆਉਣ 'ਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁੱਦੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਵਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੇ ਜਵਾਬ ਹਾਸਲ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਵਜੋਂ, ਹੁਣ ਦੇ ਸੰਕਟ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ, ਸਵਾਲ ਇੱਥੇ ਰਹੇ ਹਨ: 'ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ/ਕਸ਼ਮੀਰੀ/ਉਲਫਾ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂ ਕੌਮ ਨਾਲ? ਹਿੰਸਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂ ਜਮਹੂਰੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ? ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਮੁਹਾਜ਼ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ? ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂ ਧਰਮਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ? ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਹੋ ਜਾਂ ਵਿਰੋਧ 'ਚ? ' ਵਗੈਰਾ ਵਗੈਰਾ। ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹਰ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਪਸੰਦਾਂ ਦਾ ਚੌਖਟਾ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿ ਜਵਾਬ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਨੇ ਇਕ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੀ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਮੁੱਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਲਗਾਤਾਰ ਚੁੜੇਰੇ ਸਮਾਜੀ-ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾਕੁੰਨ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸਮਾਜੀ-ਆਰਥਕ ਢਾਂਚਿਆਂ, ਜਮਾਤੀ ਗ਼ਲਬੇ, ਜਾਂ

ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਅਲੱਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਜਵਾਬ 'ਚ ਰੈਡੀਕਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪਸੰਦਾਂ ਸੱਚੀਆਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਜੋਂ ਨਾ ਉੱਭਰ ਸਕਣ। ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਗ਼ੈਰਇਤਿਹਾਸਕ 'ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਸੋਚਣ ਢੰਗ' ਦੇ 'ਖ਼ਾਸ ਸੌਫ਼ੇਪਣ' (ਏਂਗਲਜ਼) ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ, ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਿੱਥਕੇ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ 'ਚ ਸਿਆਸੀ ਅਭਿਆਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਆਪਣੀ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ, ਬਦਲਵੀਂ ਸਿਆਸਤ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਹਕੀਕਤ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ 'ਸਾਲਮ ਵਿਆਪਕ ਅੰਤਰ-ਸਬੰਧਾਂ 'ਚ ਦੇਖਣ, ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਦਿਆਂ, ਅਮਲਾਂ ਅਤੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ 'ਆਰਥਕ ਅਧਾਰ' ਨਾਲ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਅਤੇ 'ਸਮੁੱਚੇ' ਨਾਲ ਜੋੜਕੇ ਦੇਖਣ, 'ਹਿੰਸਿਆਂ ਦੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਆਪਸੀ ਨਿਰਭਰਤਾ' ਭਾਵ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨ 'ਚ ਅਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਜੋ ਇਨਕਲਾਬੀ ਯੁੱਧਨੀਤੀ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹੈ - ਇਕ 'ਕੌਮੀ ਸਮੁੱਚ' ਦੇ ਅਧਾਰ-ਤੱਤ ਕਾਲਪਨਿਕ ਜਾਂ ਅਸਪਸ਼ਟ ਬਦਲਵੇਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਸ ਅਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪੁੰਦਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੌਮਵਾਦੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅਧਾਰ-ਤੱਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਸਮੇਂ, ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਦੌਰ, ਨਹਿਰੂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਇਹ ਅਧਾਰ-ਤੱਤ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਘੜਵਾਂ ਸੀ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਕਾਮਯਾਬ ਵੀ ਰਿਹਾ। 'ਕੌਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ', 'ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ', 'ਕੌਮੀ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ' ਵਗੈਰਾ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਤਹਿਤ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ, ਕੌਮਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ 'ਸਮਾਜਵਾਦ' ਅਤੇ 'ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਕਾਇਆਪਲਟੀ' ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੜੱਪ ਗਿਆ, 1947 ਦੇ ਸਮਝੌਤੇ ਅਤੇ ਸੋਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਜਮਾਤੀ ਕਿਰਦਾਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ, ਭਾਰਤ ਦੇ ਖ਼ਾਸ-ਪੂਜੀਵਾਦੀ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੁੰਦਲੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਲ ਰੈਡੀਕਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਖੁੰਜੇ ਲੱਗ ਗਈ। ਹੁਣ ਦੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ, ਜਦੋਂ 'ਕੌਮੀ ਆਜ਼ਾਦੀ' ਦੀ ਯਾਦ ਤਕਰੀਬਨ ਪੁੰਦਲੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, 'ਕੌਮੀ ਵਿਕਾਸ' ਉਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, 'ਕੌਮੀ ਆਮ ਸਹਿਮਤੀ' ਮਹਿਜ਼ ਲੋਚਾ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕੌਮਵਾਦੀ ਪ੍ਰਵਚਨ' ਦੀ ਬੂ-ਦੁਹਾਈ ਕੌਮਵਾਦ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਿਘਾਰ ਨੂੰ ਛੁਪਾਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਲਈ ਭਾਰਤੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਹਥਿਆਉਣਾ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਕੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਸਮਾਜੀ ਹਕੀਕਤ ਦੇ ਅਸਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੌਮਵਾਦ ਜ਼ਰੀਏ ਪੁੰਦਲਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਕਾਰਗਰ ਪੂਰਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਚਾਹੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣ, ਕੌਮਵਾਦ ਦੇ ਕਾਲਪਨਿਕ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਅਸਪਸ਼ਟ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰ-ਤੱਤ ਇਕ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੰਦ ਵਜੋਂ ਅੱਜ ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲਾਹੇਵੰਦ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਹ ਤਦ ਹੀ ਸਾਰਥਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਅਧਾਰ-ਤੱਤ ਦਾ ਸਰੂਪ 'ਕੌਮ ਅੰਦਰਲੀ ਕੌਮ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ' ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜਾਂ 'ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ' ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮਾਰਕਸ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਹੇਗਾ, ਲੋਕਾਂ

ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਨਾਲ ਚਾਹੇ ਪਾਸੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉਹ ਹਾਲਾਤ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲਾਂਗੇ।

ਵਲੋਂ 'ਖੁਦ ਨੂੰ ਇਕ ਕੌਮ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨ' ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੁਣ ਇਕ ਕੌਮੀ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਇਕ ਜਮਾਤੀ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਮਾਤੀ ਘੋਲ ਦਾ ਭਵਿੱਖਨਕਸ਼ਾ ਹੈ।

ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧੜ, ਗ਼ੈਰਇਤਿਹਾਸਕ ਕੌਮਵਾਦ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਵਾਦੀ ਸੋਚਣ ਢੰਗ ਤੋਂ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਵੱਲ ਮੁੜਨਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਉੱਪਰ ਅਮਲ ਕਰਕੇ, ਇਸ ਵਲੋਂ ਉਭਾਰੇ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦੇ ਕੇ, ਇਸ ਵਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਪਸੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਕੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕਾਸੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਭਿੱਸਟ ਕਰਨ ਦੇ ਅਮਲ 'ਚ ਗ੍ਰਸਤ ਰਹਿਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਮਲ 'ਚ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵਾਰ ਵਾਰ ਖੁੰਜੇ ਲੱਗਦੀ ਰਹਿਣ ਸਗੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਚਨਬਧਤਾ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਖੋਹ ਬੈਠਣ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਖੂਬੀਆਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਇਸ ਨੂੰ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਧਰਾਤਲ, ਆਜ਼ਾਦ ਜਮਾਤ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ, ਉੱਪਰ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ ਜੋ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਉਸੇ ਦੇ ਧਰਾਤਲ 'ਤੇ ਟੱਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੁੱਦੇ, ਆਪਣੇ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਵੇਂ ਉਭਾਰੇ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਕੀਕੀ ਪਸੰਦਾਂ ਤਹਿਤ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਗੱਲ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਾਅਲੀ ਚੋਣ ਲਾਹਿਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੱਚੀ ਸਿਆਸੀ ਤਰੱਕੀ ਲਈ, ਆਪਣੀਆਂ ਪਸੰਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੱਦਿਆਂ ਦੁਆਲੇ ਕਿਵੇਂ ਜਥੇਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਸਮਾਜਵਾਦ, ਜਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਹੀ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਵੱਲ ਤਬਦੀਲੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਰਹੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਸੀਹ ਹੈ। ਅਤੇ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਆਰਥਕ ਨੀਤੀ ਦਾ ਅਮਲ ਹਾਲੇ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੋਰ ਵਧੇਗਾ: ਇੱਥੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਸੀ ਪੀ ਆਈ (ਐੱਮ) ਅਤੇ ਸੀ ਪੀ ਆਈ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਦੀ ਸਿਆਸਤ ਵਲੋਂ ਪਾਏ ਜੁੜ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਰਾਜ ਦੀ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਦਾਇਰੇ 'ਚ

ਕੁਝ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪ 'ਚ ਘਿਰੀਆਂ ਪੀਪਲਜ਼ ਵਾਰ ਗਰੁੱਪ ਵਰਗੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੀਮਤ ਮਜ਼ਬੂਤ ਗੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਸਵੈ-ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਇੰਡੀਅਨ ਪੀਪਲਜ਼ ਫਰੰਟ ਵਰਗੀਆਂ ਵਧ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਜ਼ਾ ਦਮ ਵੱਧ ਢੁੱਕਵੀਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਿਆਸਤ ਲਈ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣੀ ਹੋਵੇਗੀ; ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਤੀਬਧ ਕਾਡਰ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਖੱਬੀਆਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ; ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਾਲੇ ਵੀ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਕੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਜਾਂ ਬੁਰਜ਼ੂਆ ਸਿਆਸਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ; ਬਿਹਤਰੀਨ ਐਕਟੀਵਿਸਟ ਗਰੁੱਪ, ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਉੱਪਰ ਅੰਦੋਲਨ, ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਪਰ ਹੁਣ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋ ਰਹੇ ਵਾਂਝੇ ਹਿੰਸਿਆਂ - ਨਿੱਕੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ, ਦਲਿਤਾਂ, ਔਰਤਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਨਸਲੀ-ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਘੱਟਗਿਣਤੀਆਂ ਆਦਿ-ਸਮੇਤ 'ਨਵੀਆਂ ਸਮਾਜੀ ਲਹਿਰਾਂ' ਜੋ ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਅਨੁਭਵ 'ਚੋਂ ਜਮਾਤ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਤਹਿਤ ਆਪਣੇ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਰਾਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪਛਾਨਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੀਆਂ; ਭਾਰੀ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈ ਰਹੇ ਪੂਰੇ ਮੁਲਕ 'ਚ ਖਿੰਡੇ ਸ਼ੰਕਰ ਗੁਰੂ ਨਿਓਗੀ ਅਤੇ ਏ ਕੇ ਰਾਏ ਹਨ; ਇੱਥੇ ਵੱਧ ਗਾਂਧੀ ਅਤੇ ਉਮੀਦ ਦਾ ਰਾਹ ਤੱਕ ਰਹੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ, ਨੌਜਵਾਨੀ ਅਤੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਖਾੜਕੂ ਹਿੰਸੇ ਹਨ.....। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ਆਪਣੇ ਯੁੱਧਨੀਤਕ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ, ਆਪਣਾ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਬਦਲਵਾਂ ਧਰਾਤਲ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਲਈ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਾਲੀ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਬੁਲੰਦੀ ਮੁੜ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੀ। ਇਹ ਕਾਰਜ ਮੁਸ਼ਕਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਪਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਲਤ ਦਾ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਸੂਰਬੀਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਤਕਾਜ਼ਾ ਵੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਹੋਣ ਦਾ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਖੱਬੀ ਧਿਰ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ, ਮੈਂ ਕਹਿ ਦਿਆਂ, ਜਿਸਦੇ ਅੱਜ ਲਾਇਕ ਬਣਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਨਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮੈਨੂੰ ਸਦਾ

ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ 'ਚ ਮਿਲੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹੀ ਵਤੀਰੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਇਖਲਾਕੀ ਕਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ 'ਚ ਗੜ੍ਹਚ ਹੋਣ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ ਜੋ ਗ਼ਦਰੀਆਂ, ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅਤੇ 'ਇਨਕਲਾਬੀ ਦਹਿਸ਼ਤਪਸੰਦੀ' ਦੀਆਂ ਵੱਖੋ-ਵੱਖਰੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ ਨੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਵੱਕਾਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਉਹ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਰਾਹ 'ਚ ਹੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੱਭਰੂ ਗ਼ਦਰੀ ਬੁੱਢੇ ਹੋ ਕੇ ਬਾਬੇ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਚਨਬਧਤਾ ਪੱਖੋਂ ਕੱਦਾਵਰ ਇਨਸਾਨ ਬਣਕੇ ਉੱਭਰੇ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰਿਸ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਧਰਾਤਲ ਉੱਪਰ ਬੈਠਿਆਂ 'ਚ ਗੁੰਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਦੀ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ 'ਚ ਹਾਲੇ ਬਦਲਾਓ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਦਾ ਇਹ ਉਮੀਦ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਤਬਦੀਲੀ ਜ਼ਰੀਏ ਬਿਹਤਰ ਹਾਲਤ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਨ। ਹਾਕਮ ਜਮਾਤੀ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਨਵਾਂ ਮੋੜਾ ਅਤੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿਆਪੀ ਸੰਕਟ ਮਿਲਕੇ ਲਹਿਰ ਲਈ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਅਮਲ ਦੇ ਗੰਭੀਰ ਸਵੈ-ਪੜਚੋਲੀਆਂ ਲੇਖੇਜੋਏ ਦਾ ਕੰਮ ਹੱਥ ਲੈਣ ਦਾ ਸਗੋਂ ਬੀਤੇ ਤੋਂ ਤੋੜਵਿਛੋੜਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕ ਸੱਚੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਜੋਂ ਮੁੜ ਉਭਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਟਕਰਾਅ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਨੇ ਰਾਜ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਕਾਂਗਰਸ (ਆਈ) ਰਾਹੀਂ ਸਰਕਾਰੀ ਮਦਦ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ ਮੰਡੀ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਵੱਲ ਮੋੜਾ ਕੱਟਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਮੋੜਾ ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਵਿਕਾਸ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਹੁਣੇ ਜਹੇ ਦੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਅਪਣਾਈਆਂ ਨੀਤੀਆਂ 'ਚੋਂ ਉਪਜੇ ਬੰਦ-ਗਲੀ ਰੂਪੀ ਸੰਕਟ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਾਰਤੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦਾ ਤਕਰੀਬਨ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵਿਕਾਸ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਠੰਡੀ ਜੰਗ 'ਚ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਹਾਰ ਅਤੇ ਉਝਕ ਇਸ ਦੇ ਪਤਨ ਨੇ ਸੁਖਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁਣ ਖੁਸ਼ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਇਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੱਤ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਭੇੜ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਹੁਣ ਭਾਰੂ ਆਲਮੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਦੇ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਵੱਧ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਸੇ 'ਚ ਵਜੂਦ ਸਮੇਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦਲਾਲ ਅਤੇ ਲੁੰਪਨ ਰੁਚੀ ਕਾਰਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਲਮੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅੰਦਰ ਜੂਨੀਅਰ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਬਣਨ ਦੀ ਚੋਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਢਹੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮੁਦਰਾ ਕੋਸ਼ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਮੰਨਕੇ, ਭਾਰਤੀ ਹਾਕਮ ਜਮਾਤਾਂ ਨੇ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰੇਆਮ 'ਅਲਹਿਦਾ' ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਪਰ ਇਸ 'ਕਾਮਯਾਬ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਅੱਡ ਹੋਣ' ਦਾ ਆਮ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ, ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਦੇ 'ਨਾਕਾਮਯਾਬ ਹਿੱਸੇ' ਲਈ ਘੱਟੋਘੱਟ ਇਕ ਫ਼ਾਇਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਨਵੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ

ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਅਸਲ ਮੁੱਦੇ ਜਿੰਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਨਵੀਂ ਸਰਕਾਰ ਹੋਣ, 'ਖੁੱਲ੍ਹੀ' ਮੰਡੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਨਾਬਰਾਬਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾਈਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤਿੱਖੀਆਂ ਅਤੇ ਉੱਘੜਵੀਂਆਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। ਰਾਜ ਵਲੋਂ 'ਸਮਾਜਵਾਦੀ' ਲਫ਼ਾਜ਼ੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਵੰਡ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਭਵਾ ਲੈਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਉਸ ਵਾਜਬੀਅਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਖੋਰਾ ਲੱਗੇਗਾ ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਸਿਆਸਤ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇ ਆਲਮੀਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਆਖਿਰ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਇਹੀ ਚੋਣ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗੀ: ਸਮਾਜਵਾਦ ਲਿਆਓ ਜਾਂ ਫਿਰ ਆਲਮੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਅੰਦਰ ਖੁੰਜੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਜਮਾਤੀ ਮੁੱਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨਾਲ ਉੱਭਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣਗੇ, ਇਸ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਜ ਅੰਦਰ ਜਮਾਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੱਧ ਆਮ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਜਮਾਤ ਅਧਾਰਤ ਲੋਕ ਸਿਆਸਤ ਨਾ ਸਿਰਫ਼ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਗੋਂ ਵੱਧ ਸੰਭਵ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ ਪਤਨ ਨਿਸ਼ਚੇ ਹੀ ਹਰ ਥਾਂ ਆਵਾਮ ਦੇ ਘੋਲਾਂ ਲਈ ਪਛਾੜ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ 'ਅਸਲ ਸਮਾਜਵਾਦ', ਕਲਾਸੀਕਲ ਮਾਰਕਸਵਾਦ 'ਚ ਤਸੱਵਰ ਕੀਤੇ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਕੋੜਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧਾੜਵੀ ਸਰਮਾਏਦਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ। ਨਾਲ ਹੀ, ਭਾਵੇਂ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਮਲ 'ਚ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਵਾਜਬੀਅਤ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ, ਕੌਮੀ ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਵਾਸਤਵਿਕ ਸਿਆਸਤ, ਜਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਮਹਾਂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਰੈਡੀਕਲ ਜਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਮਦਾਦ ਜਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਲਹਿਰਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨਿਜ਼ਾਮਾਂ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਉਦੋਂ ਇਹ ਕੁਝ ਮਦਦ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਮੇਤ ਹਰ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਮਾਜਵਾਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਲਈ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਢਹਿਢੇਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਕਰੂਪ ਅਤੇ ਨਿੱਘਰੇ ਹੋਏ 'ਸਮਾਜਵਾਦ' ਦਾ ਪੱਥਰ ਬੋਝ ਢੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਘਿਣਾਉਣੇਪਣ ਅਤੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹਨ - ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਪਤਨ ਦੀ ਸੱਚੀ, ਮਾਰਕਸਵਾਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹਾਲੇ ਵੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਪਰ ਵੱਧ ਅਹਿਮ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਉਲੀਆਨੋਵਸਕੀ ਫ਼ੌਜੀ ਜੀਪਾਂ (ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੀ ਬਣੀ 469 ਮਾਡਲ ਜੀਪ ਜੋ ਪੂਰਬੀ ਬਲਾਕ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਫ਼ੌਜੀ ਵਾਹਨ ਵਜੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਰਤੀ ਗਈ - ਅਨੁਵਾਦਕ) ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਾਜ਼ੋਸਾਮਾਨ ਵਾਲੀ ਅਖੌਤੀ 'ਲੈਨਿਨ ਦੀ ਪਾਰਟੀ' ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਸਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰਨਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਵੀਅਤ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਕੌਮੀ ਹਿੱਤਾਂ ਜਾਂ ਉਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਜ਼ਾਕਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ -

ਜਿਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਗ਼ੈਰਸਰਮਾਏਦਾਰਾ ਰਾਹ, ਭਾਰਤ ਦੀ 'ਅਗਾਂਹਵਧੂ' ਬਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਅਤੇ 'ਪਿਛਾਖੜੀ' ਘਰੋਗੀ ਨੀਤੀ, ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭਾਰੂ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੈਡੀਕਲ ਨਵੀਨੀਕਰਨ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਵੇਂ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਜਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮਰਾਜਵਾਦ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਦੇਸ਼ ਨੀਤੀ ਦੇ ਹਿੱਤ ਉਸ ਮੌਕੇ ਸੋਵੀਅਤ ਰਾਜ ਦੇ ਹਿੱਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਸਨ ਆਦਿ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਜ਼ਾਕਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਨਕਲੀ-ਕੌਮਾਂਤਰੀਵਾਦ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਘਚੋਲੇ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਨੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਸੀਲਿਆਂ (ਅਮਨ, ਦੋਸਤੀ, ਇਕਮੁੱਠਤਾ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਫੁਟਕਲ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੇ ਵਸੀਲਿਆਂ ਸਮੇਤ) ਦੀ ਐਸੀ ਪੂਰੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮੁਹੱਈਆ ਕੀਤੀ ਜੋ ਖੱਬੀ ਸਿਆਸਤ ਅੰਦਰ ਤਿਕੜਮਬਾਜ਼ੀ ਕਰਦੀ

ਰਹੀ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਹਾ ਲੈਂਦੀ ਰਹੀ। ਯਕੀਨਨ ਹੀ, ਹੁਣ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਨੂੰ - ਬੇਸ਼ਕ ਜੇ ਉਹ ਸੱਚੀਓ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ - ਮਾਸਕੋ ਦੇ ਖ਼ਰਚੇ 'ਤੇ ਮਾਸਕੋ ਦਾ ਗੋੜਾ ਲਾਉਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਬੁਰਜੂਆ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਹਰੇਕ ਠੱਗ ਅਤੇ ਤਿਕੜਮਬਾਜ਼ ਨਾਲ ਮੇਲਜੋਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਅਗਾਂਹਵਧੂ' ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਖੁਦ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਲਹਿਰ ਦੇ ਅਗਾਂਹਵਧੂਪਣ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਹੜ੍ਹਾਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਹਾਲਤ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘੋਲਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਮੌਜੂਦ ਰਾਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਣਗਾਹਿਆ ਖੇਤਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਹਾਲਤ 'ਚ ਕੋਈ ਸੁਖਾਲਾ ਹੱਲ ਜਾਂ ਘੜੇ-ਘੜਾਏ ਜਵਾਬ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਪਰ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ, ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੇ

ਬਿਹਤਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਅਭਿਆਸ ਲਈ, ਇਨਕਲਾਬੀ ਮਾਰਕਸਵਾਦ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਸਵੈਵਿਸ਼ਵਾਸੀ, ਸੱਚੀਓ ਜੁਗਤੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸੰਕੀਰਣ ਖੱਬੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਹਿੱਤ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੰਦ-ਖ਼ਲਾਸੀ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਬਦਲ ਹੈ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦਾ ਮੁਕੰਮਲ ਖੱਪਾ ਪੂਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੌਕਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਸਾਂਭਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰ ਆਪਣੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਵਿਰਾਸਤ, ਜਾਂਬਾਜ਼ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਦਾ ਇਹੀ ਕਰਜ਼ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਕਲ, ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ, ਇਸ ਦੀ ਸਦਾ ਉਮੀਦ ਬਣੀ ਰਹਿਣੀ ਹੈ।

ਜਾਂ ਫਿਰ, ਸ਼ਾਇਦ, ਹੁਣ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਨਿੱਤਰਨਗੇ।

ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਗੁੰਜ 'ਚ ਬੀਬੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ

ਬਰਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਸੰਗਰੂਰ ਜਿਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਖਸ਼ੀਵਾਲਾ ਵਿਚ ਇਕ ਬੁੜਾਂ ਮਾਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਮਿਹਨਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਉਸ ਜਾਈ ਦਾ ਵਿਆਹ ਪਿੰਡ ਜ਼ਖੇਪਲ ਦੇ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਜੀਅ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦੇ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨੀਲਾ ਪੁੱਜੇ। ਜਿੱਥੇ ਮਿਹਨਤ-ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਦਰੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਕਸਰ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਜਿਸਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਕੇ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਆਗੂਆਂ ਕੋਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪਰਤਣ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਤਾਂ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਪਤੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਿਲ ਡੋਲ ਗਿਆ। ਜਿਸਤੇ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿੱਟ ਲਾਹਨਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤੇ ਉਹ ਮਹਾਨ ਵੀਰਾਂਗਣ ਪਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਤੁਰੀ। ਪਤੀਵਰਤਾ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਤੁਰੀ ਉਹ ਸੰਗਰਾਮਣ ਭਾਰਤ 'ਚ ਗ਼ਦਰ ਮਚਾਉਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬੇਹੱਦ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਗ਼ਦਰੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਾਤਰ ਰਹੀ। ਗ਼ਦਰੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਜ਼ੋਸ਼ੀਲੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਜ਼ੋਸ਼ੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਗ਼ਦਰ ਦੀ ਗੁੰਜ ਵਿਚੋਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਸੁਣਾਉਂਦੀ। ਆਪਣੇ ਜ਼ੋਸ਼ੀਲੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਡਰਪੋਕ ਤੇ ਦੁਚਿੱਤੀ 'ਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚੋਂ ਵੰਗਾਂ ਉਤਾਰਕੇ ਲਲਕਾਰਦੀ ਕਿ ਇਹ ਚੂੜੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਵੋ ਅਸੀਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜਗ੍ਹਾ ਲੜਾਂਗੀਆਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦਿਲਾਂ 'ਚ ਨਿਡਰਤਾ ਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿੰਦੀ। ਦੇਸ਼ ਪਰਤ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਉਹ ਸੰਗਰਾਮਣ ਪਾਰਟੀ ਲਈ ਅਣਥੱਕ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਬਚਾਅ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਰਿਕਾਰਡ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਜੋਂ ਦਰਜ ਕਰਵਾਇਆ। ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ

ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਲਈ ਉਹ ਭੇਸ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਮਾਹਿਰ ਸੀ। ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਤੇ ਕਪੂਰਥਲਾ ਗ਼ਦਰੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਖੇਤਰ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਗੁਪਤ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗ਼ਦਰ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਵੰਡਦੀ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਗ਼ਦਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕਿੱਸੇ ਸੁਣਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਗ਼ਦਰੀ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੁੱਖ ਦਫਤਰ ਦਾ ਕੰਮਕਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਗ਼ਦਰ ਦੇ ਫੇਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਪਿੰਡ ਕੋਟਲਾ ਨੌਧ ਸਿੰਘ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਗੁਲਾਬ ਕੌਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗ਼ਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਜਿੱਥੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ

”ਹਿੰਦ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ” ਤਹਿਤ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਏ ਜੇਲ੍ਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 27 ਸਤੰਬਰ 1916 ਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤੇ 1931 ਤੱਕ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਉਸਨੂੰ ਜੂਹਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦੀ ਹੇਠ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉਹ ਮਹਾਨ ਸੰਗਰਾਮਣ 1941 ਵਿਚ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਅੱਜ ਮੁਲਕ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਜਦੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬੰਦਸ਼ਾਂ, ਲੁੱਟ, ਜਬਰ ਤੇ ਅਨਿਆ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਦਾਬੇ ਤੇ ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠੋਂ ਉੱਠ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਉਸ ਮਹਾਨ ਸੰਗਰਾਮਣ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ 'ਸਪਿਰਟ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤਾਜ਼ਾ' ਕਰਨ ਲਈ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਅੱਗੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਦਾਰਾ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਅਪੀਲ

ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ, ਸ਼ੁਭਚਿੰਤਕਾਂ, ਹਮਦਰਦਾਂ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸਭਿਆਚਾਰ-ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸਭ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਖੜ੍ਹੋ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਦੇ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਟਰਾਂਟੋ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਘੇਰਾ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕੈਲਗਰੀ, ਐਡਮਿਟਨ, ਵਿਨੀਪੈਗ ਅਤੇ ਵੈਨਕੋਵਰ ਤੱਕ ਪੇਪਰ ਭੇਜਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋ ਸਕੇ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਭ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਅਦਾਰੇ ਵਲੋਂ ਪੂਰਨ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੇਪਰ ਦਾ ਘੇਰਾ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਾਲ ਕਰਨ 'ਚ ਤੁਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋਗੇ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ ਵਾਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪੇਪਰ ਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਯਤਨ ਜੁਟਾਉਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਅਸੀਂ ਮਾਸਟਰ ਭਜਨ ਗਿੱਲ ਕੈਲਗਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਯਤਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਫੰਡ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਦਾਹਰਣ ਕਾਇਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ, ਸਿੱਤਰਾਂ, ਸਨੇਹੀਆਂ, ਹਮਦਰਦਾਂ, ਲੇਖਕ ਸਭਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ 'ਚੋਂ ਪੇਪਰ ਦੇ ਖਰਚਿਆਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ 500 ਡਾਲਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜੋ ਪੇਪਰ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਛਪ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਹੁਣ 700 ਡਾਲਰ ਹੋਰ ਸਹਾਇਤਾ ਭੇਜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ।

ਕੈਲਗਰੀ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ

1. ਗੁਰਬਚਨ ਬਰਾੜ & 120,
2. ਸੋਹਣ ਮਾਨ & 60,
3. ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ & 50
4. ਜਰਨੈਲ ਤੱਘੜ & 50,
5. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ & 50,
6. ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਕਿੰਗਰਾ & 50
7. ਗਰਧਾਰੀ ਲਾਲ ਸ਼ਰਮਾ & 40,
8. ਕੁੰਦਨ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ & 25,
9. ਰਵੀ ਜਨਾਗਲ & 20
10. ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ & 20

ਐਡਮਿਟਨ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ

1. ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ & 100,
2. ਮਾਸਟਰ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ & 100

STARLANE PAINTING

Residential • Commercial • Industrial

- Hotel • Motel • Exterior
- Interior • Spray Painting
- Office Painting • Drywall Fixing

ਘਰ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਹੋਵੇ ਦੁਕਾਨ ਅਸੀਂ ਵਧਾਈਏ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ

Call For FREE Estimate

ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧੀਆਂ ਪੇਟਿੰਗ ਲਈ 20 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਤਜਰਬੇਕਾਰ ਹਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਾਲ ਕਰੋ

ਹਰਜੀਤ ਪਨੋਆ

416.230.4000 • 647.409.1092

www.STARLANEPAINTING.com

Hiring Drivers/Owners/Operators

Freightline Inc.

We Offer:

- Competitive Salary
- Fuel Cards
- Late Model Equipment
- New Pay Package
- On Site Maintenance Facility
- Extra Drops and Pickups Paid
- Guaranteed Miles Per Month
- Guaranteed Home Time

For: GTA

- ON-QC
- ON-MB-AB-BC
- USA

Tel: 1.877.251.5299

Fax: 416.644.8882

Email: dispatch@galaxyfreightline.com

We Require:

- 2 Years Experience
- Clean Current Abstract
- Ability to cross border
- Positive, Professional Attitude

**1580 Britannia Road East
Mississauga, ON L4N 1J2**

Happy Vaisakhi
ਵੈਸਾਖੀ ਦੀਆਂ ਲੱਖ ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ

Vegetarian Appetizers, Easy to Serve...

Mouth Watering Delicious Desserts...

Authentic Pure Dairy Products...

www.nanakfoods.com

Wholesaler & Distributor of Nanak, Punjab King & Bambino Products

ਵੈਸਾਖੀ

ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੱਖ ਮੁਬਾਰਕਾਂ

Quality Products, Quality Service, 100% Guaranteed.

For Wholesale Enquiries Call:

Tel: 905.673.5758 ■ Fax: 905.673.5756

www.everesttraders.com ■ E-mail: info@everesttraders.com

The Great Punjab Business Centre, 2960 Drew Road, Unit 157, Mississauga, ON. L4T 0A5

ਪੋਰਗੈਰਿਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਕੈਲਗਰੀ ਵੱਲੋਂ “ਹਥਿਆਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਲਈ ਘਾਤਕ” ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸੈਮੀਨਾਰ

ਮਾ. ਭਜਨ ਗਿੱਲ ਕੈਲਗਰੀ

ਪੋਰਗੈਰਿਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਕੈਲਗਰੀ ਵੱਲੋਂ ਇਥੇ ਕੋਸ਼ੇ ਹਾਲ ਕੈਲਗਰੀ ਵਿਖੇ “ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਿੱਚ ਰੋਲ” ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਇੱਕ ਸੈਮੀਨਾਰ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੋਹਣ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁੰਜੀਵਿਤ ਭਾਸ਼ਨ ਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਸਾਮਰਾਜੀ ਦੇਸ਼ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਪੈਂਸ ਜਮਾਉਣ, ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਡਰ ਦੇ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਸਮਝੌਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਮ ਲੋਕਾਈ ਅਤੇ ਜਮਹੂਰੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗਰੂਕ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸੰਸਾਰ ਜੰਗ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿਖਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਸਾਮਰਾਜੀ ਦੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਟੈਕਨਾਲੋਜੀ ਦਾ ਨਜ਼ਾਇਜ਼ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਆਪਣੀ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਊਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਧਮਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਹਨਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਗੋਂ ਗਰੀਬ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਮੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਪੈਸਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਲਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਸਵਰਗ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਸੈਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਿਆਂ

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪਿਛੋਕੜ ਅਤੇ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖਤਾ, ਜਾਲਮ ਗੋਰੀ ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਬਗਾਵਤ ਰਾਹੀਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕੁਰਕ ਕਰਵਾਉਣ, ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਸੀਹੇ ਅਤੇ ਫਾਸੀਆਂ ਦੇ ਰਸੇ ਚੁੰਮਣ ਦੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸੱਭ ਤੋਂ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਫੌਜ ਰਾਹੀਂ ਡਰੋਨ ਹਮਲੇ ਕਰਕੇ ਉਜਾੜ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜਗਤ ਖਿਲਾਫ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮੌਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ।

ਮਾ. ਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਕੈਲਗਰੀ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਨਾਟਕ ਸਮਾਗਮ ਆਰਫੀਅਸ ਥੀਏਟਰ ਸੇਂਟ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਕੈਲਗਰੀ ਦੀਆਂ 7 ਜਮਹੂਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਅੰਡੇਮਾਨ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਨਾਟਕ ਗਾਥਾ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਖੇਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜ ਰਹੇ ਹਨ। ਮਾ. ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਭਦੜ ਅਤੇ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵਿਜੇਤਾ ਫਿਲਮ ਨਾਬਰ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਰਾਜੀਵ ਸ਼ਰਮਾ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜਣਗੇ।

ਜੀਤਿੰਦਰ ਪਾਲ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਰ ਰਾਹੀਂ ਅਲਬਰਟਾ ਸਟੇਟ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੈਰੀਮਾਹਿਲ ਨੇ ਜੀਵਨ ਜਾਂਚ ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨੁਕਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਪਰਮਿੰਦਰ ਗਿੱਲ ਨੇ

ਅਲਬਰਟਾ ਹੈਲਥ ਵੱਲੋਂ ਦੋ ਭਾਸ਼ੀਏ ਵਰਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪੁਰਜੋਰ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਹੋਤਾ ਨੇ 22 ਜੂਨ ਅਤੇ 20 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਇਕਬਾਲ ਖਾਨ, ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ, ਪਰਸੋਤਮ ਭਾਰਦਵਾਜ, ਪਰਗਟ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਜ:ਗੁਰਦਿਆਲ ਖੈਰਾ ਨੇ ਵੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ।

ਤਰਲੋਚਨ ਸੈਂਗੀ ਨੇ ‘ਹਰ ਮੋੜ ਤੇ ਸਲੀਬਾਂ’ ਗਜ਼ਲ ਸੁਣਾਈ। ਰਵੀ ਜਨਾਗਲ ਨੇ “ਦਹਿਕਦੇ ਅੰਗਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਸੌਂਦੇ ਰਹੇ ਨੇ ਲੋਕ”, ਟਰਾਂਟੋ ਤੋਂ ਪੁੱਜੇ ਲੇਖਕ ਸੁਖਿੰਦਰ ਨੇ ਅੱਜ ਦੇ ਹਾਲਤਾਂ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਈ, ਮਾ. ਬਚਿਤਰ ਗਿੱਲ ਨੇ ਮਰਹੂਮ ਕਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੀ ਰਚਨਾ “ਅਜੇ

ਨਾ ਆਈ ਮੰਜਿਲ ਤੇਰੀ ਅਜੇ ਹਨੇਰਾ ਗਾੜ੍ਹਾ ਹੈ “ਸੁਣਾਈ। ਕਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ, ਹਰੀ ਪਾਲ, ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ ਅਤੇ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਪਾਬੰਡੀ ਬਾਬਿਆਂ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਪਰਦੇ ਫਾਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਮੰਚ ਸੰਚਾਲਨ ਮਾ. ਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਇਆ। ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਮਾ:ਭਜਨ ਨੂੰ 403-455-4220, ਪ੍ਰੋ:ਗੋਪਾਲ ਜੱਸਲ ਨੂੰ 403-280-0709 ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕਰੋ।

Village of India

Restaurant & Sweets

Tel: 905 - 450 - 3333

114 Kennedy Road, South, Brampton, ON L6W 3E7
(Between Queen / HWY 7 & Steeles)

www.villageofindia.ca

Since 1998

*Open 7 days a Week * Pur Veg. Authentic Fine Indian Cuisine

PARTY HALL (up to 100 people)

Party Hall + Catering + Seating Arrangement+ Sound System + Lighting

*DINE IN *TAKE OUT *CATERING *SWEETS & SNACKS

Commitment to Excellent Services

Harbans Singh
Insurance and Mortgage Advisor

Punjab Insurance Inc

Your Financial Experts

Super Visa Insurance | Disability Insurance | Life Insurance | Critical Illness Insurance | Mortgage Insurance | Segregated Funds | RRSP & TFSA | RESP |

Phone: 416-817-7142
Fax: 416-213-9010
Email: dharbans@hotmail.com

10-7003 Steeles Avenue West, Toronto, ON, M9W 0A2

CHERA IMMIGRATION CONSULTANCY SERVICES

Specializing in:

- Appeals
- H&C Cases
- PRRA Appeals
- Sponsorships
- Refugee Claims
- Admissibility Hearings
- Super Visa / Affidavits/ Declarations
- Skilled Workers
- Citizenship Matters
- Work/Study Permits

23 Years of Service

Sardara Singh Chera

B.A., M.A.

Former Member (Commissioner) Of The Immigration And Refugee Board Of Canada
Commissioner Of Oath
Regulated Canadian Immigration Consultant

Tel: 905-461-9885

sschera@rogers.com

www.cheraimmigration.com

WE PROVIDE ALL IMMIGRATION AND CITIZENSHIP SERVICES.

2355 Derry Rd. E. Unit # 35 Skyport Corporate Centre Mississauga, ON. L5S 1V6

Ideal Acupuncture

CLINIC

Vijay K. Sharma

MD (ACU) OAATCM, WNMF

200 County Court Blvd
Unit A1
Brampton, ON L6W 4K7

Tel: 905.454.1277

- * Residential
- * Commercial
- * Investment

HomeLife/Superstars

Real Estate Ltd., Brokerage

Each office is independently owned and operated

Off: 905.792.7800

Fax: 905.792.9092
2565 Steeles Ave. E. Unit 11
Brampton, ON L6T 4L6
Email: sliddar@hotmail.com

Sukhdev Singh Liddar
Sales Representative

Cell: 416.274.1146

Rush Lube Inc.

**Complete Truck Repairs
& Truck Wash with Drive Thru Truck Services**

Jaskaranjit Singh (Jas)

32 Rutherford Road South
Brampton, ON L6W 3J1
Tel: 905.453.6344
Fax: 905.456.2065
Email: rushlube@hotmail.com

Century 21 Green Realty Inc., Brokerage

Each office is independently owned and operated

Sohan Mann

Sales Representative

Dir. 416-564-1699
Off: 905-565-9565
Fax: 905-565-9522

Email: sohanmann@hotmail.com

151 Superior Blvd. Unit 19-21, Mississauga ON L5T 2L1
Buy Green, Build Green... Save Environment!!!

avenue OPTICAL

www.avenueoptical.ca

Vijay K. Sharma

Licensed Optician &
Contact Lens Fitter

200 County Court Blvd
Unit A1
Brampton, ON L6W 4K7

905.454.1277

info@avenueoptical.ca

GILL

**Truck & Trailer Repair
and Mobile Service**

Cell: 416.312.4707
Tel: 905.458.3455
Fax: 905.458.3456

04 Blair Dr.
Brampton, ON
L6P 2X5

gilltruckandtrailer@yahoo.com

**OPEN 7 DAYS
A WEEK**

Inderjit Gill

*Heavy Duty Truck & Trailer
Mechanic*

METRO IMMIGRATION

(DIVISION OF METRO LEGAL & IMMIGRATION INC.)

Family Sponsorship *Spousal *Super Visa for Parents and Grand Parents *Visitor Visa *Skilled Workers

*Investors *PNP *Nannies *Business Applicant *Student Visa *Work Permits(LMO) *Appeals

Suresh Gupta

Certified Immigration
Practitioner(RCIC)

**We Get Things
Done**

Head Office:
2355 Derry Rd. E
#12 Miss. ON
L5S 1V6
905.673.1200
1.800.694.1373

India Office: 98148 66633
Brampton: 905 794 6003
Toronto: 416 840 7554
info@metroimmigration.com
www.metroimmigration.com
www.metroimmigration.org

ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿਸਾ ਲਓ - ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ

ਬਰੈਂਪਟਨ (ਡਾ ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ): ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਟਰਾਂਟੋ ਵਲੋਂ ਬੀਤੇ ਐਤਵਾਰ ਕਰਵਾਏ ਭਰਵੇਂ ਜਨਤਕ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਜੂਨ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਉੱਘੇ ਕਵੀ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਡਾ. ਸਲਮਾਨ ਨਾਜ਼ ਨੇ ਨਾਮਵਰ ਗਦਰੀ ਯੋਧੇ ਅਤੇ ਜਲਾਵਤਨ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਮੌਲਵੀ ਬਰਕਤਉੱਲਾ ਭੋਪਾਲੀ ਬਾਰੇ ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ, ਭਦੌੜ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਵਲੋਂ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਗੀਤ ਗਾਏ ਗਏ, ਇਕਬਾਲ 'ਤੇ ਰਸ਼ਪਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਅਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਜੋਰ ਵਿਖਾਏ 'ਤੇ ਇਕਬਾਲ ਬਰਾੜ ਨੇ ਅਪਣੀ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਜਾਦੂ ਬਿਖੇਰਿਆ।

ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਗਦਰੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ 29, 30 ਜੂਨ ਤੇ 1 ਜੁਲਾਈ 2013 ਨੂੰ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਸਦਕਾ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਕਨੇਡਾ-ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸਿਰ ਉੱਚਾ ਕਰਕੇ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਲੜੀ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਗਦਰੀ, ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਵਰਗੇ ਓਹ ਮਹਾਨ ਯੋਧੇ ਸਨ, ਜੋ ਅਜੋਕੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਮਾਈਆਂ ਕਰਨ ਆਏ, ਪਰ ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੌਰੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਨਾ ਸਹਾਰਦਿਆਂ, ਅਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਗੌਰਿਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਦੀਆਂ ਜੰਜੀਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਚ ਵੱਟ ਭਾਰਤ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਗਦਰ ਦੀ ਲਾਟ ਮਚਾਉਣ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਕਾਲ ਕੋਠੜੀਆਂ ਦੇ

ਤਸੀਹੇ ਸਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੱਕ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਓਨਟਾਰੀਓ ਵਿਚਲੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਰੱਲ ਕੇ ਬਣਾਈ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ 29 ਜੂਨ ਨੂੰ ਗਦਰ ਮਾਰਚ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਕੱਤਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਇੱਕ ਰੈਲੀ ਦਾ ਰੂਪ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। 30 ਜੂਨ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਬੀਏਟਰ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਚਾਰ ਨਾਟਕ ਖੇਡੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ 1 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਗਦਰੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਗੋਸ਼ਟੀ, ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਗੋਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨਾਮਵਰ ਕਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣਗੇ।

ਬੀਤੇ ਐਤਵਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਡਾ ਸਲਮਾਨ ਨਾਜ਼ ਨੇ ਗਦਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਕਾਬਲ ਵਿਚ ਬਣਾਈ ਆਰਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਬਰਕਤ ਉੱਲਾ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਤਕਰੀਬਨ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਭਦੌੜ ਦੀ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਮਿਠੀਆਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀਆਂ ਧੁਨਾਂ ਤੇ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਗੀਤ ਗਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ

ਗਜ਼ਲ ਜਮੀਨਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਵਿਕੀਆਂ, ਜ਼ਮੀਰਾਂ ਸਸਤੀਆਂ ਵਿਕੀਆਂ, ਬੜੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਵਿਕੀਆਂ, ਅਤੇ ਭਾਅ ਜੀ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਬਾਰੇ ਗੀਤ ਉਹ ਦਹਿਕਦਾ ਅੰਗਿਆਰ ਸੀ, ਸ਼ੂਕਦੇ ਦਰਿਆ ਜਿਹਾ, ਸੂਹੇ ਦਿਨਾ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਉਹ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ।

ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਲਾਹਿਆ ਗਿਆ। ਇਕਬਾਲ 'ਤੇ ਰਸ਼ਪਾਲ ਰਾਮੂਵਾਲੀਆ ਨੇ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਵੇਲੇ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਹਿੰਦ ਵਾਸੀਓ ਰੱਖਣਾ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦਿਲਾਂ ਚੋ ਨਾ ਭੁਲਾ ਜਾਣਾ ਅਪਣੀ ਤਰਨਮ ਭਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਈ। ਇਕਬਾਲ ਬਰਾੜ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਸੁਰ ਵਿਚ ਗਾਏ ਗੀਤ ਨੂੰ ਬੜੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਮਿਲੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਕਬਾਲ ਸੁੰਬਲ, ਜੋਗਿੰਦਰ

ਗਰੇਵਾਲ, ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਖੈਰਗਾ ਤੇ ਹੋਰ ਨਾਮਵਰ ਸ਼ਕਸ਼ੀਅਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ। ਸਟੇਜ ਦੀ ਜੁਮੇਵਾਰੀ ਓਂਕਾਰਪ੍ਰੀਤ ਤੇ ਬਲਦੇਵ ਰਹਿਪਾ ਨੇ ਬਾਬੂਬੀ ਨਿਭਾਈ। ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਮੀਡੀਆ ਸੰਚਾਲਕਾਂ ਨਾਲ 416-881-7202, 416-735-5554, 416-616-4320 ਤੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

AVTAR SINGH KAMBOJ
Real Estate Representative
Dir: 416-319-9830
Email: akamboj@trebnet.com

Sutton
Residential, Commercial & Investment
SUTTON-ROYAL REALTY BROKERAGE
INDEPENDENTLY OWNED AND OPERATED
45 Woodbine Downs Blvd., #3
Toronto, Ontario M9W 6N5
Bus: 416-748-7900 Fax: 416-674-1682

www.skydomeauto.ca

SKYDOME

GROUP OF COMPANIES

FLEET DISCOUNTS

Drive Clean Test & Repair Facility

Specialize In:

- Paint, Collision
- Mechanical Work
- Fleet Paint & Body Work
- Insurance Claims Welcome

Special Prices on Lease Return Vehicles

Towing Across North America

www.skydomeauto.ca
http://skydomeauto.goldbook.ca

TIRES

4 Locations To Serve You! Head Office: 905-874-9878

<p>SKYDOME AUTO & BODY CENTRE 308 Rutherford Rd. Brampton, ON L6W 3K7 Office: 905-874-9878 Fax: 905-874-9747 skydome_auto@hotmail.com</p>	<p>SKYDOME EMISSION & ALIGNMENT CENTRE 210 RUTHERFORD RD SOUTH OFFICE : 9054509878 FAX:-905-450-9808.</p>	<p>SKYDOME AUTO SALES & SERVICES & STAFFORD TRUCK CENTRE 30 STAFFORD DR BRAMPTON OFFICE:-905-460-0200 FAX:-905-460-9451</p>	<p>SKYDOME AUTO & BODY WORKS 7089 TORBRAM RD UNIT# 4 MISSISSAUGA, ON L4T 1G7 OFFICE :-905-362-7001, FAX :-905-362-6002</p>
--	--	--	---

ਪੁਸਤਕ ਘੁਟਾਲਾ

ਪੁਸਤਕ, ਸਕੂਲ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਕਮ

ਵਰਿੰਦਰ ਵਾਲੀਆ

ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਭੇਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੁਝ 'ਅਸ਼ਲੀਲ' ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨੇ ਤੂਲ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੈਲ ਢੇਣ ਦੇ ਕਾਰਨਮੇ ਨੇ ਅੱਗ-ਵਰ੍ਹਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮ-ਗਰਮ ਬਹਿਸ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਮਲ ਮਨਾਂ 'ਤੇ ਅਜੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਉਤਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਬਾਲ ਸੁਪਨੇ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਕਾਸ਼ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਚੰਦਰਮਾ ਨਾਲ ਮੋਹ ਭਰਿਆ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੋੜਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਚੰਦਾ ਮਾਮਾ' ਕਹਿ ਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਨ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਲਮਨ ਵਾਂਗ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਮਸ਼ੂਮੀਅਤ ਝਲਕਦੀ ਹੈ। 'ਉਚ-ਨੀਚ' ਖੇਡਦਿਆਂ ਬੱਚੇ ਦਾਈ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ:

- ਅੰਬਾਂ ਵਾਲੀ ਕੋਠੜੀ
- ਬਦਾਮਾਂ ਵਾਲਾ ਵਿਹੜਾ
- ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹੜਾ?
- ਜੇਠ-ਹਾੜ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ ਕਿਸਾਨ ਵੀ ਸਾਧ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਕੁਦਰਤ ਅੱਗੇ ਅਰਜੋਈ ਕਰਦੇ ਹਨ:
- ਰੱਬਾ ਰੱਬਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ,
- ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਦਾਣੇ ਪਾ
-

ਕਾਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਕਾਲੇ ਰੋੜ, ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਦੇ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰ। ਇਹ ਲੋਕ-ਬਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਰਚੀ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਲੋਕ-ਖੇਡਾਂ ਜਾਂ ਲੋਕ-ਗੀਤ ਸੀਨਾ-ਬਸੀਨਾ ਚੱਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਸਲੇਟ ਜਾਂ ਸੱਜਰੀ ਪੋਚੀ ਹੋਈ ਫੱਟੀ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਜੀਵਨ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਸਾਂਭਣਯੋਗ ਦੌਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 'ਬਾਲ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼' ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਉਪ-ਕੁਲਪਤੀ ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੌਮ/ਸਮਾਜ/ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਚੇਤਨਾ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਪੱਖੋਂ ਬਾਲ ਉਮਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਿਰਣਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ ਜਾਨਣ-ਸਮਝਣ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ, ਅੰਬਰ ਦੇ ਤਾਰੇ ਤੋੜ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਂ-ਜਹਾਨ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਾਹਸ ਦਾ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਿਉਣਯੋਗ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਇਸ ਉਮਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਤੇ ਸਮਰੱਥਾ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਤੇ ਸੇਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਰਗੀਆਂ ਵਿਕਸਤ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਬਾਲਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆਨ ਸਾਹਿਤ ਇਸ ਪੱਖੋਂ

ਧਿਆਨਯੋਗ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਖੇਤਰੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਯੁੱਗ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗਿਆਨ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾਸ਼ੀਲ ਬਣਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਨੂੰ ਉਕਸਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਹੀ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨਵਾਨ ਬਣਾਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿੱਚ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਪਲਾਈ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਕਥਨ 'ਤੇ ਭੋਰਾ ਵੀ ਅਮਲ ਕੀਤਾ? ਘਪਲਿਆਂ-ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਿੱਜੀ ਤਿਜੋਰੀਆਂ ਤਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਲਮਨ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਕੂਲੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰੋਸੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਮੁਨਾਸਬ ਹੋਣਗੀਆਂ:

ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ-ਬੱਚੇ ਕੁੜੀ ਰੋਅਬ ਨਾਲ ਬਈ ਚੱਲੇ
ਜਦੋਂ ਤੁਰਦੀ ਧਰਤੀ ਹੱਲੇ, ਮੁੰਡੇ ਫਿਰਨ ਵਟਾਉਣ ਨੂੰ ਛੱਲੇ
ਪਰ ਉਹ ਹੱਥ ਨਾ ਆਉਂਦੀ ਹੋਏੜ
ਉਪਰੋਕਤ ਗੀਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਸ਼ਾਇਰ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੱਭਰੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬਣ ਕੁੜੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ। ਗੱਭਰੂ ਆਪਣੀ ਮੁੱਛ ਨੂੰ ਬੱਲੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਆਪਣੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਨੂੰ ਪਹਿਨ ਕੇ ਹੀਰ ਵਾਂਗ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਗਣ ਵਾਂਗ ਵਲ ਖਾ ਕੇ ਤੁਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਿਤਰਤ ਹੈ ਤੇ ਇੱਕ ਅੰਦਾਜ਼ ਵੀ। 'ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿੱਚ' ਗੀਤ 'ਚ ਉਹ ਨਵੀਂ ਆਈ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਨੂੰ 'ਪਟੋਲਾ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੀਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ 'ਪੰਜ ਛੁੱਟੀ ਤਲਵਾਰ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੀਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿੱਚ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇ ਸੁਹੱਪਣ ਅੱਗੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਤਾਂ ਕੀ, ਰੱਬ ਵੀ ਦੇਖ ਕੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਜੀਜਾ-ਸਾਲੀ' ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਵੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਗੀਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛਾਪਣਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ 'ਗੁਰੂ ਨਗਰੀ' ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਛਾਪੀ ਹੈ। 'ਤੁਹਾਡੀ ਸਿਹਤ' ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਬਾਲ ਮਨ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜੋ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨਯੋਗ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

'ਬਾਲ ਵਿਸ਼ਵਕੋਸ਼' ਦੀ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ, ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਮਨੋਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਮੱਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਘੁਮਿਆਰ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਾਂਗ ਲਚਕੀਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਘੜਨਹਾਰੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਮ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਯੁਕਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਹੀ, ਸੰਤੁਲਿਤ ਅਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਨੀਂਹ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸਾਰੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਾਲਮਨ ਦਾ ਆਦਿ-ਬਿੰਦੂ ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਕਲਪਨਾ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਜਾਨਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸਾ ਇਸ ਦੀ ਸੰਚਾਲਕ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਕਰ ਗੁਜ਼ਰਨ ਦਾ ਸਾਹਸ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਿਖਰ 'ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ ਅਮੂਰਤ

ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸੇਧਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਆਨ-ਵਿਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਲੱਭਤਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸਬਕਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਾਧੜ ਛਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਲਿਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਘਟ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਵਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਛਾਪ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅਣਗਿਣਤ ਨਾਮ-ਧਰੀਕ ਲੇਖਕ ਨੌਟਾਂ, ਡਾਲਰਾਂ ਤੇ ਪੈਂਡਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੱਚ-ਘਰੜ ਸਾਹਿਤ ਛਪਵਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹੁੰਚ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਲਿਹਾਜ਼ ਪਾ ਕੇ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਪਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜੁਰਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਡਾ.ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਅਨੁਸਾਰ, ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਪਲਬਧ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਅਜੋਕੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਹਾਣੀ ਹੋਣ ਪੱਖੋਂ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਾਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਸਗੋਂ ਉਹ ਏਨਾ ਨਿਗੂਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੱਚਾ ਗਿਆਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਪਛੜਨੋਂ ਜਾਂ ਅਜੋਕੇ ਸੂਚਨਾ-ਸੈਲਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਨਾਂ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰਿਆਂ ਹੜ੍ਹਨੋਂ

ਰੋਕਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾੜ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪੱਖੋਂ ਯੁੱਗ ਦਾ ਹਾਣੀ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਮਗਰੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਜਿਹੜੀ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਲੈਣ ਦੀ ਜਾਚ ਸਿਖਾਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇ।

ਸਕੂਲ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਪਲਾਈ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਕੰਵਲ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ' ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਾਕਮ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਨੂੰ ਖਰੀਆਂ-ਖਰੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। 'ਆਪਣਾ ਕੌਮੀ ਘਰ' ਵਿੱਚ ਕੰਵਲ ਨੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਸਮੇਂ, ਸੂਰਮਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕੀ, ਸੋ ਕਰ ਚੁੱਕੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪੋ-ਵਿੱਚੀ ਲੜਨ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਦੌੜ 'ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੀ। ਇਹ ਲੀਡਰ ਨਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਸਕਣ, ਨਾ ਹਉਮੈ ਛੱਡ ਸਕਣ। ਅਨਾੜੀ ਜੱਟਵਾਦ ਦਾ ਰੋਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾੜ-ਪਾੜ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਨਾ ਮਰਨ, ਨਾ ਮੰਜਾ ਦੇਣ। ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਥਾਏਂ ਲੜਦੇ-ਮਰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

'ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਪੰਥ ਤੇ ਖੁਰਦਾ ਪੰਜਾਬ ਬਚਾਓ' ਵਿੱਚ ਠਹ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਪਿਆਰੇ ਤੇ ਖੁਦਗੁਰਜ਼ ਲੀਡਰ' ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਬੋਧਤ

ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਖ਼ਤ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਕੁਰਖ਼ਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਰਤਦਿਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ, ਅਕਾਲੀਓ! ਮੈਂ ਦਿਲੀ ਦੁਖ ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਰ ਫਿਰੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਆਂੜ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਕੰਵਲ 'ਖਾੜਕੂ ਪੁੱਤਰੋ' ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਭਾਈਵਾਲ ਪਾਰਟੀ ਬਾਰੇ ਸਖ਼ਤ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸਕੂਲਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਫਰਿਹਿਸਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ਗਈ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੰਵਲ ਨੂੰ 'ਸਾਹਿਤ ਰਤਨ' ਦੇ ਐਵਾਰਡ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 'ਸਾਹਿਤ ਰਤਨ' ਦੇ 'ਅਨਮੋਲ ਰਤਨ' ਫਿਰ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ।

ਸੱਚਾਈ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਕਮੇਟੀ ਮੈਂਬਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਦਿਲ-ਦਿਮਾਗ ਦੀ ਹੁੰਦ ਹੋਰ ਪਸਰਦੀ ਹੈ-ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਪੁਸਤਕ ਢੇਰ ਕੁੜੇ, ਮੇਰਾ ਵਧਦਾ ਜਾਏ ਹਨੇਰ ਕੁੜੇ।

ਗੈਰ-ਮਿਆਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਛਪਣ ਕਾਰਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਲੈ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਕਿਸੇ ਸੱਭਿਅਤਾ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਤੁੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਅਤੇ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸਿਰ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਆਖਰ ਸਭ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿੱਚ ਖੜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

Gill Appliances & Heating Services
Residential, Commercial Service and Installation

24 Hour Service

Call: Surinder Gill
905.460.5544

*****Repair and Install duct, heating, humidifier, air conditioner, water heater, dish washer, dryer, stove, fridge*****

ਨਰਿੰਦਰ

ਗਦਰ
ਇਤਿਹਾਸ
'ਚ

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੇਂਦਰ-ਲੰਡਨ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ

ਸੰਚੇਤਕ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਈ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਅਤੇ ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਹਮਲੇ ਵੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ 'ਚ ਹੋਈ ਇੱਕ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। 'ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਭਾਵਾਂ 'ਚ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜ ਧੋਹ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਨਾਜੁਕ ਅਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਦੱਸਿਆ ਜਿਸ ਤਹਿਤ ਪਹਿਲਾਂ 9 ਮਈ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ 2 ਜੂਨ ਨੂੰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਪਾਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲੜੀ ਦਾ ਮੰਤਵ ਅਤੇ ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ ਅਤੇ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇੱਕ ਦੁੱਕਾ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਕਰਵਾਈਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿਆਮ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ ਗਰਮ ਕੌਮੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ 'ਚ ਆਮ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮੂਲੀਅਤ ਕਰਾਉਣਾ ਸੀ। ਪਿਛੋਂ ਪਾਲ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਲੜੀ ਅਧੂਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। 1907 ਦੇ ਅਗਸਤ 'ਚ ਸਿਆਮ ਜੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਛੱਡ ਕੇ ਪੈਰਿਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਇੰਡੀਅਨ ਸੋਸ਼ੀਅਲਿਜ਼ਮ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾਖਲੇ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਹ ਅੰਦੋਲਨ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ 'ਚ ਫੈਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹਨੇ ਕਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹ ਕਾਫੀ ਹਿਮੇਤੀ ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਸਥਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ "ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੁਕੰਮਲ ਤੇ ਪੂਰਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਤਾਕਤ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਰਾਹ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਯੁੱਧ ਲੜੇ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਨਿਰਭਰਤਾ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਿਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ"। ਪਹਿਲੇ ਅਜਿਹੇ ਭਾਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਕੌਮੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਸਾਵਰਕਰ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਸਾਵਰਕਰ ਚਾਫੇਕਰ ਭਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਰਾਨਾਡੇ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਸਨ। 1899 'ਚ ਅਭਿਨਵ ਭਾਰਤ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਲ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਸਬੰਧੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। 1905 'ਚ ਜਦੋਂ ਪੂਨੇ 'ਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੀ ਹੌਲੀ ਜਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ

ਜਿਸਦੇ ਲੇਖਕ ਹਨ ਗਣੇਸ਼ੀ ਲਾਲ ਵਰਮਾ ਹਨ ਵਿਚੋਂ ਹਨ।' ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਵਰਮਾ 1905 ਦੇ ਦੌਰ 'ਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਉਸ ਦੌਰ 'ਚ ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ "ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਰੂਪ 'ਚ ਆਜ਼ਾਦ ਅਤੇ ਸਤੰਤਰ ਕੌਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ" ਜਿਹੜਾ ਕਾਂਗਰਸ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਿਛਾਖੜੀ ਚਾਹੀਦਾ। ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕੌਮੀ ਵਿਦਿਆਲਯਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਅਲੱਗ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਕੁਝ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਫੇ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। 1905 ਅਤੇ 1906 'ਚ ਦੋ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ 'ਚ ਉਹਨੀ ਦਿਨੀ ਹੋਮ ਰੂਲ ਅੰਦੋਲਨ ਸੰਸਥਾ ਨਾਲ 119 ਮੈਂਬਰ ਜੁੜੇ ਸਨ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੁਤਾਬਕ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ '1906 ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜ ਧੋਹੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ'। ਇਸੇ ਕੇਂਦਰ ਨੇ 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਦੀ 50ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਈ। ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ 'ਚ ਰਾਤ ਦੇ ਖਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦਿੱਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ 'ਚ ਕ੍ਰਿਸਨ ਵਰਮਾ ਨੇ ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਕਿ "ਭਾਰਤ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਉਸਦੀ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਦਮਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਠਣਾ ਪਵੇਗਾ" (ਪਰਚਾ ਜਸਟਿਸ, ਸੰਪਾਦਕ ਹਿੰਡ ਮੈਨ)। ਇਸ ਮੌਕੇ ਡਾ. ਫਰੇਮ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ "ਕਿ ਇੱਕ ਪੜੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖੁਨ ਖਰਾਬਾ ਦਾ ਰਾਹ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਸਿਰਫ ਖੁਨ ਖਰਾਬੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਜਿਉਣ ਅਤੇ ਮਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਲਾਮਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਉਣ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਹੇਠ ਤਿੰਨ ਕਰੋੜ ਲੋਕ ਸਿਰਫ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ... ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰਨ ਨਾਲੋਂ ਲੜਕੇ ਮਰਨਾ ਕਿਤੇ ਬੇਹਤਰ ਹੈ"। ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਭਵਿੱਖ 'ਚ ਫੌਜੀ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਵਜ਼ੀਫਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦੂਕਾਂ, ਰਾਈਫਲਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ"। ਇਸ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਧਿਆਨ 'ਚ ਰੱਖਿਆਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਚੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਮੰਗਵਾਏ ਸਨ। 1857 ਦਾ ਵਿਦਰੋਹ ਹਕੀਕਤ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਜੰਗੀਰੂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਵਿਦਰੋਹ ਸੀ ਪਰ ਇਹਦੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਸਬਕ ਸਨ। ਪਹਿਲਾ ਇੱਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਆਪੀ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਦਰੋਹ ਜਿਸ 'ਚ ਇੱਕ ਇੱਕ ਜੱਟ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਫੌਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ। ਦੂਸਰਾ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਸਮੂਲੀਅਤ। ਤੀਸਰਾ ਇੱਕ ਦਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਚਰਿੱਤਰ। ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਚੱਲ ਰਹੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਸੀ। ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ

ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਗਏ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਇੱਕ ਉਹ ਜੋ ਕੁੱਝ ਰਿਸ਼ੇਤਾਂ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ 'ਚ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਦੀ ਮੰਗ ਸਮੇਤ ਰਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿੱਚ ਨੁਮਾਇੰਦਗੀ ਆਦਿ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਦੂਸਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਹਿੱਤ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀਆਂ ਜਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਗਏ ਭਾਰਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਫਰਾਂਸ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਸਮੇਤ ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਆ ਰਹੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਇੱਕ ਆਜ਼ਾਦ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਚ ਤਿੱਖੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਸਿਆਮ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਵਰਮਾ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢੇ 'ਇੰਡੀਆ ਸੋਸ਼ੀਅਲਿਜ਼ਮ' ਨੇ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ। ਇਸ ਪਰਚੇ ਦੇ ਇੱਕ ਅੰਕ 'ਚ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਵਰਮਾ ਨੇ "ਜਾਂ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਵੈ ਇੱਛਤ ਭਾਰਤ ਛੱਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਜੂਲੇ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਸਫਲ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਖਤਮ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਹਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਈ ਉਸ 'ਚ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਆਖਰੀ ਵਿਕਲਪ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜੂਲੇ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਉਹਨਾਂ 1907 'ਚ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਛਾਪਿਆ ਉਹ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵ ਪੂਰਨ ਸੀ।

- (1) ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਰਜ਼ ਪੱਤਰਾਂ ਭਾਵ ਸ਼ਿਕਰਿਟੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਧਨ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਾ
- (2) ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਵਜਨਕ ਕਰਜ਼ੇ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮੁਦਰਾ ਦਾ
- (3) ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਸਵਾਮੀਭਗਤੀ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਿਖਿਆ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ
- (4) ਭਾਰਤੀ ਵਕੀਲਾਂ ਤੇ ਜੱਜਾਂ ਨੂੰ ਬਰਤਾਨਵੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
- (5) ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਉਹ ਆਧਾਰ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ 13-14 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਗਾਧੀ ਨੇ ਨਾਮਿਲਵਰਣ ਅੰਦੋਲਨ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ 'ਚ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਨੇੜਲੇ ਸਬੰਧ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕੇ ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਸੈਸ਼ਨ 'ਚ ਜਿਹੜਾ 1905 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਵਿੱਚ ਹਰਵਿਲਾਸ ਸ਼ਾਰਦਾ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੇ ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ ਰਾਹੀਂ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਵਰਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ "ਆਰ. ਸੀ. ਦੱਤ ਤੇ ਗੋਖਲੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਸੂਤਰਧਾਰ ਹਨ। ਗੋਖਲੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਅਤੇ ਬਾਈਕਾਟ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ। ਤਿਲਕ ਉਦਾਸੀਨ ਸ਼ਬਾ ਦੇ ਸੱਜਣ ਹਨ। ਇਹ ਅਫਸੋਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤਿਲਕ ਕਦੇ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ" ਉਪਰੋਕਤ ਹਵਾਲੇ 'ਨਾਮਿਲਵਰਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਅਤੇ ਸਿਆਮ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਵਰਮਾ' ਨਾਮੀ ਲੇਖ

ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਹ ਕਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਐਕਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨ ਦੇ ਹਿਮੈਤੀ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਆਮ ਲੋਕਾਈ 'ਚ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਲਾਮਬੰਦ ਕਰਕੇ ਸਮੂਹਕ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਪੱਖੀ ਸਨ। ਜਿਸਦੇ ਹਮਾਇਤੀ ਸਿਆਮ ਜੀ ਸਨ। ਸਾਚਰਕਰ ਅਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੌਰ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 1857 ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ 'ਚ ਵਿਦਰੋਹ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ 'ਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸ ਵਿਦਰੋਹ ਨੂੰ 'ਭਾਰਤੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ' ਚਿਨਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਝੁਕ ਗਈ। ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ (ਲੰਡਨ) ਉੱਤੇ ਨਿਗਾਹ ਸਖ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦਾਖਲੇ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਲੰਡਨ 'ਚ ਫੁੱਪੀ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਡਾਕ ਘਰਾਂ 'ਚ ਹੀ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਡਾਕ ਆਰਡੀਨੈਂਸ ਲਿਆਕੇ ਇਹ ਹੱਥਕੰਡਾ ਅਪਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਗੁਪਤ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਭਾਰਤ ਵੀ ਆਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਗਈ। ਇੱਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਾਠੀ 'ਚ ਲਿਖੀ ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਾਠੀ 'ਚ ਫੁੱਪਣ ਹਿੱਤ ਭਾਰਤ ਭੇਜੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫੁੱਪਕ ਨੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੁੱਪੀ। ਇਹ ਫਿਰ ਵਾਪਸ ਇੰਗਲੈਂਡ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੜ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਆਈ ਸੀ ਐਸ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇਣ ਗਏ ਮਰਾਠੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਖਰੜਾ ਫਰਾਂਸ ਭੋਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਖੁਫੀਆ ਵਿਭਾਗ ਸਰਗਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਫਰਾਂਸ 'ਚ ਇਹ ਫੁੱਪ ਨਾ ਸਕੀ ਫਿਰ ਇਹ ਗੁਪਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਾਲੈਂਡ ਤੋਂ ਫੁੱਪਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ 'ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਸਵਾਲ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਕਿ " ਇਨਕਲਾਬੀ ਮੁਕਤੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਜਿੱਤਣ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਚਿਣਗ ਲਾਉਣ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ"। ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਇਥੇ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਫਲ ਵਿਦਰੋਹ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਦੇ ਸਿਧਾਤਕ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਅਤੇ ਅਲੱਗ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਪਰ ਇਸ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਵੰਬਰ 1913 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਪਰਚੇ ਗਦਰ (ਸਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ) 'ਚ ਪਹਿਲੇ ਅੰਕ ਤੋਂ ਹੀ ਲੜੀਵਾਰ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਛਾਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੰਡਨ 'ਚ 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਦੇ ਸਬੰਧ 'ਚ ਇੱਕ ਸਭਾ ਵੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ 'ਚ ਆਕਸਫੋਰਡ, ਕੈਂਬਰਿਜ਼ ਅਤੇ ਐਡਿਨਬਰਗ ਤੋਂ ਲਗਭਗ 100 ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਏ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਿਛੋਂ (1908) ਤੋਂ ਓ ਮੋਰਟਿਆਰ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੱਥ ਪਰਚਾ ਵੀ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ, ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵੀ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਰਚਾ ਫਰੈਂਚ ਟਾਈਪ 'ਚ ਛਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਤੋਂ ਹੀ ਬਾਕੀ ਥਾਵਾਂ ਸਮੇਤ ਭਾਰਤ ਪੋਸਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਵੇਰਵਾ- ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਟਰਬਲ ਇੰਨ ਇੰਡੀਆ-ਕੋਮਜ਼ ਕੈਮਪਬੇਲ) ਮਿੱਟੋ ਨੇ ਲੰਡਨ 'ਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਖਤਰਨਾਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਮਾਰਲੇ ਦੇ ਧਿਆਨ 'ਚ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ। ਇੱਕ ਚਿੱਠੀ 'ਚ ਮਾਰਲੇ ਨੇ ਲਿਖਿਆ

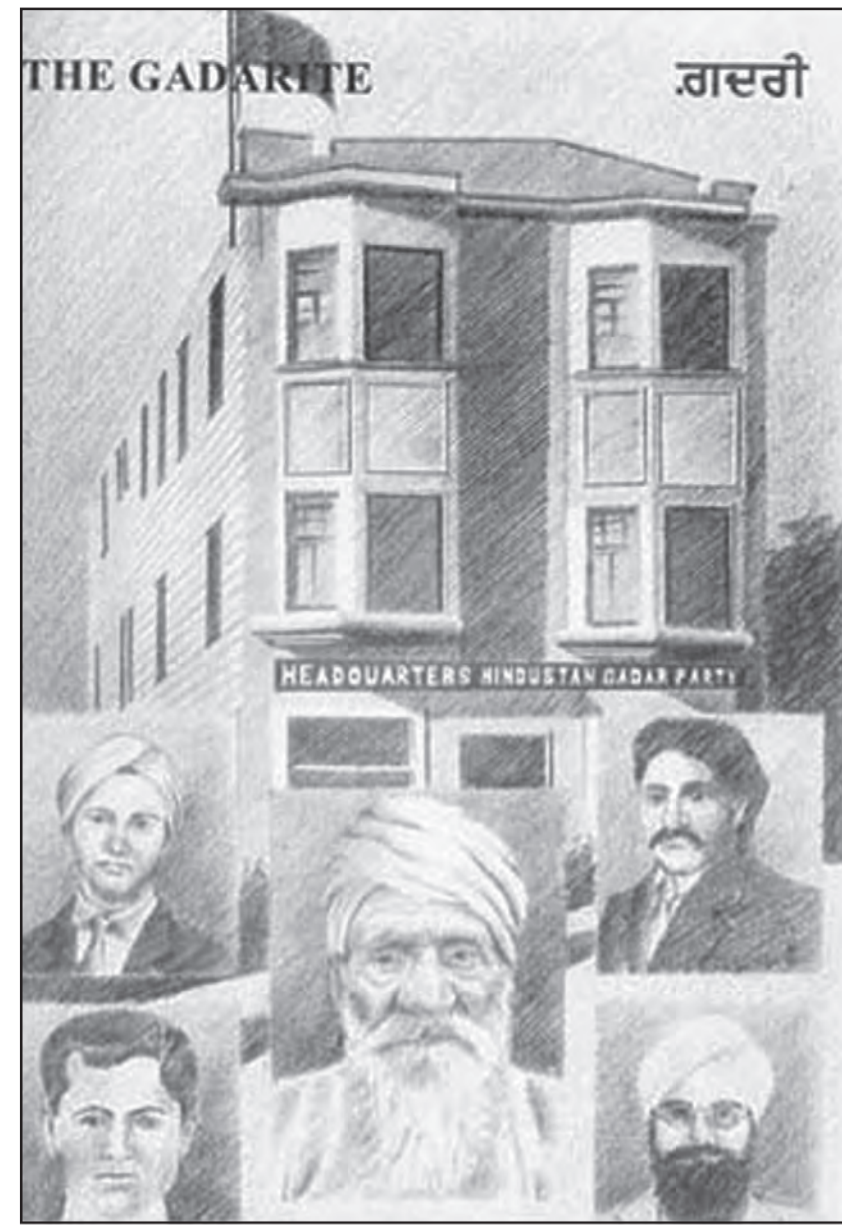
ਗੈਰ ਦਿਆਨਤਦਾਰ ਗੈਰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਭਾਰਤੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਰਾਜਪ੍ਰੋਹ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।.....

ਉਹ (ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ) ਦਮਨ ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ, ਇਸ ਗੰਭੀਰ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਲੱਭੇ"। (ਵਾਇਸਰਾਏ ਟੂ ਸੈਕਟਰੀ ਆਫ ਸਟੇਟ 8 ਮਾਰਚ 1909) ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਾਲਵੀਆ ਇਸ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਓ ਮੋਰਟਿਆਰ - ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਰਚਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਡਬਲਯੂ ਡਬਲਯੂ ਹੋਜ਼ ਨੂੰ ਖੱਤ ਲਿਖਿਆ ਕਿ "ਇਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪਸਾਰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜੋ ਕਾਰਵਾਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝੇ ਉਹ(ਸਰਕਾਰ) ਕਰੇ"। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ " ਮਾਰੇ ਫਰੰਗੀ ਨੂੰ" "ਚੂਜ ਓ ਇੰਡੀਅਨ ਪ੍ਰਿੰਸਿਪਲ" ਖਾਲਸਾ" "ਬੰਦੇ ਮਾਤਰਮ" ਆਦਿ ਨਾ ਦੇ ਪੈਂਫਲਿਟ ਕਿਤਾਬਚੇ ਵੀ ਛਾਪੇ ਤੇ ਵੰਡੇ ਸਨ। ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ -ਏ ਗਰੇਟ ਵਾਰਨਿੰਗ- ਨਾ ਦਾ ਪਰਚਾ ਵੀ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਤੀ ਅਦਾਰਿਆਂ 'ਚ ਜੋ ਵੀ ਪੈਸਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੇ ਸਕਿਉਰਿਟੀਜ਼ ਬਾਂਡ ਆਦਿ 'ਚ ਲਾਇਆ ਹੈ ਫੋਰਨ ਵਾਪਿਸ ਲੈ ਲਵੋ"। ਤਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪਰਚੇ ਮੁਫਤ ਵੰਡੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਇਹ ਪਰਚੇ ਗਰਮ ਭਾਸ਼ਾ 'ਚ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਰੋਹ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬੱਝਵੀ ਟੀਮ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਸਾਵਰਕਰ ਵਰਗਿਆਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ਾਤਮਈ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਲਕਸ਼ਮੀ ਬਾਈ ਜਾਂ ਕੰਵਰ ਸਿੰਘਵਰਗੇ ਤੇਵਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੰਗੀਰੂ ਆਗੂਆਂ ਦੀ ਭਾਲ 'ਚ ਸਨ।

ਉਧਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ ਲੰਡਨ ਇੱਕ ਸਿਰਦਰਦੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਵੀ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੰਡਨ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਪੈਰਿਸ, ਬਰਲਿਨ ਅਤੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿੱਚ ਤਾਲਮੇਲ ਦੇ ਸੈਂਟਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਲਈ (ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਾਕਮਾਂ ਲਈ) ਇੱਕ ਖਤਰਨਾਕ ਕੇਂਦਰ ਸਨ। ਉਹ ਜ਼ਬਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇੰਨਾਂ 'ਚ ਆਪਣੇ ਖੁਫੀਆ ਬੰਦੇ ਵੀ ਫਿਟ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ(ਮਾਰਲੇ ਟੂ ਮਿੱਟੋ ਚਿੱਠੀਆਂ 4 ਜੂਨ 1908)। 1908 'ਚ ਲੰਡਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਡਾ. ਡਾਸਾਈ ਨੇ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਉੱਤੇ ਭਾਸ਼ਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਤੰਬਰ 1902 ਤੱਕ ਅਮਰਾਵਤੀ ਤੋਂ ਜੀ.ਐਸ. ਖਾਪਰੜੇ, ਲਾਲਾ ਲਾਜਪਤ ਰਾਏ, ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੀ ਰਾਮਭੱਜ ਦੱਤ ਅਤੇ ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਪਾਲ ਲੰਡਨ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਹਰਦਿਆਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦੇ ਹਮੈਤੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ 'ਯੰਗ ਇੰਡੀਅਨ ਪਾਰਟੀ' ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਪਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਾਵਰਕਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਹਦਾ ਮੱਤ ਸੀ, "ਕਿ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਚੋਂ ਖਦੇੜਨ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਕਰਨ 'ਚ ਚੰਗੇ ਸਾਬਤ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾ 'ਚ ਹੀ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਨਫ਼ਰਤ ਕਰਨੀ ਸਿਖਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ 'ਚ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਪਿਆ ਹੈ"। ਸੋ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੱਖ ਜਿਹੜਾ ਭਾਰੂ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿਖਿਆਦਾਇਕ ਹੈ ਕਿ " ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ

ਧਿਰ ਤੇ ਜਮਾਤ ਪ੍ਰਤੀ ਲੋਕਾਈ ਵਿੱਚ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਬੀਜਨਾ। ਜੇ ਲੋਕਾਈ ਵਿੱਚ ਗੁੱਸਾ, ਨਫ਼ਰਤ ਅਤੇ ਰੋਹ ਬੇਕਿਰਕੀ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਕਮ ਸੱਤਾ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਰਨ ਦਾ ਵਲ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤੇ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੌਰ 'ਚ ਵੀ ਪੂਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮੱਗਰੀ 'ਚ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਪੇਗੰਡਾ ਰਚਨਾ 'ਚ ਰਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਅਥਾਹ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਜਬੇ ਦੇ ਭਰਭੂਰ ਅੰਸ਼ ਮਿਲਣਗੇ। ਫਰਵਰੀ 1909 'ਚ ਇੰਡੀਅਨ ਹਾਊਸ ਦੇ ਰਸੋਈਏ ਚਤੁਰਭਜ ਅਮੀਨ ਦੇ ਬਕਸੇ 'ਚ ਇੱਕ ਦੋਹਰਾ ਖਾਨਾ ਬਣਾਕੇ ਵੀਹ ਬ੍ਰਾਉਨਿੰਗ ਪਸਤੌਲਾਂ ਵੀ ਭਾਰਤ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਚਤੁਰਭਜ ਨੇ ਬੰਬਈ 'ਚ ਵੀ. ਐਮ. ਭੱਟ ਨੂੰ ਦੇਣੀਆਂ ਸਨ। ਭੱਟ ਨੇ ਪਾਟਨਕਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਪਰ 28 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਗਣੇਸ਼ ਸਾਵਰਕਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਸਿਕ ਉਹਦੇ ਮਕਾਨ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਇਹ 20 ਪੇਜ ਦਾ ਟਾਈਪ ਕੀਤਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਨੁਕਸਾ ਸੀ। ਲੰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਾਵਰਕਰ ਨੇ "ਤਲਵਾਰ" ਨਾਮ ਦਾ ਪਰਚਾ ਵੀ ਕੱਢਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਪਰਚਾ ਵਾਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆ ਕੱਢਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਰਤੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜਸੀ ਵਿਚਾਰਾਂ 'ਚ ਜਿਹੜਾ ਉਭਾਰ ਆਇਆ ਇਸ ਨੂੰ ਨੋਟ ਕਰਦਿਆਂ ਜੇਮਜ਼ ਡਨਲੱਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਡਾਇਰੀ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ " ਉਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੜਬੜੀ ਅਤੇ ਖੂਨ ਬਹਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਹਸ (ਹਿੰਮਤ) ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ... ਉਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ" '12 ਜੁਲਾਈ 1908 ਨੂੰ ਡਨਲਪ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲੋਂ ਮਿੱਟੋ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ(ਏ ਸਟੱਡੀ ਆਫ ਇਮਪਰਿਅਲ ਰੂਲ ਫਰਾਮ 1905 ਟੂ 1910) 12 ਜਨਵਰੀ 1909 ਨੂੰ ਲੀ ਵਾਰਨਰ ਉੱਤੇ ਵਾਸਦੇਵ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਨੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੈਂਬਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨੂੰ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਮੁਤਾਬਕ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਬਣਾਈ ਇੱਕ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਇਨ ਐਂਟੀ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਐਜੀਟੇਸ਼ਨ ਇਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਾਰਟ-1' ਉਧਰ ਬੰਗਾਲ ਦੀ ਬੰਗ ਭੰਗ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰ ਆਪਣੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਸੀ। ਵਾਰੇਂਦਰ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼ ਨੇ 1905 'ਚ ਭਵਾਨੀ ਮੰਦਰ ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਅਤੇ ਸਵਾਮੀ ਵਿਵਾਕਾਨੰਦ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਨਾਥ ਦੱਤ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ 'ਯੂਗਾਂਤਰ' ਨਾਂ ਦਾ ਪਰਚਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਯੁਗਾਂਤਰ ਇੱਕ ਅਤੀ ਗਰਮ ਖਿਆਲੀ ਪਰਚਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਉਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤਿੱਖੀ ਅੱਖ ਸੀ। ਗੁਪਤ ਰੂਪ 'ਚ ਇਹ ਪਰਚਾ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪਰਚਾ "ਨਵਸ਼ਕਤੀ" ਵੀ ਬੰਗਾਲ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 1907 'ਚ ਯੁਗਾਂਤਰ 'ਚ ਛਪਣ ਵਾਲੇ ਗਰਮ ਖਿਆਲੀ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵਿਰੋਧ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ। ਫਿਰ ਉਹਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਬਸੰਤ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਜੇਲ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵਿਰੋਧ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਕਿ "ਇਸ ਤਰਾਂ ਵਿਅਰਥ ਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ, ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਕੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ 'ਚ ਮਿਲਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ"। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੰਗਠਨ- ਮਾਨਿਕਲਲਾ ਬਾਗ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਬਣਾਇਆ। ਹੇਮੰਤ ਕੁਮਾਰ ਜਿਹੜਾ 1907 'ਚ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਲਈ ਪੈਰਿਸ ਗਿਆ ਸੀ ਨੇ ਕਲਕੱਤੇ ਆਕੇ 384-ਰਾਜਾ

ਨਵਕਿਰਸ਼ਨ ਸਟਰੀਟ ਅਤੇ 15 ਗੋਪੀ ਮੋਹਨ ਬਸੂ ਲੇਨ ਵਿੱਚ ਬੰਬ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬੰਗਾਲ 'ਚ ਹੀ ਅਨੁਸੀਲਨ ਸੰਮਤੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧੀ ਇਸ ਦੀਆਂ 500 ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਸਨ 1907 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਫਰੇਜ਼ਰ ਦੀ ਗੱਡੀ ਉਡਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਵਿਰੋਧ ਘੋਸ਼ 1907 ਦੇ ਕਾਂਗਰਸ ਅਧਿਵੇਸ਼ਨ ਵੀ ਗਏ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਸਟਰ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਪਿਛੋਂ ਵਿਰੋਧ, ਇੰਦਰ ਭੂਸ਼ਨ ਰਾਏ, ਅਤੇ ਨਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਗੋਸਵਾਮੀ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਚੰਦਰਨਗਰ ਦੇ ਮੇਅਰ ਉੱਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਲਈ ਗਏ। 11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1908 ਨੂੰ ਬੰਬ ਵੀ ਸੁਟਿਆ ਪਰ ਐਕਸ਼ਨ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ। ਪਿਛੋਂ ਨਰੇਂਦਰ ਗੋਸਵਾਮੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਖੁਦੀ ਰਾਮ ਬੋਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਜਿਸਨੂੰ 11 ਅਗਸਤ 1908 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀ ਪਰਫੂਲ ਚਰਕੀ ਨੇ ਪੁਲਸ ਹੱਥ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਮਈ 1908 ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਲਈ ਸੀ। ਆਤਮ ਬਲੀਦਾਨ ਦੀ ਇਹ ਇੱਕ ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਂਡ (ਮੁਜ਼ਫਰਪੁਰ) ਸਬੰਧੀ ਤਿਲਕ ਨੇ ਦੋ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਜੂਨ 1908 'ਚ ਕੇਸਰੀ 'ਚ ਛਪੇ ਸਨ। ਤਿਲਕ ਨੂੰ 6 ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪਰਚੇ-ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੋਫੇਸਰ ਪਰਾਂਜਪੇ ਨੇ 8 ਜੁਲਾਈ 1908 ਨੂੰ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਜਿਸਨੂੰ ਬੰਬਈ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 2 ਮਈ 1908 ਨੂੰ ਬੰਗਾਲ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹਕ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵਾਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼, ਉਪੇਂਦਰ ਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ, ਉਲਾਲਸਕਰ ਦੱਤ, ਇੰਦਰਭੂਸ਼ਨ ਰਾਏ, ਸ਼ਿਸਰ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼, ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦਰ ਮਾਲਿਕ, ਵਿਭੂਤੀ ਭੂਸ਼ਨ ਸਰਕਾਰ, ਕਨੌਹੀਆ ਲਾਲ ਦੱਤ, ਨਿਰਪੱਦ ਰਾਏ, ਅਵਿਨਾਸ਼ ਚੰਦਰ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ, ਸੈਲੇਂਦਰ ਨਾਥ ਬੋਸ, ਹੇਮ ਚੰਦਰ ਦਾਸ, ਅਤੇ ਅਸੋਕ ਚੰਦਰ ਨੰਦੀ ਆਦਿ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਕੁੱਲ

38 ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜਾ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਿਆ ਇਹ ਅਲੀਪੁਰ ਸਾਜ਼ਿਸ ਕੇਸ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕੇਸ 'ਚ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਵਾਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ ਘੋਸ਼, ਉਪੇਂਦਰ ਨਾਥ ਬੈਨਰਜੀ ਅਤੇ ਉਲਾਲਸਕਰ ਦੱਤ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਏ ਸਨ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਨਰੇਂਦਰ ਨਾਥ ਗੋਸਵਾਮੀ ਵਾਹਦਾ ਮੁਆਫ ਗਵਾਹ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਜੇਲ ਦੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿੱਚ ਹੱਤਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਸੱਤ ਇੰਦਰ ਅਤੇ ਕਨੌਹੀਆ ਲਾਲ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ। 10 ਨਵੰਬਰ 1908 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਪਿਛੋਂ ਕਨੌਹੀਆ ਲਾਲ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਯਾਤਰਾ 'ਚ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਮਾਤਰਮ ਦੇ ਨਾਹਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ ਸੀ। ਭਾਰਤੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਾਂਡ ਦੇ ਸਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਨਾਂ ਲੱਖਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ 'ਚ ਗੁਲਾਮੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਫ਼ਰਤ ਦੀ ਅੱਗ ਜਲਾਈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਜਲੂਸ 'ਚ ਮਜ਼ਦੂਰ ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਹੇਠਲੇ ਮੱਧਵਰਗੀ ਤਬਕੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਲੀਪੁਰ ਕੇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ 12 ਮਈ 1910 ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਾਂਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹਾਈਕੋਰਟ ਨੇ ਘਟਾਕੇ ਵਾਰਿੰਦਰ ਕੁਮਾਰ , ਉਲਾਲਸਕਰ, ਹੇਮ ਚੰਦਰ ਅਤੇ ਉਪੇਂਦਰ ਨੂੰ ਉਮਰ ਭਰ ਲਈ ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਵਿਭੂਤੀ ਭੂਸ਼ਨ, ਹਰਿਸੀਕੇਸ਼ ਤੇ ਇੰਦਰ ਭੂਸ਼ਨ ਨੂੰ ਦਸ ਦਸ ਸਾਲ ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ, ਪਰੇਮ ਚੰਦਰ ਮਾਲਿਕ ਤੇ ਅਵਿਨਾਸ ਨੂੰ ਸੱਤ ਸਾਲ ਕਾਲਾ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਰ ਕੁਮਾਰ ਅਤੇ ਨਰਪੱਤ ਰਾਏ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਖਬਰ ਜਦੋਂ ਲੰਡਨ ਹਾਊਸ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਗੁੱਸੇ ਅਤੇ ਰੋਹ ਦੀ ਲਹਿਰ ਫੈਲ ਗਈ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਗਣੇਸ਼ ਸਾਵਰਕਰ ਜਿਹੜਾ ਦਮੋਦਰ ਸਾਵਰਕਰ ਦਾ ਭਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੋਂ 1857 ਦੇ ਗਦਰ ਵਾਲੀ ਕਿਤਾਬ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵੀ ਫੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ

“ ਇਸ ਸੁਸਾਇਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ

ਹੋਵੇ”। ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭਾਰਤੀ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਅਦਾਲਤ ਚੋਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਾਂਤ ਸਨ। ਬੇਖੋਫ਼ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਸਥਿਰ! ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਉਹਨਾਂ ਜੱਜ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗੈਰ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਛੂਹੇ। ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਕੰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਸੀ। ਮਦਨ ਲਾਲ ਦੇ ਭਰਾ ਨੇ ਡਨਲੱਪ ਸਮਿਥ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, “ਇਹ ਸਾਡੇ ਮਾੜੇ ਲੇਖ(ਕਰਮ) ਹਨ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਸਿਰ ਫਿਰਿਆ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਸਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ”। ਇਹਦੇ ਉਲਟ ਲੰਡਨ ਦੇ ਇੱਕ ਅਖਬਾਰ “ਨਿਊ ਏਜ਼” ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਸਾਹਸ ਤੇ ਹਿਮਤ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ, “ਭਵਿੱਖ ’ਚ ਭਾਰਤ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਜੁੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਮਦਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀਰ ਪੁਰਸ਼ ਮੰਨੇਗਾ।..... ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੈ” (ਨਿਊ ਏਜ਼ 20 ਅਗਸਤ 1909)

ਸਮਕਾਲੀਨ ਲੇਖਕ ਡਬਲਯੂ ਬਲੰਟ ਨੇ ਟਿਪਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ “ਕਿਸੇ ਇਸਾਈ ਸ਼ਹੀਦ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੱਜਾਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਬੇਖੋਫ਼ ਹੋਕੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਆਤਮ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ” ਬਲੰਟ ਅਤੇ ਖਾਪਰਡੇ ਦਾ ਮਤ ਸੀ ਕਿ “ਜੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਮਦਨ ਲਾਲ ਵਰਗੇ 500 ਨੌਜਵਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ”। ਇਹ ਵੇਰਵੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਣੇ ਪੈ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੌਰ ਦੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਪਿਰਟ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਜਿਹੜੀ ਅਸੀਂ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕੁੱਝ ਸਵਾਲ ਖੜੇ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਸਮੁੱਚੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੀ ਲਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖ ਕਰਕੇ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਉਹ ਜਾਰੀ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਹਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੁਣਾਂਤਮਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਵਾਚ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹਦਾ ਮੁਲਕਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੇ ਇੱਕ ਖੱਬੇ ਪੱਖੀ ਆਗੂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ “ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਗਦਰ ਅਖਬਾਰ ਹੀ ਸੀ” (ਹਰਕਿਸ਼ਨ ਸੁਰਜੀਤ-ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਇਤਿਹਾਸ) ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ। ਗਦਰ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚਲੀ ਸਪਿਰਟ ਲਈ ਜਿਸ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਭੂਮਿਕਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਕੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਲਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਸਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਰਿਹਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਰਿਹਾ। ਢੀਂਗਰਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਗਹਿਰਾਈ ਵਿੱਚ ਵਾਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਕੌਮੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸੀ। ਕੀ ਕੌਮੀ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਾਸੇ ਕਰਕੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕੌਮੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ “ਅੱਤਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਸੀ” ਕਾਂਗਰਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰਾ ਨੂੰ ਸਿਰਫਿਰਿਆ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਬਰਤਾਨੀਆਂ ’ਚ ਬਣੇ ਇੰਡੀਆ ਆਫਿਸ ਨੇ ਵੀ ਵੀ.ਐਸ.ਆਇਰ ਦੀ ਉਹ ਬੇਨਤੀ ਹੀ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ’ਚ ਉਹਨੇ ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰੇ ਦਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਸਰੀਰ ਲੈਣ ਦੀ ਫਰਿਆਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਨਾ ਸਿਰਫ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ‘ਢੀਂਗਰੇ ਨੂੰ ਹੱਤਿਆਰਾ’ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਸਵਿਸ਼ ਲੇਖਕ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ, “ਇਹ ਹੱਤਿਆ ਦਹਿਸ਼ਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਖੁਨ ਪਿਆਸੀ ਸੀ। ਐਗਲੋ ਇੰਡੀਅਨ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਲਈ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਇੱਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਕਦਮ ਹੈ ਜਿਹੜਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਚੇਤ ਕਰਦਾ ਹ ਕਿ, ਇੱਕ ਬੁਧੀਮਾਨੀ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਪੀੜੀ ਉਠ ਪਈ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਸੰਭਵ ਵੰਗ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਬੌਧਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰਨ ਦੇ ਲਈ ਲੜਨ ਤੇ ਉਤਾਰੂ ਹੈ। ਇਸ ਕਸਮ ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਨੌਜਵਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਭੂਮੀ ਦੀ ਅਸਹਿਣਯੋਗ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਵੱਲ ਸਾਰੇ ਸੱਭਿਅਕ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਲੋਕਾਈ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿਚਣ ਲਈ ਜਿਹੜੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ” (ਮਾਰਲੇ ਪੇਪਰਜ਼ 26 ਅਗਸਤ 1909) ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇੰਡੀਆ ਹਾਊਸ ਅਤੇ ਇੰਡੀਆ ਸੋਸ਼ਿਆਲਿਜ਼ਮ ਉੱਤੇ ਸਖਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰਚੇ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਾਰਤ ਚੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗ ਗਈ। ਸਿਆਮ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸਨ ਵਰਮਾ ਉਤੇ ਇਸ ਕਤਲ ਦੀ ਸੂਈ ਟਿਕੀ। ਇਹ ਕੋਈ ਮਾਮੂਲੀ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੁਫੀਆ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਤੱਥ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ। ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਯਾਰਡ (ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਪੁਲੀਸ) ਦੀ ਸਖਤੀ ਕਾਰਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ’ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਲਗਭਗ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਸਿਆਮ ਜੀ ਪੈਰਿਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਲਾਲਾ ਹਰਦਿਆਲ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਾਮਾ ਅਤੇ ਸਿਆਮ ਜੀ ਪੈਰਿਸ ’ਚ ਹੀ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਜਥੇਬੰਦੀ ਉਸਾਰਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਾਵਰਕਰ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆਏ

ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਲੰਡਨ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੰਡਨ ਪੁਲੀਸ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਲੰਡਨ ਵਾਲਾ ਕੇਂਦਰ ਖਿੰਡ ਗਿਆ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਿਛੋਂ ਵਾਰਿੰਦਰ ਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆ ਅਤੇ ਆਇਰ ਨੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਜਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਮੁਕੱਦਮਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਵਰਕਰ ਉੱਤੇ ਲੰਗਨ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਅਤੇ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਭੇਜਨਾ, ਸੁਮੰਦਰੀ ਜਹਾਜ ਚੋਂ ਭੱਜਣ ਤੇ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਬੰਦਰਗਾਹ ਤੋਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਫਰਾਂਸ ਦੀ ਸੋਸ਼ਲਿਸਟ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲੋਂ ਦਖਲ ਤੇ ਮੱਦਦ। ਤੇ ਫਿਰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਆਦਿ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲੇਖ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਇੱਕ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਾਂਗੇ ਉਹ ਨਾਸਿਕ ਦੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਸ਼ਾਹਿਜ ਕੇਸ। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੀ ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ‘ਨਵਭਾਰਤ’ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ 22 ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅਗਸਤ 1909 ’ਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾਂ ਦੀ ਆਗੂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋ ਫੋਟੋਗਰਾਫਰ ਵੀ ਸੀ ਜੀ.ਐਲ. ਦੇਸਾਈ ਉੱਤੇ ਰਾਜਪ੍ਰੋਹੀ ਚਿੱਤਰ (ਪੇਂਟਿੰਗ) ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਵਭਾਰਤ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੇ ਐਲਾਨਨਾਮਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸਪੱਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਿਪਬਲਿਕ (ਗਣਤੰਤਰ) ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇਸੀ ਰਾਜੇ ਸਿਰਫ ਗੁਰਗੇ (ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀਏ) ਹੀ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਵਿਰੋਧੀ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਰਿਪਬਲਿਕ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਢਾਂਚੇ ਫਿਊਡਲ ਤੇ ਨਵਾਬਾਂ ਬਾਰੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੇ ਸਹੀ ਸਮਝ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਉਹੀ ਦੌਰ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਾਂਗਰਸ ਹਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕਰਦੀ ਕੁੱਝ ਰਾਜਸੀ ਰਿਐਂਤਾਂ ਲੱਭ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜ ਦਾ ਖਾਕਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੱਜ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਉੱਤੇ “ਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਜੰਗ ਛੇੜਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਰ” ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੀ, “ਹੁਣ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖਿਆ ਅਤੇ ਫਿਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਤਾਲਮੇਲ ਹੋਵੇਗਾ ਸਿਖਿਆ ’ਚ ਸ਼ਵਦੇਸ਼ੀ, ਬਾਈਕਾਟ, ਕੌਮੀ ਸਿਖਿਆ, ਸ਼ਰਾਬ ਉੱਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਪਾਬੰਦੀ, ਉਤਸਵ, ਭਾਸਣ, ਪ੍ਰਵਚਨ ਕਥਾਵਾਂ, ਵਿਦਿਆਲਿਯਾ, ਲਾਇਬਰੇਰੀਆ, ਪਾਨਸੁਪਾਰੀ (ਸਮਾਜਿਕ ਮਿਲਣ), ਆਦਿ ਦੇ ਆਯੋਜਨ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿੱਚ, ਚਾਂਦਮਾਰੀ, ਤਲਵਾਰ ਚਲਾਉਣਾ, ਬੰਬ ਅਤੇ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਬਣਾਉਣਾ, ਰਿਵਾਲਵਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨਾ, ਜਿਮਨਾਸਟਿਕ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਘੋੜ ਦੌੜ, ਹਥਿਆਰ ਅਤੇ ਬੰਬ ਚਲਾਉਣਾ ਸਿਖਾਉਣਾ ਅਤੇ ਸਿਖਣਾ, ਵੱਖ ਵੱਖ ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਕਰਨਾ, ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨਾ। ਜਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਢੁਕਵੇਂ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ’ਚ ਵਿਦਰੋਹ ਹੋਣ ਤੇ ਸੱਭ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ’ਚ ਮੱਦਦ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਡਾ ਮੁੱਖ

ਟੀਚਾ ਹੈ”। ਗਵਾਲੀਅਰ ਦੇ ਇੰਨਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਦਾ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਇਹ ਐਲਾਨਾਮਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ’ਚ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਰੜਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਸਿਕ ’ਚ ਜੱਜ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਤੋਂ ਤੁਝਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਇਥੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਅਦਾਲਤਾਂ ’ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਿਵੇਂ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਚੋਂ ਰਾਜ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਭੈ ਖੌਫ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਸਿਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕੇਸ ’ਚ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਚਣ ਪਿਛੋਂ ਜੱਜ ਇਹ ਫੈਸਲੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ ਕਿ, “ ਇਹ ਲੋਕ ਰੂਸ ਦੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਮੇਟੀਆਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੰਗਠਨ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ”। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ’ਚ “ ਫੋਰਟਸ ਸਰਟੀਫੀਕੇਟ ਸੋਸਾਇਟੀਜ਼ ਆਫ ਯੂਰਪੀਅਨ ਰੈਵੋਲੂਸ਼ਨ 1776-1876” ਦੀ ਇੱਕ ਕਾਪੀ ਵੀ ਮਿਲੀ ਜਿਸ ’ਚ ਰੂਸੀ ਨਿਹਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਸੰਗਠਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਫੋਟੀਆਂ ਇਕਾਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕਾਈ ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਸਰਕਲ ਦੀ ਇਕਾਈ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੈਸਲੇ ’ਚ ਜੱਜ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ, “ਯੁੱਧ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਤਰੀਕੇ ਸੁਝਾਏ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਖਰੀਦ ਅਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ’ਚ ਇਹਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਮੌਕਾ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਥਿਆਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਖੋਲਣ ਦਾ ਵੀ ਸੁਝਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਤੋਂ ਕਾਫੀ ਦੂਰੀ ਉੱਤੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਗੁਪਤ ਸੰਮਤੀਆਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਹਥਿਆਰ ਖਰੀਦ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਪਾਰਕ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਣ” (ਜੇਮਜ਼ ਕੈਮਪਬਲ ਦੀ ਕਿਤਾਬ- ਪੁਲੀਟੀਕਲ ਟਰਬਲ ਇਨ ਇੰਡੀਆ 1907-17 ਸਫਾ 168-169) ਇਸ ਪੁਸਤਕ ’ਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਭਾਸ਼ਨ ਦਾ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਵੀ.ਵੀ.ਐਸ. ਆਇਰ ਨੇ 19 ਅਪ੍ਰੈਲ 1910 ਦੀ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ’ਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, “ਅਤੰਕ ਜਾ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹਿੰਸਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਤਮ ਟੀਚੇ ਭਾਵ ਸੰਪੂਰਨ ਇਨਕਲਾਬ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਗਹਿਰਾਈ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ’ਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਬੇਹੱਦ ਅਧੁਨਿਕ ਹਥਿਆਰਾਂ ਅਤੇ ਗੋਲਾ ਬਾਰੂਦ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂ ਫਰਾਂਸ ਭੇਜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਡਾ ਢੁਕਵਾਂ ਕੰਮ ਸਮੂਹਕ ਹੱਤਿਆਵਾਂ ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਹੈ”। ਬਰਤਾਨਵੀ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਤੱਕ ਵਿਸਥਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਕੋਲ ਸੀ। ਪਰ ਕਰਜਨ ਵਾਇਲੀ ਦੀ ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਜ਼ਬਰ ਪਿਛੋਂ ਲੰਡਨ (ਇੰਗਲੈਂਡ) ਵਾਲਾ ਕੇਂਦਰ ਖਿੰਡ ਗਿਆ ਵੀ.ਵੀ.ਐਸ. ਆਇਰ ਪੈਰਿਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਿਪਨਚੰਦਰ ਪਾਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਲ ਨੇ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਰੋਦਰਨਾਥ ਚਟੋਪਾਧਿਆ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਪੈਰਿਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਗਠਨ ‘ਵੀ ਇੰਡੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ’ ਹੋਂਦ ’ਚ ਆਈ, ਪਰ ਉਹਦੀਆਂ ਕੋਈ ਖਾਸ

Kartar Singh

Gurdit Singh

Kanshi Ram

Amir Chand

Rabmat Ali Shah

Sohan Lal

V. G. Pingle

Jiwan Singh

Jagat Singh

Kehar Singh

The above are among the 400 who have been hanged during 1915 and 1916.

ਕੈਲਗਰੀ ਪਹੁੰਚੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਅਤੇ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਵੱਲੋਂ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਨਾਟਕਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਹਸਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ

ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ

ਕੈਲਗਰੀ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਸਰਗਰਮ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੇਟ ਕਾਲਜ ਦੇ ਔਰਫੀਅਸ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਕਰਵਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਟਕ, ਕ੍ਰੋਊਗਰਾਫੀਆਂ, ਐਕਸ਼ਨ ਗੀਤਾਂ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਰਿਹਸਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ਗਾਥਾ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਕੈਲਗਰੀ ਦੇ ਰੰਗ-ਮੰਚ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਕਲਾਕਾਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਰਿਹਸਲ ਲਈ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਹੇਠ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ। 22 ਜੂਨ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਟਕ ਗਾਥਾ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਟਕ, ਹੋਰ ਕਈ ਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੀ ਦਿਨ ਹੱਡਭੰਨਵੀਂ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੰਗਮੰਚ ਅਤੇ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਲਾਕਾਰ ਹੋਪੀ ਦਿਵਾਲੀ, ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਅਠੌਲੀ, ਰਵੀ ਜਨਾਗਲ, ਬੀਜਾ ਰਾਮ, ਜਤਿੰਦਰ ਸਵੈਚ, ਜਸਨਪ੍ਰੀਤ ਗਿੱਲ, ਨਵਜੀਤ ਬੇਗੋਵਾਲ, ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੁਰੀ, ਇੰਜ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ, ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਮੰਡੇਰ, ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਬਾਠ, ਅਮਨਦੀਪ ਸਿੱਧੂ, ਸੁਖਵੀਰ ਗਰੇਵਾਲ, ਗੋਪਾਲ ਜੱਸਲ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਮਲਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਪੰਧੋਰ, ਨਵਕਿਰਨ ਗਿੱਲ, ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਆਦਿ ਪਾਤਰ ਇਹਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉੱਪਰ ਲਿਖੇ ਸਥਾਨ ਤੇ 22 ਜੂਨ ਦੁਪਹਿਰ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ 12

ਵਜੇ ਤੋਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਚਾਰ ਵਜੇ ਤੋਂ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਮੰਡਲੀ ਭਦੋੜ ਤੋਂ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਾ.ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ ਜੋ ਪਿਛਲੇ 20 ਸਾਲ ਤੋਂ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸਰਗਰਮ ਹਨ ਇਹਨਾਂ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਲਈ ਕੈਲਗਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ਸ਼ੋਆਂ ਦੀਆਂ ਟਿਕਟਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸਾ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਦਫਤਰ ਵਿਚ ਸਿਰਫ 10 ਡਾਲਰ ਹਰੇਕ ਵਿਆਕਤੀ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਜੇ ਸਿਰਫ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਖਰਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਸਾਡੀ ਗਦਰੀ ਬਾਬਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨਾਟਕਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਗੀਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈਏ ਕਿ ਕੌਣ ਸਨ ਉਹ ਗਦਰੀ ਯੋਧੇ ਜਿਹਨਾਂ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਨਾਮ ਲਾਉਦਿਆਂ ਬੇ-

ਮਸਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਫਾਂਸੀਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਫੁੱਟ ਦੇ ਪਿੰਜਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਮਰਾਂ ਲੰਘਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸਜਾ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਕ ਪਬਲਿਕ ਮੀਟਿੰਗ 20 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਟੈਂਪਲ ਕਮਿਊਨਟੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦੇ ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਣਜੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਗਮੋਹਣ ਸਿੰਘ, ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ (ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ), ਕੈਮਲੂਪਸ ਤੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਪੰਜਲ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਹਰਭਜਨ ਚੀਮਾ ਆਦਿ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੈਸ-ਮੀਡੀਆ, ਬੁੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਹਿਯੋਗ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਰਵੇਂ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਮੁੱਖ ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਟ ਮਾ.ਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਅਤੇ ਸਾਂਝੀ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕਮੇਟੀ ਕੈਲਗਰੀ।

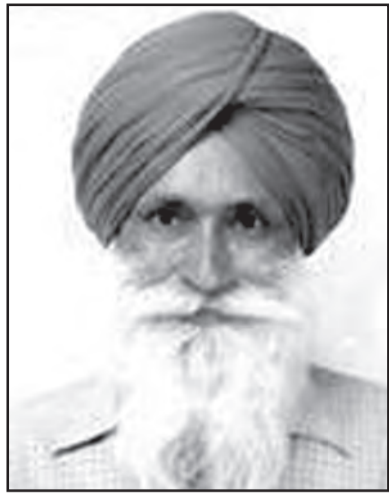
ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ। 8 ਨਵੰਬਰ 1910 ਨੂੰ ਫੇਰ ਫੇਰ ਇੰਡੀਆ ਸੁਸਾਇਟੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਸੁਸਾਇਟੀ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਬਿਪਨਚੰਦਰ ਪਾਲ, ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਲ ਅਤੇ ਜੇ. ਐਸ. ਪਾਰਿਖ ਸਰਗਰਮ ਸਨ। ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ 'ਚ ਮਤਭੇਦ ਅਤੇ ਧਨ ਦੀ ਘਾਟ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੈਰ ਸਰਗਰਮੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਰਚ 1911 ਨੂੰ ਬੀ.ਸੀ.ਪਾਲ ਨੇ ਇੰਡੀਅਨ ਸਟੂਡੈਂਟ ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਰਚਾ ਕੱਢਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਵਿਦਿਆ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇਣ। 10 ਮਈ 1911 ਨੂੰ ਲੰਡਨ 'ਚ ਗਦਰ (1857) ਦੇ ਸਬੰਧ 'ਚ ਇੱਕ ਸਭਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ 'ਚ ਬੀ.ਸੀ.ਪਾਲ ਅਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਲ ਸਿੱਧੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਆਏ ਪਰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਵੱਡੇ ਗਏ ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦਰਜ ਸੀ, "ਸਾਡਾ ਭਾਰਤੀਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਕ੍ਰੋਧ ਅਤੇ ਨਫਰਤ ਨਾਲ ਸੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜ਼ਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। 1857 ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਅਧੁਨਿਕ, ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸੀ। ਕਾਫੀ ਬਲੀਦਾਨ ਕਰਨਾ ਪਿਆ, ਇਸ ਲੜਾਈ ਦੀ ਅਸਫਲਤਾ ਵੀ ਹਾਲਾਂ ਕਿ ਹਾਰ ਅਤੇ ਗਦਰੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਆਸ ਅਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ" ਇਹ ਪਰਚਾ ਫਰੈਂਚ ਟਾਈਪ 'ਚ

ਛੱਪਿਆ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਪੈਰਿਸ ਗਏ ਇੰਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨੇ ਛਪਵਾਇਆ ਸੀ। ਬਿਪਨ ਚੰਦਰ ਪਾਲ ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੈਕਚਰ ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਘਟਦੀ ਗਈ। ਨਵੰਬਰ 1911 ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਾਰਤ ਮੁੜ ਆਏ ਅਤੇ 6 ਅਕਤੂਬਰ 1911 ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਪਹੁੰਚ ਦਿਆਂ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਸਵਰਾਜ ਪਰਚੇ (6 ਜੂਨ 1909) 'ਚ ਛਪੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਸਬੰਧੀ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ, (ਜਿਸ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਬਲਵੰਤ ਮਧੋਕ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ) ਅਤੇ ਕੈਦ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। ਲੰਡਨ 'ਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਗਿਆਨ ਚੰਦ ਵਰਮਾ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਪਰਸ਼ਾਦ ਨੇ ਚਲਾਈਆਂ ਪਰ ਵਕੀਲੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਭਾਰਤ ਆ ਗਏ। ਨਿਰੰਜਨ ਪਾਲ ਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਸੋਸ਼ਲਿਸਟਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਤਾਲਮੇਲ ਕੀਤਾ ਪਰ ਲੰਡਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਖਿੰਡ ਗਿਆ। ਲੰਡਨ ਦੇ ਇਸ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਅਹਿਮ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਕੇ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਯੋਜਨਾ ਲੈਕੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਪੈਰਿਸ ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਨਫਰਾਂਸਿਸਕੋ ਤੱਕ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲਹਿਰ ਦਾ ਸਫਰ ਕਈ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੇ ਸਿਫਤੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਸਫਰ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਯੋਜਨਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਅਹਿਮ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਪੈਰਿਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੋਂ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਦਾਸਤਾਨ ਅਗਲੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ।

Certified General Accountant
Tax & Accounting
 Attends all Audits and Prepares Appeals

Sukhdev Singh, CGA

Tel: 905.793.0909
 Fax: 905.450.2165 #10-2084 Steels Ave. E.,
 sukhdevss@excite.com Brampton, ON L6T 5A6

ਅਨੂ. ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪੰਨੂ

ਕੌੜੇ ਸ਼ੱਚ
ਦੇ ਰੂਬਰੂ

ਰਿਬੇਰੋ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਪੰਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਜੋ ਲਗਾਤਾਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਖੈਬੈਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਰੇਅ (ਸਿਧਾਰਥ ਸ਼ੰਕਰ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਦੇਣੇ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰਾਂ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਰੇਅ ਰਾਹੀਂ ਖੁਦ ਇਹ ਸਲਾਹ ਮੇਰੇ ਤਕ ਪੁਚਾਈ ਜਾਂ ਰੇਅ ਖੁਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਦਿਲ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਉਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਾਰੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ, ਮੈਂ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਨਾਲੇ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਜੰਗ ਜਿੱਤਣ ਵਾਸਤੇ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਜੰਗ ਮੈਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਬਗ਼ੈਰ ਕਿਵੇਂ ਜਿੱਤ ਸਕਦਾ ਸਾਂ?

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਮੀਟਿੰਗ ਜਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਦੇ ਚੀਫ਼ ਜਸਟਿਸ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਰੇਅ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ। ਰੇਅ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਮੈਂ ਦੰਗਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖ ਕਤਲੇਆਮ ਦੀ ਗੱਲ ਫੇਰ ਛੇੜ ਲਈ। ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਆਪਣਾ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤੁਲਨ ਗੁਆ ਬੈਠਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਦੇ ਤੈਸ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਮੈਂ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਕਰਾਂ। ਪੱਕੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੁਝ ਅਫਵਾਹਾਂ ਸਦਕਾ ਉਹ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਮਾਂ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਹ ਤਕ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਮੈਂ ਚਲਮਦੀਦ ਗਵਾਹ ਹਾਂ।” ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਅਤੇ ਅਫ਼ਸਰ ਖ਼ਾਮੋਸ਼ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਜਦੋਂ ਪੜਤਾਲੀਆ ਕਮਿਸ਼ਨ ਉਸ ਵਿਰੁੱਧ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਟਾਲਿਆ ਜਾਵੇ?”

ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਸੁਭਾਅ ਵਜੋਂ ਹੈਂਕੜਬਾਜ਼ ਜਾਂ ਤਾਨਾਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਪਲਿਆ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਮਾਹੌਲ ਵਿੱਚ ਸੀ ਜਿੱਥੇ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਨਹੀਂ, ਮਨਾਈਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਾਜ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਰਾਜੀਵ ਗਾਂਧੀ ਚੰਗਾ ਮਨੁੱਖ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਸਲਿਆਂ ਉਪਰ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਰਾਵਾਂ ਸੁਣਦਾ। ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਮਸਲੇ ਵਿੱਚ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸੱਜਣ, ਗਾਂਧੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪੱਕਾ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮੈਂਬਰ ਸੀ। ਸੱਜਣ ਕੁਮਾਰ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

ਪੰਨਾ 307: ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਅਮਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮੰਤਰੀ ਵਜੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪੰਜਾਬ ਬਣਨ ਦਾ ਇਛੁੱਕ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਰਹੱਦੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖ ਜੁਆਨ ਗਾਇਬ ਹਨ। ਲੁਕਵਾਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਪੁਲੀਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਬਿਆਨ ਕਿਸੇ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦਾ ਸੀ ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਇਸ ਬਿਆਨ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ, ਬਿਆਨ ਝੂਠਾ ਹੈ ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਉਪਰ ਇਹ ਬੁਰਾ ਅਸਰ ਕਰੇਗਾ, ਸੋ

ਮੈਂ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਸਰਹੱਦੀ ਖੇਤਰਾਂ ਦਾ ਦੌਰਾ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛਦਾ ਫਿਰਿਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਬੱਚੇ ਗੁੰਮ ਹਨ? ਇੱਕ ਵੀ ਗੁੰਮਸ਼ੁਦਾ ਕੇਸ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਮੈਂ ਪ੍ਰੈੱਸ ਵਿੱਚ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੇ ਬਿਆਨ ਨੂੰ ਚਣੌਤੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚਲੀ ਸੱਚਾਈ ਸਾਬਤ ਕਰੇ। ਮੇਰੇ ਬਿਆਨ ਨੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਨਾਰਾਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਚੌੜਾ ਖ਼ਤ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਬੇਰੋ ਨੇ ਮੇਰੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਡਰ ਕਰਕੇ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਰਿਬੇਰੋ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਆਦਰ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਇੱਕ ਨੁਕਾਤੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬਣਨਾ ਸੀ।

ਮਹਾਰਾਜੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਦੀ ਪਤਨੀ ਭੈਣਾਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਿਟਾਇਰਡ ਚੀਫ਼ ਸੈਕਟਰੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਹਨ। ਮਾਨ, ਭਿੰਡਰਾਂਵਾਲੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੁਲੀਸ ਅਫ਼ਸਰੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਤੇ ਅਕਾਲੀਆਂ ਦੇ ਉਸ ਧੜੇ ਦਾ ਲੀਡਰ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਹੜਾ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਸੀ। ਮਾਨ ਜਦੋਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕ ਵਿਉਂਤ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਮਾਨ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕੁਲੀਗ ਹੋ, ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਚੱਲੀਏ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਮਨਾਈਏ ਕਿ ਤੂੰ ਏਨਾ ਸਖ਼ਤ ਸਟੈਂਡ ਨਾ ਲੈ। ਆਪਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵਾਰਾ ਖਾਂਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸੰਧੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹੀਏ।” ਮੈਂ ਸ਼ਰਾਰਤਵੱਸ ਮਹਾਰਾਜੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਇਸ ਸੰਧੀ ਵਿੱਚੋਂ ਮਾਨ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਲੈ ਗਿਆ, ਫੇਰ?” ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਰੁਤਬੇ ਦੇ ਲਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਮਾਨ।”

ਪੰਨਾ 309: ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਇੱਕ ਖਾੜਕੂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਉਪਰ ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐਫ. ਦੇ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਗਾਲ਼ਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਤੇ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੇ ਜੁਆਨ ਤੈਸ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਪਰ ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪੁੱਜੇ, ਖਾੜਕੂ ਦੌੜ ਗਿਆ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੇ ਜੁਆਨ ਪਿੰਡ ਵਾਸੀਆਂ ਉਪਰ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਪਲਟਨ ਬੜੀ ਦੇਰ ਦੀ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਾਕਫ਼ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਾਮੀਂ ਪੇਂਡੂ ਜੁਆਨ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਲੀਬਾਲ ਦਾ ਮੈਚ ਖੇਡਦੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਖਾੜਕੂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਖਿੜ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਖਾੜਕੂ ਤਾਂ ਫੜਿਆ ਨਾ ਗਿਆ, ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ

ਭੰਨ ਦਿੱਤੇ, ਜ਼ਨਾਨੀਆਂ ਕੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਫ਼ਾਨ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਕਸੂਰਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਪੁਲੀਸ ਆਈ.ਜੀ. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਮਾਂਗਟ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮਾਂਗਟ ਨੇ ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਕਰ ਲਈ ਜਿਸ ਨੇ ਪੇਂਡੂ ਔਰਤ ਦੇ ਕੰਨ 'ਤੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਪਲਟਨ ਕਮਾਂਡਰ ਡਿਊਟੀ ਪ੍ਰਤੀ ਗ਼ੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਿਫ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਅਫ਼ਸਰ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਭਾਗੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੰਦੀ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਸਿਪਾਹੀ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਹੋਵੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਂਡੂਆਂ ਉਪਰ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਦੇ ਨਾਮ ਐੱਫ.ਆਈ.ਆਰ. ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ।

ਕੇ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਗਿੱਲ, ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ.ਐੱਫ. ਦਾ ਆਈ.ਜੀ. ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਐਕਸ਼ਨ ਲੈਣ ਦਾ ਇੱਛੁਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਿੱਲੀ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਫਲਸਰੂਪ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪੇਂਡੂਆਂ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਵਿੱਚ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੀ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੁੱਦੇ 'ਤੇ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਜਲੰਧਰ ਨੇੜਲੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਸੀਰੀ ਉਪਰ ਕ੍ਰੋਧਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਸੀਰੀ, ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦੀ ਚੌਕੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਿਖਵਾ ਗਿਆ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਇਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਥਾਣੇ ਨੇ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਸੀ.ਆਰ.ਪੀ. ਦਾ ਹੈੱਡਕਾਂਸਟੇਬਲ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਘਰ ਗਿਆ। ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਲਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ। ਇੱਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਗੋਲੀ ਦਾਗ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਥਾਣੇ ਢੇਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਪਿੰਡ ਸ. ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਉਹ ਬਰਨਾਲਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਰੁੱਧ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਦਿਵਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਾਂਗਾ ਤੇ ਮੈਂ ਕੀਤਾ। ਗਿੱਲ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮਹਿਕਮੇ ਕੋਲ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਹੋ ਸਿੱਟਾ। ਮਹਿਕਮੇ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਦੇ, ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਫੋਰਸਾਂ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ

ਬਣਦਾ; ਦੂਜਾ, ਮਾਸੂਮ ਪੇਂਡੂ ਕੁਝ ਰਾਹਤ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ।

ਪੰਨਾ 322: ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਕੇ.ਪੀ.ਐੱਸ. ਗਿੱਲ ਮੇਰਾ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਨਰਮ ਦਿਲ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਖਾੜਕੂ ਸਖ਼ਤੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜੱਟ ਹਾਂ।” ਉਹ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਰਿਬੇਰੋ ਜੱਟ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਝਣ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਨਰਮ ਹੈ। ਜੱਟ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਰਗਾ ਜੱਟ ਸਿੱਖ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਗਵਰਨਰ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਿਮਤ ਕਰ ਲਿਆ। ਗਿੱਲ ਦਾ ਫਲਸਫਾ ਮੇਰੇ ਫਲਸਫੇ ਤੋਂ ਉਲਟ ਸੀ। ਗੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਗਿੱਲ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਸਫਲ ਰਿਹਾ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ ਪਰ ਮੇਰਾ ਅੱਜ ਵੀ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਅਤਿਵਾਦ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਜਿੱਤਣ ਨਾਲ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਆਏਗਾ।

ਪੰਨਾ 326: ਅਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਐੱਸ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਹ ਸਫਲ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਯੋਗ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਮੈਂ ਕਦਰਦਾਨ ਹਾਂ। ਉਹ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁਲੀਸ ਦੇ ਗੁਪਤ ਖਾਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਸੇ ਕਢਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਸਲੇਖਾਨੇ (ਹਥਿਆਰ-ਸਟੋਰ) ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਗੰਨ ਖਰੀਦਣੀ ਹੈ।” ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਾਗੀ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਗੰਨ ਦੇਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਖਾੜਕੂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਰਵੱਚ ਤਖਤ, ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਗੀ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਚੰਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਲਏ ਸਨ ਪਰ ਕੰਜੂਸ ਸੀ। ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਗੰਨ ਖਰੀਦ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਗਿਫਟ ਲੈਣੀ ਸੀ। ਅਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਵਿੰਦਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਪੰਨਾ 337: ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਵਾਸਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਬਲੈਕ ਬੰਡਰ ਵਿਉਂਤਿਆ ਗਿਆ। ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖ ਬਣੀ ਰਹੇ। ਸ਼੍ਰੀ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਭਾਰੀ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇਗਾ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਨਾ ਜਾਣ ਦਿੱਤੇ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਇੱਕ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਘਟੀ। ਜਦੋਂ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਤਾਂ ਸਾਬਕਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨਾ ਮੰਤਰੀ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਫੜਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਧਰਮ ਨਾਲ ਕੁਝ ਲੈਣ ਦੇਣ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਆਸੀ ਵਪਾਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਰੇਅ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਦੂਜੇ ਲੀਡਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ। ਰੇਅ ਨੇ ਫੋਨ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਫਲਸਰੂਪ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਈ.ਪੀ. ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਾਖ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ।

ਖੇਡ ਤੇ ਖੈਲੇ ਦਾ ਬਿਜਨਸ ਰੋਟੀ ਨੂੰ ਤਰਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਅਰਬਾਂ ਦਾ ਖੇਡ ਕਾਰੋਬਾਰ

ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਿਵੀਆ

ਖੇਡ ਖੇਡ 'ਚ ਹੀ ਮੋਟੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ

2008 ਦੇ ਆਈ. ਪੀ. ਐਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੱਖਣੀ ਅਫ਼ਰੀਕਾ ਦੇ ਖਿਡਾਰੀ ਡੇਅਲ ਸਟੇਨ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ "ਇਨਕਾਰ ਮੈਚਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਓਵਰ ਸੁੱਟਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਛੁੱਟੀ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।" ਜੇ ਇਸ ਖਿਡਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਪੂਰਾ ਸੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਖੇਡ 'ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਿਰਫ਼ ਖੇਡ ਖੇਡ 'ਚ ਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੋੜਾਂ ਅਰਬਾਂ ਕਮਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਮਾਹੌਲ ਨੇ ਮੁਲਕ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਮੂਹਰੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਸਿਰਜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਹਿਰੀ ਮੱਧਵਰਗ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਤ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਕਟਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਕਮਾਈ ਝੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜ ਲਈ ਬਿਨਾਂ ਸਾਰਥਕ ਪੈਦਾਵਾਰੀ ਸਰਗਰਮੀ 'ਚ ਪਿਆਂ ਜੇਕਰ ਇਉਂ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕੌਮ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਇੰਡੀਅਨ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਲੀਗ' ਜਾਂ 'ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ.' ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਫਿਲਮ ਸਟਾਰ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਦੀਆਂ ਪੈਪਸੀ ਅਤੇ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਬਾਰੇ ਦੋ ਮਸ਼ਹੂਰੀਆਂ, ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਚੈਨਲਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਤੇ ਉਸਦਾ ਦੋਸਤ ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪੈਪਸੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਿੱਚ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਕਿਸੇ ਹਸਪਤਾਲ ਦੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਪਲਸਤਰ ਵਿੱਚ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੈੱਡ ਤੋਂ ਉਠਾ ਕੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਉਸਦੇ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੈਪਸੀ ਪੀਂਦਾ ਹੋਇਆ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦਾ ਮੈਚ ਦੇਖਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਮਸ਼ਹੂਰੀਆਂ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਇਹ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, "ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਨਾ ਤਮੀਜ਼ ਸੇ ਖੇਲਾ ਜਾਤਾ ਹੈ ਔਰ ਨਾ ਤਮੀਜ਼ ਸੇ ਦੇਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ" ਅਤੇ 'ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ' ਤੇ ਖੇਡ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਕਮਾਲ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੈ! ਇਸ ਡਾਇਲਾਗ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦਾ ਖੇਡਾਂ (ਕ੍ਰਿਕਟ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ।

'ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ.' ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਰਗੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਟਬਾਲ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਲੀਗਜ਼ ਦੀ ਨਕਲ ਹੈ, ਜੋ ਯੂਰਪੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਫੁੱਟਬਾਲ ਲੀਗਜ਼ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਹੁ-ਕੌਮੀ ਕੰਪਨੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਰੋੜਾਂ ਰੁਪਏ ਇਹਨਾਂ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਕਮਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਰਸ਼ਕ (20 ਕਰੋੜ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ) ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਹਨ ਤੇ 'ਭਾਰਤੀ ਕ੍ਰਿਕਟ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ' ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਮੀਰ ਕ੍ਰਿਕਟ ਬੋਰਡ ਹੈ। 2008 ਵਿੱਚ ਇਸ ਬੋਰਡ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲਲਿਤ ਮੋਦੀ ਦੇ 'ਕਾਰਪੋਰੇਟੀ ਦਿਮਾਗ' ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਪ੍ਰੀਮੀਅਮ ਲੀਗ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਫੁਰਨਾ

ਫੁਰਿਆ। ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਤੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਕ੍ਰਿਕਟ ਮੈਚਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਾਤਾਰ ਘਟ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਸਟੇਡੀਅਮ ਖਾਲੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਆ ਗਈ। ਏਸੇ ਲਈ ਕ੍ਰਿਕਟ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਨੇ 'ਟਵੰਟੀ ਟਵੰਟੀ' (20-20 ਓਵਰਾਂ ਦਾ ਮੈਚ) ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਵਿੱਚ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰੀਟੀ ਜਿੰਟਾ, ਸ਼ਿਲਪਾ ਸ਼ੈਟੀ ਤੇ ਸ਼ਾਹਰੁਖ ਖਾਨ ਵਰਗੇ ਫਿਲਮ ਸਟਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟੀਮਾਂ ਦੇ ਅਰਧ-ਮਾਲਕ (ਅਸਲ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਅੰਬਾਨੀ ਵਰਗੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਜਗਤ ਦੇ 'ਵੱਡੇ ਖਿਡਾਰੀ' ਹਨ) ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਟੇਡੀਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਚੀਅਰਲੀਡਰਜ਼ (ਅੱਧ ਨੰਗੀਆਂ ਬਦੇਸ਼ੀ ਕੁੜੀਆਂ) ਨੂੰ ਨਚਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੈਰਾਨੀ

ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਚ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਚੱਲਦੀ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਆਪਣੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਕਟ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਮੰਡੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸ਼ਰੇਆਮ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਰਪੋਰੇਟ ਘਰਾਣੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਰੀਦਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਿਆਨ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦਾ ਆਲ ਰਾਊਂਡਰ ਮੈਕਸਵੈੱਲ 'ਸਿਰਫ 5 ਕਰੋੜ' 'ਚ ਵਿਕਿਆ ਤਾਂ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਤੋਂ ਹੁੰਦੇ ਕੁੱਲ ਮੁਨਾਫੇ ਬਾਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। (ਸਭ ਤੋਂ ਸਸਤੇ ਖਿਡਾਰੀ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਸਾਡੀ ਸਰਕਾਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ 500 ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ

Indian Poor League

Indian Premier League

ਵਾਸਤੇ ਅਣਮੰਨੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮੰਨਦੀ ਹੈ)। 2013 ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਲਈ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ 'ਸੋਨੀ ਸਿਕਸ' ਚੈਨਲ 'ਤੇ ਦਿਖਾਈ ਗਈ। 108 ਖਿਡਾਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਸਿਰਫ 37 ਖਿਡਾਰੀ ਖਰੀਦੇ ਗਏ। ਵਿਕਣ ਵਾਲੇ ਖਿਡਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ 593 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਸੀ। ਵਿਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟੀਮਾਂ ਦੀ ਔਸਤਨ ਕੀਮਤ 250 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਕੰਟਰੋਲ ਬੋਰਡ ਨੂੰ ਪੰਜ ਤੋਂ ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ 8700 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੀ ਕਮਾਈ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਹੈ। ਬਹੁਕੌਮੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਮੁਨਾਫੇ ਇਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ (ਲੱਗਭੱਗ 70000 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ) ਤੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ।

ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੇ 'ਨਾਮ ਅਧਿਕਾਰ' ਪੈਪਸੀਕੋ ਕੰਪਨੀ ਨੇ 396 ਕਰੋੜ ਵਿੱਚ ਖਰੀਦੇ ਹਨ ਮਤਲਬ ਕਿ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੀ ਹਰ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੀ ਦਾ ਨਾਮ ਜ਼ਰੂਰ ਆਵੇਗਾ। ਸਟੇਡੀਅਮਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈਪਸੀਕੋ ਦਾ ਮਾਲ ਵਿਕੇਗਾ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈਣੀ ਪਵੇਗੀ। ਦਰਸ਼ਕ ਸਟੇਡੀਅਮ 'ਚ ਬਾਹਰੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਬਲਕਿ ਸਟੇਡੀਅਮ 'ਚੋਂ ਹੀ 60 ਰੁਪਏ ਦੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਖਰੀਦਣਗੇ। ਕਿੰਗਫਿਸ਼ਰ ਏਅਰਲਾਈਨ ਨੇ 'ਅੰਪਾਇਰ ਹੱਕ' 106 ਕਰੋੜ 'ਚ ਖਰੀਦੇ ਹਨ ਮਤਲਬ ਕਿ ਅੰਪਾਇਰ ਦੀ ਵਰਦੀ 'ਤੇ ਕਿੰਗਫਿਸ਼ਰ ਏਅਰਲਾਈਨ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਥਰਡ ਅੰਪਾਇਰ ਸਮੇਂ ਸਕਰੀਨ ਏਸੇ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰੇਗੀ। ਲੁੱਟ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕੰਪਨੀ ਦੀ।

2010 ਦੀਆਂ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਯੂ. ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ। ਯੂ. ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਹੈ। ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ 4 ਮੈਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਿਨੇਮਾ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ 34 ਸਕਰੀਨ ਰਾਹੀਂ ਦਿਖਾਏ ਗਏ। ਏਸੇ ਸਾਲ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਵਿੱਤੀ ਸਕੈਂਡਲ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਲਲਿਤ ਮੋਦੀ ਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਆਦਮੀ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਲੀਰੇ ਲੀਰੇ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜਗਾਹ 'ਤੇ ਚਿਰਾਯੂ ਆਮੀਨ (ਸਨਅੱਤਕਾਰ ਤੇ ਬੜੇ ਦਾ ਕ੍ਰਿਕਟ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ) ਨੂੰ ਅੰਤਰਿਮ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਕੱਲ ਇਸਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲਲਿਤ ਮੋਦੀ ਦਾ 'ਪੁਰਾਣਾ ਸਾਥੀ' ਰਾਜੀਵ ਸ਼ੁਕਲਾ ਹੈ। ਦੋਸਤ, ਦੋਸਤ ਨਾ ਰਹਾ! ਵੈਸੇ ਮੁਨਾਫੇ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਦੋਸਤ

ਮੁਨਾਫਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਕਟ ਵਿੱਚ ਮੈਚ ਫਿਕਸਿੰਗ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਵਿੱਚ ਫਿਕਸਿੰਗ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਵਰਤਾਰਾ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ- ਸਪੋਟ ਫਿਕਸਿੰਗ। 'ਕੱਲੀ ਕੱਲੀ ਗੋਂਦ ਦੀ ਫਿਕਸਿੰਗ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਗੋਂਦ 'ਤੇ ਛਿੱਕਾ ਲੱਗੇਗਾ ਤੇ ਫਲਾਣੀ ਗੋਂਦ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰਨ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਰੋੜਾਂ ਕ੍ਰਿਕਟ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ (ਜਿਹੜੇ ਇਸ ਤੱਥ 'ਤੇ ਬੜੇ ਉਤਸੁਕ ਸੀ, ਕਿ 14 ਮੈਚਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬਿਲਕੁੱਲ ਅਖੀਰਲੇ ਓਵਰ 'ਚ ਹੋਇਆ ਤੇ 2 ਮੈਚਾਂ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਬਿਲਕੁੱਲ ਅਖੀਰਲੀ ਗੋਂਦ 'ਤੇ ਹੋਇਆ) ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਬੇਵਕੂਫ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਤੱਥ ਜਿਹੜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿੱਧਾ ਆਈ. ਪੀ. ਐਲ. ਨਾਲ ਨਾ ਜੁੜਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਟੂਰਨਾਮੈਂਟ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਲਾਤਕਾਰੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਨੂੰ ਹੱਲਾਸ਼ੇਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਰਣਬੀਰ ਕਪੂਰ ਨੂੰ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬਦਤਮੀਜ਼ੀ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਆਈ. ਪੀ. ਐਲ. ਦਾ ਵਿਰਾਟ ਕੋਹਲੀ ਜਦੋਂ "ਲੜਕੀ ਕੋ ਮੂਰਖ ਬਨਾਨੇ ਕੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹੋ" ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੀਆਂ 'ਆਫਟਰ ਮੈਚ' ਪਾਰਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਯਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨੰਗਾ ਨਾਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ-ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਰਾਹੀਂ ਇੱਕ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅੰਨੀਂ ਦੌਲਤ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੇ ਲੋਕ ਅਯਾਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰੋੜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਕਤ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਮੰਤਰੀ ਆਈ.ਪੀ.ਐਲ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀਆਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰੇ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹਰ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਵੇ। ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਕਰੋੜਾਂ ਕਰੋੜ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਈ. ਪੀ. ਐਲ ਦੀ ਚਾਟ 'ਤੇ ਲਾ ਕੇ, ਸਾਡੀ ਸੁਰਤ ਭੁਆ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਦੇਸ਼ੀ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਨਾਢ ਅਰਬਾਂ-ਖਰਬਾਂ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੀ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਲੁਟੇਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬੁਣੇ ਇਸ ਤੰਦੂਆ ਜਾਲ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਕੇ, ਆਪਣੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੌਮ ਦੀ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਵੱਲ ਸੁਰਤ ਮੋੜਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

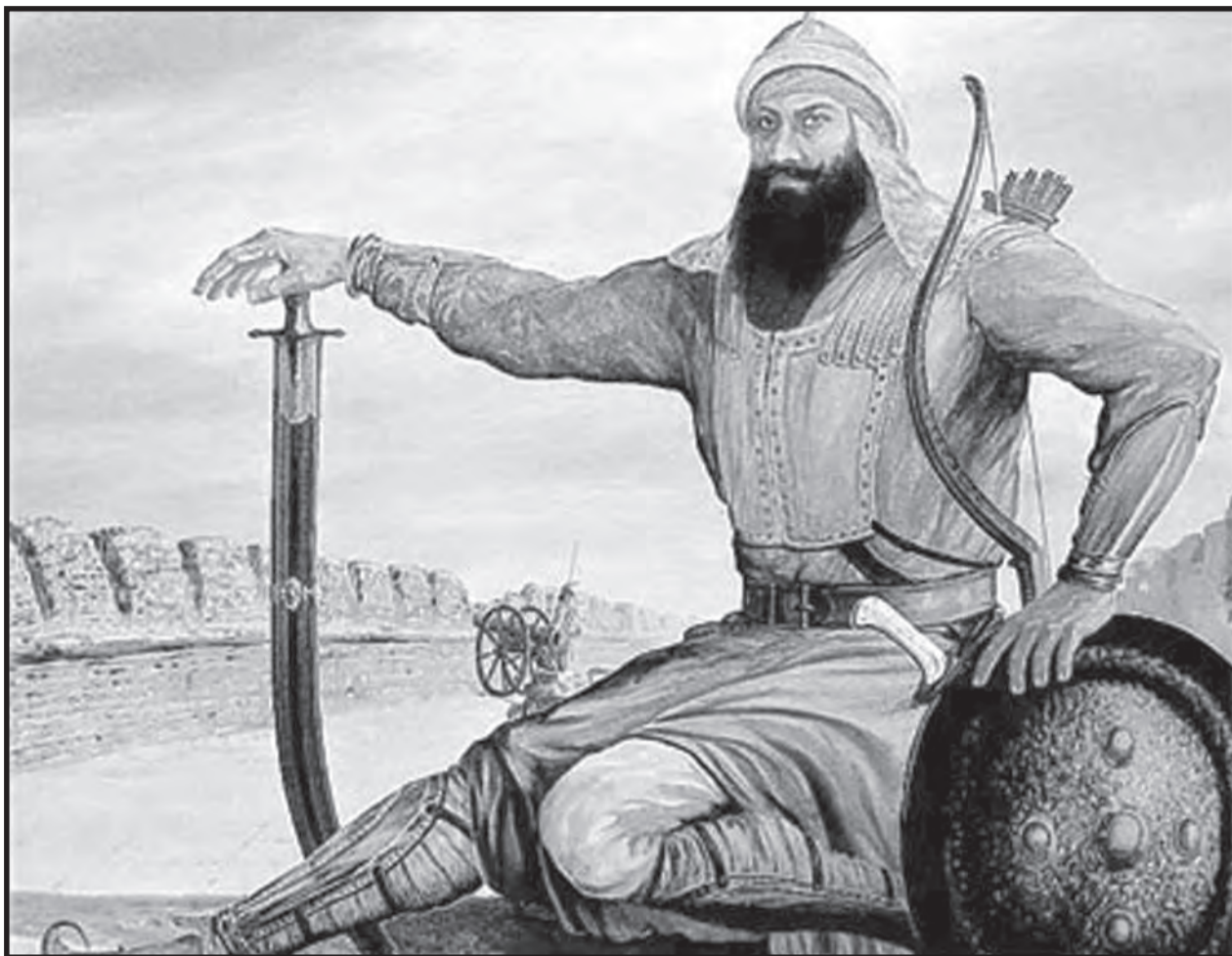

ਡਾ. ਹਰਬੰਦ ਸਿੰਘ ਸਰਹਿੰਦੀ

ਇਤਿਹਾਸਕ
ਪ੍ਰੰਧ

ਲੋਹ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਵਿਚਰਦਿਆਂ

ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਭੇਜੇ। ਸੰਦੇਸ਼ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਰਵਾਇਤੀ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਕੇ ਸਹੇਰੀ-ਖੰਡਾ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੁਝ ਲੁਟੇਰੇ ਤੇ ਚੋਰ-ਡਾਕੂ ਵੀ ਨਾਲ ਆ ਰਲੇ।

ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਉੱਚ ਮਨੋਬਲ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸੋਨੀਪਤ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸੈਨਿਕ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਦਿਆਂ ਪਹਿਲੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਲੱਗਦੇ ਹੱਥ ਕੈਥਲ ਨੇੜਿਉਂ ਸ਼ਾਹੀ ਖਜ਼ਾਨਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੈਥਲ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਜੋਸ਼, ਹੌਸਲਾ ਤੇ ਗਤੀ ਬੇਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਅਰਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਮਾਣਾ, ਘੁੜਾਮ, ਠਸਕਾ, ਸ਼ਾਹਬਾਦ, ਮੁਸਤਫ਼ਾਬਾਦ, ਕਪੂਰੀ, ਸਢੌਰਾ ਤੇ ਛੱਤ-ਬਨੂੜ ਵਰਗੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਗੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ (ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਂ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਹੇ ਦਾ ਸੁਹਾਗਾ ਬਣ ਕੇ ਟੱਕਰਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ਾਕ 'ਚ ਰਲਾ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਜਿੱਤ (12 ਮਈ, 1710) ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਜਿੱਤ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਚੜ੍ਹਤ ਦੌਰਾਨ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲੋਹਗੜ੍ਹ (ਮੁਖਲਿਸਗੜ੍ਹ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਬਣਾਇਆ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਸਿੱਕਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ।

ਜਿੱਤਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਘੁੜਾਣੀ, ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ, ਰਾਇਕੋਟ ਆਦਿ 'ਤੇ ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ (ਪਰ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ)। ਜਮੁਨਾ ਪਾਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਹਾਰਨਪੁਰ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ ਤੇ ਨਨੌਤਾ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ, 'ਤੇ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਦੁਆਬੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਅਕਤੂਬਰ 1710 ਨੂੰ ਰਾਹੋਂ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਘਮਸਾਣ ਦੇ ਯੁੱਧ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੋਈ। ਫਲਸਰੂਪ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਸਮੇਤ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਬਟਾਲਾ, ਕਲਾਨੌਰ ਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਜਾ ਮੱਲੇ। ਛੇਤੀ

ਹੀ ਸਿੱਖ ਲਾਹੌਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਹੁਣ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਤਕ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਉਹ ਪਹਾੜਾ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨਿਰਾ ਜੰਗਜੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦਾ ਪਾਲਕ ਵੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜ਼ਿੰਮੀਂਦਾਰਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਬੇਜ਼ਮੀਨੇ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵਾਲੇ ਬਣਾਇਆ। ਮੁਗਲ ਸਮਰਾਟ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ 18 ਫਰਵਰੀ 1712 ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦਿਆਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮੁੜ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸੰਗਠਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ 'ਤੇ ਕਾਬਜ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਸ਼ਾਦੀ ਵਜ਼ੀਰਾਬਾਦ ਦੇ ਸ਼ਿਵ ਰਾਮ ਦੀ ਧੀ ਨਾਲ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਭਾਈ ਰਣਜੀਤ

ਸਿੰਘ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਬਾਬਾ ਜਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਬੰਦਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹਨ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਮਾਰਚ 1715 ਵਿੱਚ ਕਲਾਨੌਰ ਤੇ ਬਟਾਲੇ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਅੰਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੈਨਿਕਾਂ ਸਮੇਤ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਕੱਚੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆ ਗਿਆ। 7 ਦਸੰਬਰ 1715 ਨੂੰ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ 'ਤੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਦਿਆਂ ਹਾਜ਼ੀ ਕਾਮਵਰ ਖ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਤਜ਼ਕਿਰਾਤੂ-ਸਲਾਤੀਨ ਚੁਗਤਈਆ' ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ: 'ਇਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਕਲਮੰਦੀ ਜਾਂ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਰੱਬ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਸੀ। ਕਾਫ਼ਰ ਸਿੱਖ (ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਭੁੱਖ ਨੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।'

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਲਗਪਗ 700 ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਹੌਰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਅਤਿ ਖੁਆਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਦਿੱਲੀ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜ ਕੇ ਇੱਕ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਹਾਥੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਜਲੂਸ 27 ਫਰਵਰੀ 1716 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਪੋਲੀਏ ਵਿਖੇ ਕੈਦ ਲਈ ਇਬਰਾਹੀਮ-ਉਦ-ਦੀਨ ਮੀਰ ਆਤਿਸ਼ ਦੇ

ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਬਰਾਹ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। 5 ਮਾਰਚ 1716 ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਕਤਲੇਆਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ 100 ਸਿੱਖ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਤ ਦਿਨਾਂ ਤਕ ਕਤਲੇਆਮ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਚੁੱਪ ਵਰਤੀ ਰਹੀ।

9 ਜੂਨ 1716 ਨੂੰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਲੂਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਕੁਤਬਮੀਨਾਰ ਨੇੜੇ ਖੁਆਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਬਖਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਾਮ ਪਿਲਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਅਜੈ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਧੜਕਦਾ ਹੋਇਆ ਦਿਲ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤੁੰਨਿਆ ਗਿਆ। ਗਰਮ ਜੰਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮਾਸ ਨੋਚਿਆ ਗਿਆ। ਫੂਰੇ ਦੀ ਨੌਕ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਹੱਥ-ਪੈਰ ਕੱਟ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਤ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਥੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਧੜਕ ਯੋਧੇ ਵਜੋਂ ਮਾਨਤਾ ਹਾਸਲ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਇੱਕ ਰੋਸ਼ਨ ਸਿਤਾਰੇ ਵਾਂਗ ਚਮਕਦਾ ਹੈ।

Avon Accounting & Tax Services

Personal Tax Returns (T1)
Self Employed
Taxi Business

Corporate Tax Returns (T2)
GST / Payrolls / ROE
WCB Returns

Tax Planning & Advisory Services
Weekends/Evenings Services also available.

Tel: 403-561-9011
Tel: 403-479-4220
Pandher_2004@yahoo.com or singhh73@gmail.com

ਸੰਪਾਦਕ ਮੰਡਲ (ਆਨਰੇਰੀ)	
ਦਵਿੰਦਰ ਤੂਰ	ਬਾਈ ਅਵਤਾਰ ਗਿੱਲ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ
ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ	ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘੂ, ਵਿੰਨੀਪੈਗ ਮਾਨੀਟੋਬਾ
ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ	ਬਲਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਜਸਪ੍ਰੀਤ ਧਾਲੀਵਾਲ	ਗ੍ਰਾਫਿਕਸ ਡਿਜ਼ਾਇਨਰ
ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ	ਬੀ. ਸਿੰਘ
ਮਾਸਟਰ ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ	akashdeep.1064@gmail.com
ਮਾਸਟਰ ਭਜਨ ਗਿੱਲ ਕੈਲਗਰੀ, ਅਲਬਰਟਾ	

ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਲੱਖਣ ਤਾਕਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ : ਮੇਲਾ-2013

ਟੋਰਾਂਟੋ : ਬੀਤੇ ਲਾਂਗ ਵੀਕੈਂਡ 'ਤੇ 19 ਮਈ 2013 ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ 12 ਵਜੇ ਤੋਂ ਸ਼ਾਮ ਦੇਰ ਤੱਕ ਮਦਰਜ਼ ਡੇਅ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਟੋਰਾਂਟੋ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੇਲਾ ਮੇਲਾ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ-2013 ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਟੋਰਾਂਟੋ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਿੰਗ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਵੇਕਲਾ ਤੇ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਮੇਲਾ 770 ਏਅੰਮ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰੇਡੀਓ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਲੋਕ-ਆਵਾਜ਼ ਅਤੇ ਨਾਟ-ਸੰਸਥਾ ਹੈਟਅ-ਐੱਪ (ਹੈਰੀਟੇਜ ਆਰਟਸ ਐਂਡ ਥੀਏਟਰ ਸੁਸਾਇਟੀ ਆਫ਼ ਯੂਨਾਈਟਡ ਪ੍ਰੋਡਕਸ਼ਨਜ਼) ਵੱਲੋਂ ਐਲਬਿਅਨ ਤੇ ਸਟੀਲਜ਼ ਐਵੇਨਿਊ ਈਸਟ ਨੇੜੇ 'ਤੇ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈਆਂ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਖਚਾਖਚ ਭਰਿਆ ਇਹ ਮੇਲਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੇਲੇ ਦੀ ਝਲਕ ਦਰਸਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਸ ਮੇਲੇ ਪ੍ਰਤੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਚਾਅ ਸੀ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀਰਾ ਰੰਧਾਵਾ ਦੁਆਰਾ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਈਆਂ ਸਮੂਹ ਬੀਬੀਆਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਉਪਰੰਤ ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਛੀਨਾ ਵੱਲੋਂ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ਾਮ ਸੱਤ ਵਜੇ ਤੱਕ ਚੱਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਵੜੈਚ ਤੇ ਤਰਲੋਚਨ ਵੜੈਚ ਜੋੜੇ ਵੱਲੋਂ ਸਟੇਜ ਉਪਰ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਮਦਰਜ਼ ਡੇਅ ਦਾ ਕੋਕ ਕੱਟ ਕੇ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਟੋਰਾਂਟੋ ਖੇਤਰ ਦੇ ਗਾਇਕ ਜੱਸੀ ਪੰਜਲ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਦੀ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਕੇ ਭਰਪੂਰ ਮੰਨੋਰੰਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨਜੀਤ ਉਪੱਲ, ਹਰਜੀਤ ਔਜਲਾ, ਸੋਨੂੰ, ਸਰਦਾਰੀ ਟੀਵੀ ਦੇ ਰਾਣਾ ਸਿੱਧੂ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਜਿਥੇ ਸੰਪੂਰਨ ਖਹਿਰਾ ਨੇ ਘੋੜੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਹਰਜੀਤ ਬੇਦੀ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਇੱਕ ਮਜ਼ਾਹੀਆ ਕਵਿਤਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ। ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਗਦੀਸ਼ ਕੌਰ, ਚਰਨਜੀਤ

ਕੌਰ ਢਿਲੋਂ, ਕਿਰਪਾਲ ਕੌਰ ਬੇਦੀ, ਬਲਬੀਰ ਕੌਰ ਮੱਲੀ, ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਰਜਨੀ ਸ਼ਰਮਾ, ਮਲਕੀਤ ਕੌਰ, ਰਣਜੀਤ ਕੌਰ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਬਲਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਔਲਖ, ਆਦਿ ਨੇ ਗੀਤ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ। ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਪਰਵਾਸੀ ਮੀਡੀਆ ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸੈਣੀ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਿਵੇਕਲਾ ਮੇਲਾ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਕੇਵਲ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਆਦਰ ਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਏ ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ ਓਮਪੁਰੀ ਦੇ ਬੇਟੇ ਸ਼ਾਨ ਪੁਰੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਸਟੇਜ 'ਤੇ ਲਗਵਾਈ। ਐਨਡੀਪੀ ਦੇ ਮਨਜੀਤ ਗਰੇਵਾਲ, ਰੋਡ ਟੂਡੇ ਦੇ ਮੰਨਨ ਗੁਪਤਾ, ਗਾਉਂਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੋਗਿੰਦਰ ਬਾਸੀ, ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਲੁਆਈ। ਡਾ. ਕੰਵਲਜੀਤ ਕੌਰ ਢਿਲੋਂ ਨੇ ਮਦਰਜ਼ ਡੇਅ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੀਬੀਆਂ ਦੀ ਅਜੋਕੀ ਹਾਲਤ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਹਨਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕਾਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਕੋਲ ਬੁਲਾ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਉਹ ਵਿਚਾਰੀਆਂ ਬੇਬੀ ਸਿੱਟਰ ਜਾਂ ਫਿਰ ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਜੋਗੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਹਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਤਾ ਜੋੜ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਬਾਹਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵਲਵਲੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜਹੇ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇ ਮੌਕੇ ਰੈੱਡਵਿਲੋਅ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲੱਬ ਦੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਠਣੀਆਂ ਤੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਬੀਬੀਆਂ ਕਿੱਕਲੀ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਸੁਹਾਗ ਤੇ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮੇਲੇ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਟਿਕਟ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਬਲਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿੱਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਮੁਫਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ

ਆਕਰਸ਼ਕ ਤੋਹਫ਼ੇ ਵੀ ਮਾਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਅ ਰਾਹੀਂ ਕੱਢੇ ਗਏ। ਇਹ ਤੋਹਫ਼ੇ ਜਗਜੀਤ ਸਾਚਾ, ਮਨਜੀਤ ਗਰੇਵਾਲ, ਸਮਾਰਟ ਟਾਇਰ, ਟੈਲੀਟਾਈਮ ਇਲੈਕਟਰੋਨਿਕਸ, ਰਾਜਾ ਫੈਬਰਿਕਸ, ਆਦਿ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਬਜ਼ੁਰਗ ਬੀਬੀਆਂ ਕੋਲ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਅਤੇ ਵਾਪਿਸ ਛੱਡਣ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਬੱਸਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਚੈਰਿਟੀ ਦੇ ਨਵਪ੍ਰੀਤ ਔਲਖ, ਜਗਜੀਤ ਸ਼ੋਕਰ, ਹਰਦੀਪ ਚਾਹਲ, ਰਾਜਵਿੰਦਰ ਗਿੱਲ, ਰਾਣਾ ਉਪਲ, ਆਦਿ ਸਵੈ-ਸੇਵੀਆਂ ਦੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰੀ ਤਨਦੇਹੀ ਨਾਲ ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਡਿਊਟੀਆਂ ਨਿਭਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਲਈ ਜੀਟੀਏ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਨੀਅਰ ਕਲੱਬਾਂ ਨੇ ਪੂਰਨ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਊਂਡ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੱਸਜੀਤ ਵੜੈਚ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰਮਜੀਤ ਦਿਓਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਕੱਢੀ ਜਾਗੋ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਮੇਲੇ ਦਾ ਸਿਖਰ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਸਮੂਹ ਮੇਲਣਾ

ਨੇ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਇਸ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਝੂਮਣ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਕੋਈ ਐਸੀ ਬੀਬੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਨਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੀਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਹੱਥ ਖੜੇ ਕਰਕੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਇਆ। ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਏ ਵੱਲੋਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ

ਸਹਿਯੋਗ ਦੇਣ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਲਾਘਾ ਅਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਰੇਡੀਓ ਲੋਕ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਹੀਰਾ ਰੰਧਾਵਾ ਨਾਲ 416-319-0551, ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਛੀਨਾ ਨਾਲ 647-293-2327 ਜਾਂ 416-675-7500 ਫੋਨ ਨੰਬਰਾਂ 'ਤੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

Tri-City

Professional Realty Inc. Brokerage

"Aiming Straight With Honesty and Integrity"

Since 1987 on Full Time Basis

Dir: 416.254.7573
Off.: 905.793.5777
Email: pdosanjh2005@yahoo.com

Paul Dosanjh
Sales Representative

CENTUM®

E Z Mortgage Group Inc.

All your financial needs.

private loans .debt consolidation.
self employment. secured line of credit.
business loan. bad credit no problem.

1st, 2nd & 3d Mortgages get approved

Brokerage Licence #2105

Cell:416-625-3352

hs_7matharu@yahoo.ca,

Fax: 905-676-8018

Website: www.centum.ca/ezmortgage

7050-14A Bramalea Road Mississauga, ON L5S 1T1

HARJIT SINGH

Mortgage consultant
Lic#M08007991

Pro-People Arts Project Media Group

"To create self-awareness in our community so that we will elude obscurity, devote to unwavering symbolism, and become sponged into a society that benefits us as a whole"

"Demand Identity" and we will become an effective futuristic society.

ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮ

22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਔਰਫੀਅਸ ਥੀਏਟਰ ਸੇਟ ਕਾਲਜ, ਕੈਲਗਰੀ ਵਿਖੇ ਦੋ ਸ਼ੋਅ ਹੋਣਗੇ।

ਸਵੇਰ
12:00 ਤੋਂ 3:30

ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ
04:30 ਤੋਂ 8:00

1301, 16th AVE N.W. CALGARY

ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮੌਲਿਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

1. ਆਜ਼ਾਦੀ
2. ਜਮਹੂਰੀਅਤ
3. ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਅਧਿਕਾਰ
4. ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ
5. ਕਿਸਮਤਵਾਦ-ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ

ਗਦਰ ਅਖਬਾਰ ਵਿੱਚ 11 ਅਗਸਤ 1914 ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੀ ਇਬਾਰਤ

ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ : 1. ਨਿਡਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ 'ਚ ਗਦਰ ਮਚਾਉਣ ਲਈ

2. ਤਨਖਾਹ : ਮੌਤ 3. ਇਨਾਮ : ਸ਼ਹੀਦੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ 4. ਮੁਕਾਮ : ਮੈਦਾਨ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ

ਪੱਥਲਿਕ ਮੀਟਿੰਗ

20 ਜੁਲਾਈ ਸ਼ਨੀਵਾਰ 2 ਵਜੇ : 167
ਟੈਪੀਲਗਰੀਨ ਰੋਡ ਨੌਰਥ ਈਸਟ ਕੈਲਗਰੀ (ਟੈਂਪਲ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਹਾਲ) ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਬੁਲਾਰੇ ਸ਼ਹੀਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਣਜੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜਗਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਲੁਧਿਆਣਾ (ਪੰਜਾਬ), ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯਾਦਗਾਰ ਹਾਲ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਚਿਰੰਜੀ ਲਾਲ, ਭਦੌੜ ਤੋਂ ਮਾਸਟਰ ਰਾਮ ਕੁਮਾਰ, ਕੈਮਲੂਪਸ ਤੋਂ ਸੁਰਿੰਦਰ ਪੰਜਲ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੋਂ ਹਰਭਜਨ ਚੀਮਾਂ ਆਦਿ ਹੋਣਗੇ। ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਸਮੇਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਪੁੱਜੋ।

ਲੋਕ ਕਲਾ ਮੰਚ ਮੰਡੀ ਮੁੱਲਾਂਪੁਰ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸ਼ਰਮਾ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾਂ ਹੇਠ ਹਰਕੇਸ਼ ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਨਾਟਕ **“ਗਾਥਾ ਗਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ”** ਪ੍ਰੋਗ੍ਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਦੀ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਗੀਤ, ਕੋਰਿਉਗਰਾਫੀਆਂ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਗੀਤ ਹੋਣਗੇ। ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਅਤੇ ਗਦਰ ਲਹਿਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸਟਾਲ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਸੇ ਟੀਮ ਵੱਲੋਂ 30 ਜੂਨ ਨੂੰ ਵਿਨੀਪੈਗ, 6 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਐਬਟਸਫੋਰਡ ਅਤੇ 7 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸਰੀ ਵਿਖੇ ਗਦਰ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਸਮਾਗਮ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਡਰਾਮੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ

<p>1. ਪ੍ਰੋਗ੍ਰੈਸਿਵ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਕੈਲਗਰੀ
ਸੋਹਣ ਮਾਨ : 403-275-0931, ਜੀਤਇੰਦਰਪਾਲ : 403-248-5842</p> <p>2. ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ, ਕੈਲਗਰੀ
ਗੁਰਬਚਨ ਬਰਾੜ : 403-470-2628, ਬਲਜਿੰਦਰ ਸੰਘਾ : 403-680-3212</p> <p>3. ਅਰਪਨ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ, ਕੈਲਗਰੀ
ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੀਰ : 403-293-9039, ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਢਿੱਲੋਂ : 403-618-6210</p> <p>4. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ, ਕੈਲਗਰੀ
ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਸਰੋਤਾ : 403-681-8281, ਕੁਲਬੀਰ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ : 403-293-6289</p> | <p>5. ਪੰਜਾਬੀ ਮੀਡੀਆ ਕਲੱਬ, ਕੈਲਗਰੀ
ਹਰਚਰਨ ਪਰਗਾਰ : 403-681-8689, ਰਾਜੇਸ਼ ਅੰਗਰਾਲ : 403-400-0203</p> <p>6. ਇੰਡੋ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ ਆਫ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਇੰਮੀਗ੍ਰੇਟਸ, ਕੈਲਗਰੀ
ਪ੍ਰਸ਼ੋਤਮ ਭਾਰਦਵਾਜ : 403-560-6295, ਡਾ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੱਲਣ : 403-293-1273</p> <p>7. ਨੌਰਥ ਕੈਲਗਰੀ ਕਲਚਰਲ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ
ਸੁਰਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪਲਾਹਾ : 403-708-3496, ਪਰਮਿੰਦਰ ਗਿੱਲ 403-617-3599</p> <p>ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਟਰ :
ਮਾਸਟਰ ਭਜਨ ਗਿੱਲ : 403-455-4220, ਤਰਲੋਚਨ ਦੁਹੜਾ : 403-616-0166</p> |
|---|--|

ਜਾਰੀ ਕਰਤਾ : ਗਦਰ ਪਾਰਟੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਕੋ-ਆਰਡੀਨੇਸ਼ਨ ਕਮੇਟੀ, ਕੈਲਗਰੀ